

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΑΔΥΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ – ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ»

ΜΕΛΑΝΘΙΑ ΣΠΑΝΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΟΣ
ΣΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥΣ ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2022

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΟΣ
ΣΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥΣ ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ – ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ»

ΜΕΛΑΝΘΙΑ ΣΠΑΝΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΟΣ
ΣΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥΣ ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2022

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

1. **Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος**, Καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
2. **Ιωάννης Καλογεράκος**, Καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
3. **Ελένη Λεοντσίνη**, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Ἡ ἔγκρισις μεταπτυχιακῆς διπλωματικῆς ἐργασίας ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων δὲν ὑποδηλοῖ τὴν ἀποδοχὴ τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως.

Στη μνήμη των δύο γιαγιάδων μου
που μολονότι ο βίος τους ήταν σύντομος,
παραμένουν αλησμόνητες για το κάλλος
με το οποίο κόσμησαν την ψυχή μου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.....	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η σωκρατική αντίληψη για την «ἐπιμέλεια ψυχῆς» και η αυτοβελτίωση ως αἵρεση βίου στην πλατωνική φιλοσοφία.....	23
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η φιλοσοφία ως «ψυχαγωγία»: ο ρόλος της παιδείας στην καλλιέργεια της ψυχῆς.....	37
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Οι τέχνες και η έννοια της μίμησης στους πλατωνικούς διαλόγους.....	48
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η συνύφανση του Αγαθού με το ιδεατό κάλλος και η συμβολή του έρωτα στην ανάδειξη της ηθικής διάστασης του ανθρώπου.....	63
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η αξιοπιστία των αισθήσεων: το κάλλος ως συναρμογή νοητού και αισθητού.....	76
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

«Τόκος ἐν καλῷ»: η ανιούσα όδευση προς την Ιδέα του κάλλους	90
---	----

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ.....	100
-----------------------------------	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	103
-------------------	-----

Α. Πηγές.....	103
---------------	-----

Β. Άλλες Πηγές.....	103
Γ. Αποσπάσματα Αρχαίων Κειμένων.....	105
Δ. Λεξικά.....	105
Ε. Μελέτες.....	109
Ελληνόγλωσσες.....	109
Ξενόγλωσσες.....	118
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	123
RÉSUMÉ.....	124

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Με αφορμή την αποπεράτωση της παρούσης μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, στο πλαίσιο μιας σειράς αλληλεπιδράσεων, αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω ορισμένες εγκάρδιες ευχαριστίες. Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντά μου, Καθηγητή κ. Κ.Θ. Πέτσιο, του οποίου η διδασκαλία στο μεταπτυχιακό μάθημα «Ερευνητική Μεθοδολογία» για το πλατωνικό Συμπόσιον υπήρξε η αφορμή για την επιλογή και την ενασχόλησή μου με το συγκεκριμένο ερευνητικό ζήτημα. Επιπλέον, με τις πολυποίκιλες επιστημονικές γνώσεις που αστείρευτα και αδιάλειπτα μεταλαμπαδεύει, με την καθοδήγησή του στην αξιοποίηση των αρχαίων πηγών, αλλά και με τις μεθοδολογικές του επισημάνσεις υπήρξε για εμένα σηματοδότης στην ποιοτικότερη πορεία του εγχειρήματός μου.

Θερμές ευχαριστίες επίσης, οφείλω στη κ. Ελένη Λεοντσίνη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και στον κ. Ιωάννη Καλογεράκο, Καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, όχι μόνο για τη συμμετοχή τους ως μέλη στην Τριμελή Συμβουλευτική Επιτροπή αλλά και για τις πολύτιμες υποδείξεις τους. Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στο διδακτικό προσωπικό του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων για τα εφόδια που μου προσέφεραν.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει η συμβολή της κ. Γιώτας Σιούλα, για το αμείωτο ενδιαφέρον και την αμέριστη συμπαράστασή της καθ' όλη την διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών, τόσο σε επιστημονικό όσο και σε ανθρώπινο επίπεδο.

Θα ήταν παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω το προσωπικό της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων αλλά και του Πανεπιστημίου

Αιγαίου και ιδιαίτερα τη βιβλιοθηκονόμο κ. Δέσποινα Καμάτσου, που ανά πάσα στιγμή και με μεγάλη προθυμία συνετέλεσαν στη διευκόλυνση της μελέτης μου, υπερβαίνοντας τις Συμπληγάδες της πανδημίας του κορονοϊού. Εξίσου σημαντική ήταν η συμβολή της καθηγήτριας Γαλλικής Φιλολογίας κ. Βιλελμίνης Βάρκα στην επιμέλεια της γαλλικής περίληψης.

Τέλος, θα ήθελα εκ βάθους καρδιάς να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τους φίλους μου για όλη την αγάπη, την αδιάκοπη στήριξη, τη στωική ανοχή και για τη διαρκή τους υπενθύμιση, ιδίως κατά τη διάρκεια των απαιτητικών στιγμών της έρευνας και της συγγραφής του παρόντος πονήματος, πως «ό,τι δεν συνέβη ποτέ, είναι ό,τι δεν ποθήσαμε αρκετά».

«Στη διάρκεια ενός σιγαρέτου που είναι η ζωή μας
όπου χαιρόμαστε και αυτοκαταστρεφόμαστε
– όπως άλλωστε και στους έρωτες, τις απόπειρες
δημιουργίας και οπουδήποτε αλλού – το μόνο
φωσάκι που δεν σβήνει, ακόμη κι αν ο χρόνος
μάς το πατά χάμω είναι το κάλλος.
Η απειροελάχιστη στιγμή όπου γευτήκαμε
το κάλλος και την ενσωματώσαμε μια για πάντα
μες στην ιδιωτική μας αιωνιότητα.»

Οδυσσέας Ελύτης, *Ο κήπος με τις αυταπάτες*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία διερευνώνται οι πλατωνικές απόψεις για την «ἐπιμέλεια ψυχῆς» σε συνάφεια με το κάλλος, ως αποτέλεσμα της φιλοσοφικής παιδείας του ανθρώπου. Ο Πλάτων ως γόνος παλαιάς αριστοκρατικής και εύπορης οικογένειας, διδάσκεται από σημαντικούς φιλοσόφους όπως ο Ηράκλειτος και ο Κρατύλος¹ και λαμβάνει επιμελημένη παιδεία με έμφαση στη μουσική και τη γυμναστική². Μολονότι, δεν υπάρχουν σαφή στοιχεία για τη ζωή του, είναι αδιαμφισβήτητο ότι σε νεαρή ηλικία συνδέεται και γοητεύεται από τον δάσκαλό του Σωκράτη, ο οποίος του εμφυσά την αγάπη για τη φιλοσοφία³. Δεν είναι τυχαίο ότι τα πλατωνικά έργα έχουν σχεδόν όλα διαλογική μορφή⁴ με πρωταγωνιστή τον «φίλον ἄνδρα ἔμοι πρεσβύτερον»⁵ Σωκράτη, ο οποίος εμφανίζεται να σκέπτεται κριτικά

* Τα πλήρη βιβλιογραφικά στοιχεία των βιβλίων και των άρθρων παρατίθενται μόνον κατά την πρώτη αναφορά τους, καθώς και στο τμήμα *Βιβλιογραφία*, το οποίο ευρίσκεται στο τέλος της εργασίας. Στις βιβλιογραφικές αναφορές και στα παραθέματα διατηρείται ο τρόπος γραφής των συγγραφέων ή των μεταφραστών τους.

¹ Ο Πλάτων επηρεάζεται θετικά από τον γνωστό από τους διαλόγους του, ηρακλείτειο φιλόσοφο, Κρατύλο πριν ακόμη έρθει σε επαφή με τον Σωκράτη. Βλ. H. Thesleff, *Studies in Platonic Chronology. Commentationes humanarum litterarum*, 70, Helsinki, Societas Scientiarum Fennica, 1982, σ. 21. Πβ. J. Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, μτφρ. Α. Τεγοπούλου, Αθήνα, «Δαίδαλος» - Ι. Ζαχαρόπουλος, χ.χ., σ. 5.

² Βλ. Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, *Η παιδαγωγική σκέψη από τον Πλάτωνα ως τη Μ. Montessori*, Αθήνα, Κυριακίδη, 2005, σ. 25.

³ Βλ. Α. Taylor, *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, μτφρ. Ι. Αρζόγλου, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2003, σ. 21.

⁴ Πράγματι, όλα τα πλατωνικά έργα είναι διάλογοι εκτός από την *Απολογία* του Σωκράτη και τις *Επιστολές*. Πβ. J. Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, σ. 10.

⁵ Πλάτων, *Επιστολή Ζ*, 324 d-e.

αναφορικά με οντολογικά, γνωσιολογικά, ηθικά και μεταφυσικά ζητήματα, καταλήγοντας σε νέους ορισμούς⁶.

Ο Πλάτων δεν περιορίζεται σε μια υποθετική παιδεία αλλά διδάσκει τους μαθητές του⁷, υποδεικνύοντάς τους τα εφαιπτόμενα όρια μεταξύ παιδείας και φιλοσοφίας, στη Σχολή «προαγωγής της επιστημονικής μελέτης»⁸ που ίδρυσε και λειτούργησε για σαράντα έτη, την Ακαδημία⁹. Τα περισσότερα από τα διδάγματά του αποτυπώνονται στους διαλόγους του, ορισμένοι εξ αυτών αμφισβητούνται ως προς τη γνησιότητά τους¹⁰. Για τη χρονολογική κατάταξη των πλατωνικών διαλόγων επίσης οι γνώμες των μελετητών δίστανται¹¹, ωστόσο, υπάρχουν ορισμένα κομβικά σημεία στον βίο του Πλάτωνος που λειτουργούν ως ενδείκτες για τη χαρτογράφηση της συγγραφικής πορείας¹². Ο Πλάτων, πολυγραφότατος, συγγράφει έργα για 50 περίπου χρόνια, τα οποία, κατά τους μελετητές, κατατάσσονται σε τρεις μεγάλες περιόδους, την πρώιμη, τη μέση και την ύστερη¹³. Στην παρούσα εργασία υιοθετείται η τετραλογική ταξινόμηση των διαλόγων που πρότεινε ο Θράσυλλος βάσει είτε φιλοσοφικής θεματικής είτε δραματουργικής υφής (αφήγηση, δράμα, συνδυασμός αφήγησης και δράματος), κριτήρια που

⁶ J. Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, σσ. 10-11.

⁷ Η. Ι. Μαρrou, *Ιστορία της εκπαίδευσης στην αρχαιότητα, ο ελληνικός κόσμος*, Αθήνα, «Δαίδαλος» - Ι. Ζαχαρόπουλος, τ. 2, 2009, σ. 161.

⁸ A. Taylor, *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, σ. 23.

⁹ Στο λήμμα «Πλάτων» του *Νεώτερου Εγκυκλοπαιδικού Λεξικού Ηλίου* (τ. 2, σ. 3538) η ίδρυση της Ακαδημίας χρονολογείται το 388 π.Χ.. Βλ. H. Thesleff, *Studies in Platonic Chronology. Commentationes humanarum litterarum*, σ. 31. Κατά τον A. Taylor, η ίδρυση της Ακαδημίας χαρακτηρίζεται ως «το πιο αξιοσημείωτο γεγονός στην ιστορία της δυτικοευρωπαϊκής επιστήμης». Βλ. A. Taylor, *Ο Πλάτων και το έργο του*, σ. 23.

¹⁰ Ο K. Bormann αναφέρει ότι για τους διαλόγους *Άλκιβιάδης Ι*, *Άλκιβιάδης ΙΙ*, *Έρρασταί*, *Θεάγης*, *Κλειτοφών*, *Μίνως*, *Ίππαρχος*, *Ίππίας Έλάσσων*, *Ίππίας Μείζων*, *Ίων*, *Μενέξενος* και *Έπινομίς* εγείρονται αμφιβολίες για τη γνησιότητά τους και ορισμένοι έχουν χαρακτηριστεί ως νόθοι. Βλ. K. Bormann, *Πλάτων*, μτφρ. – επιμ. Ι. Καλογεράκος, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 2006, σ. 20.

¹¹ Βλ. H. Thesleff, *Studies in Platonic Chronology. Commentationes Humanarum Litterarum*, σ. 7. Για μια συγκριτική αποτίμηση του εγχειρήματος χρονολόγησης των πλατωνικών διαλόγων από διαφορετικούς ερευνητές (Hans von Arnim, Wincenty Lutoslawski, Reader, Conrad Ritter και Ulrich von Wilamovitz) βλ. K. Bormann, *Πλάτων*, σ. 23.

¹² Βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1958, σ. 124.

¹³ Ό.π., σ. 125.

ωστόσο εξακολουθούν να απασχολούν τη σύγχρονη έρευνα¹⁴, καθώς τα νεότερα πορίσματα προτείνουν μια ταξινόμηση των γνήσιων έργων σε τέσσερις κατηγορίες¹⁵.

Αναλυτικότερα, μετά τον θάνατο του Σωκράτη, ξεκινά η συγγραφή των πρώιμων διαλόγων, οι οποίοι χρονολογούνται από το 390/389 έως το 388 π.Χ.. Σύμφωνα με τον Gigon¹⁶, στην αρχή τοποθετούνται οι διάλογοι *Λάχης*, *Χαρμίδης*, *Πρωταγόρας*, *Εὐθύφρων*, *Λύσις*, *Πολιτεία I*, *Ἵων* και ακολουθούν οι: *Απολογία*, *Κρίτων*, *Γοργίας*, *Μένων*, *Εὐθύδημος*, *Κρατύλος*, *Ἰππίας*, *Ελάσσων*, *Μενέξενος*. Οι συγκεκριμένοι διάλογοι άπτονται ηθικών, πολιτικών αλλά και θεωρητικών ζητημάτων¹⁷. Σημαντικό σημείο που ασκεί καταλυτική επίδραση στον φιλοσοφικό του στοχασμό είναι ότι λίγο αργότερα, ταξιδεύει για πρώτη φορά στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, όπου έρχεται σε επαφή με τον Πυθαγορισμό¹⁸. Καταλυτική επίδραση στον φιλοσοφικό στοχασμό του Πλάτωνος είχε το πρώτο του ταξίδι στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, όπου έρχεται σε επαφή με τον Πυθαγορισμό.

Σημείο αναφοράς για την εργογραφία του Πλάτωνος είναι η μέση συγγραφική περίοδος και ιδίως η δεκαετία που συγγράφει την *Πολιτεία*, δηλαδή από το 370 έως το 360 π.Χ.¹⁹. Συγκεκριμένα, η ομάδα αυτή

¹⁴ Βλ. Κ. Bormann, *Πλάτων*, σ. 20. Ορισμένοι μελετητές όπως ο A.S. Ferguson αλλά και ο Ι. Θεοδωρακόπουλος, επικεντρώνονται στη γλωσσική ανάλυση των διαλόγων, και ακολουθώντας τη συλλομετρία προτείνουν μια διαφορετική χρονολογική κατάταξη. Βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σσ. 111-121. Άλλοι ερευνητές όπως ο Γρ. Βλαστός δίνουν έμφαση στην προσωπικότητα του Σωκράτη. Ο Βλαστός παρατηρώντας μια περιεχομενική αλλά και μεθοδολογική μεταστροφή καταλήγει σε μια πρώτη ομάδα διαλόγων την οποία διαχωρίζει σε ελεγκτικούς και σε μεταβατικούς, στη δεύτερη ομάδα διαλόγων, την οποία ονομάζει μεσαία περίοδο και χάριν πληρότητας σημειώνει και μια τρίτη κατηγορία διαλόγων. Βλ. Γρ. Βλαστός, *Σωκράτης: Ειρωνευτής και Ηθικός Φιλόσοφος*, μτφρ. Π. Καλλιγιάς, επιμ. Α. Νεχαμάς, Αθήνα, Εστία, 1993, σσ. 91-93.

¹⁵ Βλ. Κ. Bormann, *Πλάτων*, σ. 24.

¹⁶ *Ό.π.*, σ. 24.

¹⁷ Βλ. Π. Δρανδάκης, *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, τ. Κ, Αθήνα, Πυρσός, 1927-1934, σ. 294.

¹⁸ Για την πρόσληψη της πυθαγόρειας φιλοσοφίας από τον Πλάτωνα Βλ. Π. Δρανδάκης, *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, σσ. 293, 305-306. Πβ. Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, *Η παιδαγωγική σκέψη από τον Πλάτωνα ως τη Μ. Montessori*, σ. 25.

¹⁹ Βλ. Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, *Η παιδαγωγική σκέψη από τον Πλάτωνα ως τη Μ. Montessori*, σ. 25.

αποτελείται από τους διαλόγους *Συμπόσιον*, *Φαίδων*, *Πολιτεία II – X*²⁰ και *Φαῖδρος*. Στην παρούσα εργασία επιλέχθηκε η μελέτη των συγκεκριμένων διαλόγων, καθώς με την *Πολιτεία* ο Πλάτων μετουσιώνει τη βαθιά επιθυμία του για την πολιτική²¹ αφιερώνοντας πλούσιο υλικό για τη ζωή της πολιτείας, όπως και για την αξία της παιδείας²² και εστιάζει στην Ιδέα, τον έρωτα της οποίας πραγματεύεται στους διαλόγους του *Φαίδων*, *Φαῖδρο* και ιδίως στο *Συμπόσιον*²³, το οποίο αποτελεί το πλέον αναπτυγμένο καλαισθητικά έργο του περί αισθητικής²⁴. Έπειτα από αυτή την τετραλογία, στους διαλόγους της όψιμης συγγραφικής περιόδου του Πλάτωνος κατατάσσονται οι διάλογοι *Θεαίτητος*, *Παρμενίδης*, *Σοφιστής*, *Πολιτικός*, *Τίμαιος*, *Κριτίας*, *Φίληβος* και τέλος οι πολυσέλιδοι *Νόμοι*²⁵.

Η παρούσα εργασία επιμερίζεται σε έξι κεφάλαια και ένας εκ των βασικών αξόνων διερεύνησης είναι η «ἐπιμέλεια ψυχῆς», την οποία μελετούμε στο πρώτο κεφάλαιο. Ακροθιγώς, ο Πλάτων δίνει μεγάλη βαρύτητα τόσο στην φροντίδα του σώματος αλλά και σε εκείνη της ψυχῆς, αλλά όπως ήδη έχει καταδειχθεί προπλατωνικά αναδεικνύει την «ηγεμονική φύση της ψυχῆς και τη συμμετοχή της όχι μόνο στη συγκρότηση της ατομικής υπόστασης αλλά και στη διαμόρφωση της στάσης του ανθρώπου απέναντι στα δρώμενα»²⁶, με το λογιστικόν μέρος της να δεσπόζει των άλλων μερών προσφέροντας στην ανθρώπινη ύπαρξη την αρμονία. Η γνώση του ίδιου του

²⁰ Για την εξαίρεση του πρώτου βιβλίου της *Πολιτείας* από τους μέσους διαλόγους, καθώς και τους λόγους που τοποθετείται χρονικά νωρίτερα βλ. H. Thesleff, *Studies in Platonic Chronology. Commentationes Humanarum Litterarum*, σσ. 101-110.

²¹ Το ενδιαφέρον και η ενασχόληση του Πλάτωνα με την πολιτική αποδεικνύεται μονόδρομος, εάν λάβει κανείς υπόψη τις ρίζες της αρχοντικής του καταγωγής που φθάνουν έως τον Σόλωνα, την κλίση του αλλά και την αξία που λάμβανε την εποχή του 5^{ου} αι. π.Χ., η οποία δεν καθιστούσε την πολιτική απλώς ένα επάγγελμα αλλά κάτι βαθύτερο, όπως ένα είδος προτάγματος. Βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 69.

²² Η *Πολιτεία* αποτελεί μια σημαίνουσα πραγματεία για ζητήματα παιδείας, η οποία δεν τίθεται σε σύγκριση με καμία έως σήμερα, όπως άλλωστε υποστηρίζει και ο Jean-Jacque Rousseau. Βλ. J.-J. Rousseau, *Αιμίλιος ή περί αγωγής*, μτφρ. Στ. Βουρδούμπα, Αθήνα, Δαρεμά, 1963, σ. 8.

²³ Βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σσ. 68-69.

²⁴ Βλ. Π. Δρανδάκης, *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, σ. 299.

²⁵ Βλ. K. Borgmann, *Πλάτων*, σ. 24

²⁶ Κ. Θ. Πέτσος, *Φιλοσοφία και Ρητορική στην κλασική σκέψη*, Αθήνα, Gutenberg, 2017, σ. 71.

εαυτού, των αρετών αλλά και του αγαθού είναι θεμέλιοι λίθοι, καθώς «για τον Πλάτωνα η ψυχική καλλιέργεια έχει το σκοπό “ἐν ἑαυτῇ”, δεν εξυπηρετεί προσωρινά ενδιαφέροντα»²⁷ και εξαιτίας αυτού η συμβολή των ειδικών, όπως είναι οι παιδαγωγοί είναι καθοριστική.

Εκ των ανωτέρω, διαφαίνεται ήδη η σπουδαιότητα της παιδείας στην επίτευξη της ψυχικής επιμέλειας και όπως αποδεικνύεται στο επόμενο κεφάλαιο, ο Πλάτων τονίζει σε πλείστα σημεία τη δύναμη του «στρέφειν πρὸς τὸ φανόν», δηλαδή προς το φῶς²⁸. Η παιδεία του Πλάτωνος αποκτά ένα ευρύτερο περιεχόμενο, θεμελιώνεται στη βάση της μουσικής και της γυμναστικής και συνδέεται με πολιτισμικά χαρακτηριστικά και ατομικές επιλογές, διαφεύγοντας από τα ασφυκτικά πλαίσια μιας τυπικής διαδικασίας σε επίπεδο διδασκαλίας²⁹.

Με αφορμή τον καθορισμό του περιεχομένου της ιδανικής παιδείας, θέμα του τρίτου κεφαλαίου και ταυτόχρονα αντικείμενο πολλών συζητήσεων αποτελεί το αμφιλεγόμενο ζήτημα των σημερινών καλών τεχνών. Αδιαμφισβήτητα, ο αρχαίος φιλόσοφος παρατηρεί ότι στις τέχνες διακρίνεται το στοιχείο της μίμησης, στο οποίο ελλοχεύει ο κίνδυνος της μη άσκησης ελέγχου, της άκριτης πρόσληψης, της αποφυγής ερμηνείας και της έλλειψης αυτενέργειας³⁰. Επισημαίνεται ωστόσο – και αυτό επιχειρείται στην παρούσα εργασία – ότι οι ενστάσεις του δεν υφίστανται σε κάθε μορφή τέχνης³¹ και γι’ αυτό άλλωστε υπογραμμίζονται πολλά χωρία που εξυμνούνται οι τέχνες, με τη μουσική να συμβάλλει ουσιωδώς στην πνευματική καλλιέργεια.

²⁷ J. Chateau, J.S. Brubacher κ.ά., *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, μτφρ. Κ. Κίτσος, επιμ. Γ. Κ. Μαυριά κ.ά., Αθήνα, Κένταυρος, 1958, σ. 35.

²⁸ Πλάτων, *Πολιτεία*, 518c.

²⁹ Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, μτφρ. Χ. Γραμμένου, επιμ. Χ. Ζαφειρόπουλος – Π. Μπουρλάκης, Αθήνα, Καλέντης, 2006, σ. 107.

³⁰ *Ό.π.*, σσ. 125-126.

³¹ *Ό.π.*, σ. 128.

Εν συνεχεία, εξετάζεται ο ρόλος της παιδείας υπό την πλατωνική οπτική, η οποία εκκινεί από το ίδιο το υποκείμενο και με αρωγό τον παιδαγωγό – φιλόσοφο κορυφώνεται. Η σχέση μεταξύ δασκάλου και μαθητή ρηξικέλευθα εξιδανικεύεται με τον έρωτα ως «συνεργόν ἀμείνω»³² για την ανθρώπινη φύση. Συνεπώς, ο γνήσιος έρωτας τίθεται «στην ανώτερη περιοχή των αξιολογικών σκοπιμοτήτων»³³ και εξακοντίζεται προς το κάλλος σε κάθε του μορφή³⁴. Η θέση αυτή περιγράφεται ως μια κλιμακωτή ανάβαση, κατά την οποία «ο φιλοσοφικός λόγος, ενόσω προσεταιρίζεται τη μανία του ερωτευμένου ψυχισμού να συλλάβει –ατενίζοντάς το– το υπερβατικό κάλλος, εκ-φράζει την ενδότερη, ερωτική όψη του πλατωνικού εγχειρήματος της γνώσης»³⁵.

Σε ένα επόμενο στάδιο, γίνεται αντιληπτό ότι «η αισθητή ομορφιά που διεγείρει το φυσικό έρωτα, αφήνει ευκαιρίες να εννοήσουμε μια επίκληση για την πνευματική απελευθέρωση»³⁶. Μολονότι, «ο δυισμός αυτός: τέλειος κόσμος των Ιδεών – ατελής πραγματικός κόσμος σφραγίζει την πλατωνική σκέψη αποφασιστικά και δεσπόζει ρητά ή υπόρρητα σε όλο του το έργο»³⁷, προβαίνοντας σε μια σύγκριση, παρουσιάζεται παραστατικά, όπως στην απεικόνιση της Γραμμής, ως «μια συνεχής κλίμακα επιστημονικών επιτευγμάτων»³⁸. Παράλληλα, η αξία των αισθήσεων αποκαθίσταται από τον Πλάτωνα, πασχίζοντας «να θέσει τον κόσμο των αισθήσεων βάθρο και στήριγμα για να υψώσει τον Όλυμπο των Ιδεών»³⁹ και τονίζει για ακόμη μια φορά τη σπουδαιότητα του μέτρου.

³² Πλάτων, *Συμπόσιον*, 212b.

³³ Πβ. Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, Αθήνα, Βιβλιογονία, 1999, σ. 138.

³⁴ *Ο.π.*, σ. 164.

³⁵ Π. Δόικος, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Φαῖδρος*, Αθήνα, Ζήτηρος, 2001, 11-147, σ. 14.

³⁶ J. Chateau – J. S. Brubacher κ.ά., *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, σ. 48.

³⁷ Γ. Αλατζόγλου-Θέμελη, *Νους εναντίον αισθήσεων, πτυχές της προαριστοτελικής θεωρίας*, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 2000, σ. 105.

³⁸ J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 314.

³⁹ Μ. Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η Τέχνη, Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, Νεφέλη,³1986, σ. 47.

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας, αποτυπώνεται πώς ο Πλάτων, ορμώμενος από τη σωκρατική διδασκαλία, μετουσιώνει «τὸ καλὸν» σωματικά, κοινωνικά και ψυχικά⁴⁰, περικλείει δηλαδή κάθε τομέα τόσο της βιωματικής όσο και της κοινωνικής ζωής⁴¹ και το θέτει στο επίκεντρο της φιλοσοφικής έρευνας. Στα υπό μελέτη έργα του δημιουργεί ένα μάγμα από «ένα ανυπέρβλητα πετυχημένο συνδυασμό τέχνης και λόγου, έρωτος και ήθους»⁴², στην προσπάθειά του να καταδείξει ότι ο άνθρωπος είναι προικισμένος με όλα τα εφόδια για να κατακτήσει το απόλυτο, και ίσως αυτό να αποτελεί το κλειδί της «αιωνοβιότητας»⁴³ της πλατωνικής σκέψης.

⁴⁰ Βλ. G. Santas, «Socratic Goods and Socratic Happiness», στο: K. J. Boudouris (επιμ.), *The Philosophy of Socrates. Volume 2: Elenchus, Ethics and Truth*. Studies in Greek Philosophy/Meletes sten Hellenike philosophia, no. 8. Athens: International Center for Greek Philosophy and Culture/Kardamitsa, 1992, 99-116, σ. 101.

⁴¹ Βλ. Ν. Σ. Μελισσίδης, *Πλάτων, Ιππίας μείζων: Δοκιμή φιλοσοφικής ερμηνείας*, σ. 99.

⁴² Α. Κελεσίδου, *Σπουδές Ψυχής, Αρχαία Έλληνική Φιλοσοφική Ψυχολογία*, Αθήνα, Ιδείοθέατρον, 1999, σ. 76.

⁴³ Κ. Γεωργούλης, «Προλεγόμενα», στο: *Πλάτων, Συμπόσιον*, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, χ.χ., 3-42, σ. 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η σωκρατική αντίληψη για την «ἐπιμέλεια ψυχῆς» και η αυτοβελτίωση ως αίρεση βίου στην πλατωνική φιλοσοφία

Ο Πλάτων θεωρεί ότι η ανθρώπινη φύση βρίσκεται σε μια πλάνη, όπου κυριαρχεί το σκότος, αλλά χάρη στη βούληση, ο άνθρωπος μπορεί να απεγκλωβιστεί από αυτό το στάδιο και διανύοντας μια δύσβατη διαδρομή, έχει τη δυνατότητα να οδηγηθεί ακόμη και στην ύψιστη ιδέα του Αγαθού, η οποία «μόγισ ὀρᾶσθαι»⁴⁴, δηλαδή μόλις που διακρίνεται. Ο αρχαίος φιλόσοφος παρουσιάζει με παραστατικότητα την ανωτέρω άποψη στο Ζ' βιβλίο της *Πολιτείας*, με τη διήγηση ενός αλληγορικού μύθου⁴⁵, τον οποίο διηγείται ο Σωκράτης, εμπλουτίζοντας με τη μυθική αφήγηση τη διαλεκτική του μέθοδο⁴⁶. Ο εν λόγω μύθος ξεκινά με την περιγραφή ορισμένων φυλακισμένων, οι οποίοι κρατούνται δέσμιοι σε ένα σκιερό και υπόγειο σπήλαιο, αλυσοδεμένοι από τους αυχένες και τα άκρα⁴⁷. Οι δεσμώτες διαμένουν εκεί από την παιδική ακόμη ηλικία⁴⁸ και εξαιτίας αυτού δεν αναγνωρίζουν παρά μόνο τις σκιές των πραγματικών όντων εκτός του σπηλαίου, ενώ ακούν τους αντίλαλους των εξωτερικών ήχων, έχοντας την πεποίθηση ότι εκείνοι

⁴⁴ Πλάτων, *Πολιτεία*, Ζ, 517c. Βλ. K. Bormann, *Πλάτων*, σσ. 78-79.

⁴⁵ Για την έννοια του μύθου και αναλυτικότερα για τους πλατωνικούς μύθους βλ. J. Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, σσ. 59-77.

⁴⁶ Fr. Châtelet, «Πλάτων», στο: Fr. Châtelet (επιμ.), *Η Φιλοσοφία*, τ. Α': Από τον Πλάτωνα ως τον Θωμά Ακινάτη, μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα, Γνώση, 1984, 27-96, σ. 88. Για τη λειτουργία του μύθου στην πλατωνική φιλοσοφία βλ. ενδεικτικά I.N. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σσ. 283-288· L. Brisson, *Plato the Mythmaker*, μτφρ. G. Nadaff, Chicago, University of Chicago Press, 1998· L. Edelstein, "The Function of the Myth in Plato's Philosophy", *Journal of the Ideas*, 10 (1949), 463-481· P. Murray, "What is a Muthos for Plato?", στο: R. Buxton (ed.), *From Myth to Reason: Studies in the Development of Greek Thought*, Oxford, Oxford University Press, 1999, 251-262· S. Kato, "The Role of *Paradeigma* in the *Statesman*", στο: C.J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*. Proceedings of the 3rd Symposium Platonicum, Sankt Augustin, Academic Verlag, 1995, 162-172.

⁴⁷ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, Ζ, 514a-b.

⁴⁸ *Ό.π.*, 514a.

είναι οι αληθινοί⁴⁹. Εντούτοις, οι αιχμάλωτοι του σπηλαίου, οι οποίοι ζουν στο σκοτάδι της αμάθειας, σπάζοντας τα δεσμά τους, έχουν τη δυνατότητα να απαγκιστρωθούν από την πλάνη των ειδώλων.

Ακόμη και εάν η αλληγορία του σπηλαίου φαντάζει απλά ένας μύθος που απέχει κατά πολύ από την πραγματικότητα, πρέπει να ενθυμηθούμε τα λόγια του Σωκράτη, ο οποίος στη διήγησή του χαρακτηρίζει τους δεσμώτες «όμοιους ἡμῖν»⁵⁰. Ο Πλάτων, ειδικότερα στους μέσους διαλόγους του, ξετυλίγει το νήμα μιας κοπιώδους αλλά όχι ακατόρθωτης πορείας του ανθρώπου, την οποία υποχρεούται να ακολουθήσει, εάν θέλει να βελτιώσει τον εαυτό του καθώς «χαλεπὰ τὰ καλά»⁵¹. Αυτή η οδός ορίζει ότι ο άνθρωπος «ξεκινά από τις σκιές και προχωρεί σταδιακά στην αλήθεια»⁵². Παράλληλα, τονίζεται ότι χρέος των φιλοσόφων «τοῖς μὲν προσήκει φύσει ἄπτεσθαί τε φιλοσοφίας ἡγεμονεύειν τ' ἐν πόλει»⁵³, υποδεικνύοντας στους υπολοίπους τη σωστή οδό προς το Αγαθό. Πρόκειται επομένως, για έναν μύθο, ο οποίος «δίνει μια βαθύτερη στοχαστική εικόνα για τον αγώνα της αληθινής προσωπικότητας»⁵⁴. Η «πορεία αγωγής του ανθρώπου» της *Πολιτείας* περιγράφεται καθ' όμοιο τρόπο στο *Συμπόσιον*, όπου διασαφηνίζεται ότι υπάρχουν περιθώρια αυτοβελτίωσης⁵⁵.

Ο Σωκράτης, προβαίνοντας στην αυτοκριτική του, ομολογεί την αρνησιγνωσία⁵⁶, και εν τέλει αναδεικνύει τον εαυτό παροτρύνοντας τον

⁴⁹ Ο.π., 515c.

⁵⁰ Πλάτων, *Πολιτεία*, 515a. Σε αυτό το σημείο, ο Πλάτων δηλώνει ότι κάνει λόγο ρεαλιστικά για την ανθρώπινη κατάσταση εντός της κοινωνίας. Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 317.

⁵¹ Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 304e.

⁵² Γ. Κουμάκης, *Φιλοσοφικά Ρεύματα και Παιδεία*, σ. 237.

⁵³ Πλάτων, *Πολιτεία*, 474c.

⁵⁴ Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 139.

⁵⁵ Β. Τατάκης, «Ιδέες του Πλάτωνα για την τέχνη. Ένα μεγάλο ερώτημα και πρόβλημα», σ. 98.

⁵⁶ Βλ. Γ. Αποστολοπούλου, «Ο Σωκράτης, η αυτογνωσία και η αυτοσυνειδησία», στο: *Ξανά για τον Σωκράτη*, Αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή Νίκο Κ. Ψημμένο, Τομέας Φιλοσοφίας, Επιστημονική Επετηρίδα Δωδώνη Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 2004, 95-109, σ. 105. Ο Ν. Ρ. White υποστηρίζει ότι η σωκρατική αρνησιγνωσία αγγίζει τα όρια του σκεπτικισμού χωρίς βέβαια να παύει να κινείται μεθοδολογικά. Βλ. Ρ. White, *Ο Πλάτων για τη γνώση και την πραγματικότητα*, επιμ. Γιώργος Καραμανώλης, μτφρ. Χρυσούλα Γραμμένου, Αθήνα, Gutenberg, ³2012, σσ. 28-29.

μαθητή του Πλάτωνα να ασχοληθεί με την επιμέλεια του εαυτού⁵⁷. Πράγματι, μολονότι η αφετηρία του Σωκράτη είναι η πολιτική και ηθική του φιλοσοφία, καταλήγει σε μια οντολογία⁵⁸, με βασική του επιδίωξη τη διερεύνηση της εσωτερικής ύπαρξης του ανθρώπου⁵⁹, προσανατολίζοντας τον φιλοσοφικό του στοχασμό σε ένα ανθρωπολογικό πλαίσιο⁶⁰. Λίγο προτού αφήσει την τελευταία του πνοή, κάνει λόγο ανάμεσα στις ύστατες λέξεις του για το «ἀμελεῖν»⁶¹, συνεπής ων με το ζήτημα του «ἐαυτοῦ ἐπιμελεῖσθαι»⁶², το οποίο τίθεται ιδιαίτερα στους διαλόγους του *Χαρμίδη*, *Φαίδωνα*, *Φαῖδρο*, *Ἀλκιβιάδη* και *Απολογία*⁶³.

Στην πλατωνική θεώρηση, η ψυχή συνυφαίνεται με το σώμα και προς τούτο επισημαίνεται η ανάγκη επιμέλειας και των δύο «τὴν τοῦ σώματος ἕξιν καὶ τροφήν οὐχ ὅπως τῇ θηριώδει καὶ ἀλόγῳ ἡδονῇ ἐπιτρέψας ἐνταῦθα τετραμμένος ζήσει, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ὑγίαν βλέπων, οὐδὲ τοῦτο πρεσβεύων, ὅπως ἰσχυρὸς ἢ ὑγιὴς ἢ καλὸς ἔσται, ἐὰν μὴ καὶ σωφρονήσῃν μέλλῃ ἀπ' αὐτῶν, ἀλλ' αἰετὴν ἐν τῷ σώματι ἁρμονίαν τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἕνεκα συμφωνίας ἁρμοττόμενος φανεῖται»⁶⁴, «ἵνα ἀμυνομένῳ γίγνησθον

⁵⁷ Βλ. Α. Κελεσίδου, *Σπουδές Ψυχῆς, Ἀρχαία Ἑλληνική Φιλοσοφική Ψυχολογία*, σ. 80: «Ο Πλάτων εμφανίζεται ως φορέας δύο κληρονομιών: πρώτα της σωκρατικής δεοντολογικής στάσης απέναντι στη ζωή και τα προβλήματά της».

⁵⁸ Βλ. Γ. Αποστολοπούλου, «Ο Σωκράτης, η αυτογνωσία και η αυτοσυνειδησία», σ. 105.

⁵⁹ Βλ. Β. Σολωμού-Παπανικολάου, «Η σωκρατική θεώρηση για τον άνθρωπο», *Ευδικία*, 9 (2009), 51-62, σ. 55.

⁶⁰ Η προσέγγιση του Σωκράτη απέχει από την ανθρωποκεντρική αντίληψη ότι «πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος» του Πρωταγόρα (DK, B 80) και εν γένει όλου του σοφιστικού κινήματος. Βλ. Β. Σολωμού-Παπανικολάου, «Η σωκρατική θεώρηση για τον άνθρωπο», σ. 56. Για σοφιστική ερμηνεία αναφορικά με τις ανθρώπινες δυνατότητες βλ. ενδεικτικά Β. Κύρκος, *Αρχαίος ελληνικός διαφωτισμός και σοφιστική*, Αθήνα, Παπαδήμας, 1992, σσ. 114-133.

⁶¹ Βλ. Α. Νεχαμάς, *Η τέχνη του βίου: Σωκρατικοί στοχασμοί από τον Πλάτωνα στον Φουκώ*, μτφρ. Βαρβάρα Σπυροπούλου, επιμ. Στέλιος Βιρβιδάκης, Αθήνα, Νεφέλη, 2001, σ. 216.

⁶² Α. Νεχαμάς, *Η τέχνη του βίου: Σωκρατικοί στοχασμοί από τον Πλάτωνα στον Φουκώ*, σ. 216. Η Γ. Αποστολοπούλου επισημαίνει ότι μολονότι «η στροφή στον εαυτό, η αυτογνωσία και η αυτοσυνειδησία» αποτελούν για πολλούς ζητήματα της σύγχρονης φιλοσοφίας, ιδίως από την εποχή του Descartes και έπειτα, ωστόσο τίθενται ήδη από την αρχαιότητα και συγκεκριμένα στη σωκρατική διδασκαλία, υπό διαφορετικές βέβαια προϋποθέσεις. Βλ. Γ. Αποστολοπούλου, «Ο Σωκράτης, η αυτογνωσία και η αυτοσυνειδησία», σσ. 95-96.

⁶³ Βλ. ενδεικτικά V. Tsouna, «Socrate et la connaissance de soi: quelques interprétations», *Philosophie Antique I* (2001), pp. 37-64.

⁶⁴ Πλάτων, *Πολιτεία*, Θ 591c-d, Γ 410c και Β 376e κ.ε. Βλ. Κ.Ι. Βουρβέρης, *Παιδιά και Παιδεία, Σωκράτης – Πλάτων – Αριστοτέλης*, σ. 486. Ο Πλάτων με γνώμονα τον άνθρωπο στοχεύει στην πλήρη

ἰσορρόπῳ καὶ ὑγιῇ. τὸν δὲ μαθηματικὸν ἢ τινα ἄλλην σφόδρα μελέτην δια-
 νοίᾳ κατεργαζόμενον καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀποδοτέον κίνησιν, γυμναστικῇ
 προσομιλοῦντα, τὸν τε αὖ σῶμα ἐπιμελῶς πλάττοντα τὰς τῆς ψυχῆς ἀντα-
 ποδοτέον κινήσεις, μουσικῇ καὶ πάσῃ φιλοσοφίᾳ προσχρῶμενον, εἰ μέλλει
 δικαίως τις ἅμα μὲν καλός, ἅμα δὲ ἀγαθὸς ὀρθῶς κεκληθῆσθαι»⁶⁵. Οἱ τέχνες
 δε δόθηκαν ξεχωριστά, ἄλλες για την ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς καὶ ἄλλες για
 ἐκεῖνη τοῦ σώματος ἀλλὰ συνδυαστικά «ἂν ἀλλήλοιν συναρμολογήσῃτον ἐπι-
 τευνομένῳ καὶ ἀνιεμένῳ μέχρι τοῦ προσήκοντος»⁶⁶. Ο Πλάτων σε πολλά ση-
 μεία τονίζει τὴν ψυχοσωματικὴ σύζευξη, ὅπως στο ἀπόσπασμα 156e τοῦ
Χαρμίδη, ὅπου παρουσιάζεται ἡ θεωρία τοῦ μυθικοῦ βασιλιά Ζαλμόξιδος⁶⁷,
 ὁ ὁποῖος υποστήριξε ὅτι ὅπως στὴ θεραπεία δεν πρέπει νὰ ἀπομονώνεται
 κανένα μέρος ἀπὸ τὸ ὅλον, ἔτσι καὶ «οὐδὲ σῶμα ἄνευ ψυχῆς»⁶⁸, ἀκολουθώ-
 ντας τὴν ἱπποκρατικὴ παράδοση⁶⁹. Ἡ ἀρρηκτὴ συναρμογὴ σώματος καὶ ψυ-
 χῆς ἐξετάζεται ἐπίσης στὸν διάλογο *Σοφιστής*⁷⁰. Ἡ «αὐτοπραγμάτωση» τοῦ
 ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μόνο εἰάν ἀποδεχθεῖ τὴ διφυὴ τοῦ υπό-
 στασι καὶ ἀξιοποιώντας τὴν γόνιμα νὰ διεκδικήσῃ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» τοῦ
 Θεοῦ⁷¹.

ἀνθρώπου τοῦ ὅχι μονομερῶς, ἀλλὰ ἀντιμετωπίζοντάς τὸν ὡς μιὰ συμπαγὴ καὶ ἀδιαίρετὴ οὐσιότητα.
 Βλ. Κ. Γεωργούλης, «Εἰσαγωγή», στο: *Πλάτωνος, Πολιτεία*, Αθήνα, Σιδέρης, 1963, 7-138, σ. 31.

⁶⁵ Πλάτων, *Τίμαιος*, 88 b-c.

⁶⁶ Πλάτων, *Πολιτεία*, 412a. βλ. Κ. Γεωργούλης, «Εἰσαγωγή», στο: *Πλάτωνος, Πολιτεία*, σ. 31.

⁶⁷ Μάλιστα, ὁ Ζάλμοξ ἐπαινῆται ὅχι μόνο γιὰ τὶς θεραπείες ποὺ πρότεινε γιὰ τὰ ἱατρικὰ νοσήματα,
 ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς τρόπους ποὺ συμβούλευε τοὺς ἀνθρώπους νὰ πετύχουν τὴν ἀθανασία. Βλ.
 Πλάτων, *Κρίτων*, *Λάχης*, *Μενέξενος*, *Χαρμίδης*, ἐπιμ. Γ. Μιστριώτου, Αθήνα, Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο
 Π. Δ. Σακελλαρίου, 1910, σ. 62. Με τὴν ἀναφορὰ αὐτὴ στο μυθικὸ πρόσωπο τοῦ βασιλιά, ὁ Σω-
 κράτης καταφέρνει νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατηρίου καὶ νὰ γίνῃ πειστικότερος.
 Πβ. D.J. Murphy, *Plato's 'Charmides': Text and Commentary*. Dissertation. Columbia University,
 1986, p. 150.

⁶⁸ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 270 c: «Εἰ μὲν Ἱπποκράτει γε τῷ τῶν Ἀσκληπιαδῶν δεῖ τι πιθέσθαι, οὐδὲ
 περὶ σώματος ἄνευ τῆς μεθόδου ταύτης».

⁶⁹ Βλ.. Σπ. Μαρκέτος, *Ἱστορίας τῆς ἱατρικῆς*, Αθήνα, Ζήτα, ³1996, σ. 439. Πβ. Α. Εὐτυχιάδης, *Ἀρχές
 φιλοσοφίας καὶ ἱστορίας τῆς ἱατρικῆς*, Αθήνα, Βήτα, 2001, σ. 63. Γιὰ τὴν υἱοθέτηση τῆς ἱπποκρα-
 τικῆς μεθόδου περὶ ολότητας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξὸς ἀπὸ τὸν Πλάτωνα βλ. ἐνδεικτικὰ Σ. Λιολί-
 τσα, *Φιλοσοφικὲς συνιστώσες στὸ ἱπποκρατικὸ ἔργο Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων καὶ ἡ ἐρμηνευ-
 τικὴ προσέγγιση τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ*. Μεταπτυχιακὴ διπλωματικὴ ἐργασία, Πανεπιστήμιο Ἰω-
 ἀννίνων, 2019, σσ. 47-48.

⁷⁰ Βλ. Πλάτων, *Σοφιστής*, 228a – 229a.

⁷¹ Β. Σολωμοῦ-Παπανικολάου, *Ἀνθρώπινος βίος καὶ ἠδονὴ κατὰ τὸν Πλάτωνα*, Διδακτορικὴ δια-
 τριβή, Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, 2003, σσ. 94-95.

Μολονότι ο Αθηναίος φιλόσοφος, όπως ήδη επισημάνθηκε ανωτέρω, αναφέρεται σε ένα «συναμφοότερον»⁷² σώματος και ψυχής, ωστόσο σε πλείστα χωρία, ο Σωκράτης θέλοντας να απομυθοποιήσει την αξία της απόκτησης χρημάτων, άλλων υλικών αγαθών αλλά και της προσωπικής φήμης, τονίζει την καίριας σημασίας φροντίδα για «ἐπιμέλεια ψυχής»⁷³, διευκρινίζοντας ότι επιτυγχάνεται με την επιδίωξη της φρόνησης, της αλήθειας⁷⁴ και του ελέγχου του σώματος⁷⁵. Υπό την οπτική αυτή, το σώμα και η ψυχή έχει το καθένα ξεχωριστή φύση και οφείλει κάποιος να επικεντρωθεί «τῷ μὲν φάρμακα καὶ τροφήν προσφέρων ὑγίειαν καὶ ῥώμην ἐμποιῇσιν, τῇ δὲ λόγους τε καὶ ἐπιτηδεύσεις νομίμους πειθῶ ἢν ἂν βούλη καὶ ἀρετὴν παραδώσειν»⁷⁶. Γι' αυτόν τον λόγο, εστιάζει το ενδιαφέρον του στη φροντίδα της ψυχής περισσότερο παρά σε αυτή του σώματος. Ειδικότερα, όταν κάνει λόγο για ιατρικά ζητήματα προτεραιότητα δίνει στην ψυχή, αδυνατώντας να απαγκιστρωθεί από τον πυθαγόρειο και ορφικό χαρακτηρισμό του σώματος ως «σῆμα»⁷⁷ επειδή συνδέεται με τον υλικό κόσμο, αλλά και γιατί «σημαίνει»⁷⁸, καθώς εκφράζει εκείνο που η ψυχή επιθυμεί.

Ο Σωκράτης σε ρόλο πατέρα και έχοντας υψηλό το αίσθημα της «ευθύνης για τη ζωή»⁷⁹, νουθετεί τα παιδιά του «ὕμῶν αὐτῶν ἐπιμελεῖσθαι»⁸⁰, όχι μόνο προς ευχαρίστηση της επιθυμίας των γονιών και των οικείων,

⁷² Πλάτων, *Αλκιβιάδης*, 130a.

⁷³ Πλάτων, *Λάχης*, 31b, 36c.

⁷⁴ Βλ. *ό.π.*, 29e.

⁷⁵ Βλ. Πλάτων, *Τίμαιος*, 41c. Αργότερα, οι Στωικοί στρέφουν το φιλοσοφικό τους ενδιαφέρον στο «ἡγεμονοῦν», το οποίο αναφέρεται στον *Τίμαιο* και αναπτύσσουν τη θεωρία τους περί του ηγεμονικού μέρους της ψυχής.

⁷⁶ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 270b. Βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, Πλάτωνος *Φαῖδρος*, σσ. 431, 433: «Καὶ στίς δύο πρέπει νὰ χωρίσης τὴ φύση, στὴ μία βέβαια τοῦ σώματος, στὴν ἄλλην ὅμως τῆς ψυχῆς, ἂν θέλης, ὅχι μονάχα μὲ τριβὴ καὶ ἐμπειρία, ἀλλὰ μὲ τέχνη, στὸ σῶμα δίνοντάς του φάρμακα καὶ τροφή νὰ δώσης ὑγεία καὶ δύναμη, στὴν ψυχὴ πάλι, δίνοντάς της λόγους καὶ ἀσκώντας την στὴν τάξη, νὰ δώσης τὴν πεποίθηση ποὺ θέλεις καὶ τὴν ἀρετὴ». Πβ. Κ.Θ. Πέτσιος, *Φιλοσοφία καὶ Ρητορική στην κλασικὴ σκέψη*, σ. 28.

⁷⁷ Πλάτων, *Φαίδων*, 62b· *Κρατύλος*, 400c. Βλ. Πβ. Ε. Μαραγγιανού, «Ο έρωτας στον Πλάτωνα σαν αντικείμενο μύησης», σσ. 341-342. Ο W.K.C. Guthrie αναγνωρίζει το σώμα ως ένα όργανο της ψυχής. Βλ. W.K.C. Guthrie, *Σωκράτης*, σσ. 210-211, 225.

⁷⁸ Βλ. Α. Κελεσίδου, *Σπουδές Ψυχής, Αρχαία Έλληνική Φιλοσοφική Ψυχολογία*, σ. 34.

⁷⁹ Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 138.

⁸⁰ Πλάτων, *Φαίδων*, 115b.

αλλά κυρίως για προσωπικό τους όφελος, ακόμη και εάν η ανωριμότητα δεν τους επιτρέπει να το κατανοήσουν και θα το αντιληφθούν μακροπρόθεσμα⁸¹. Η συγκεκριμένη άποψη αντιπροσωπεύει την πλατωνική αντίληψη περί αθανασίας της ψυχής⁸², η οποία προκύπτει έπειτα από τρεις αποδείξεις⁸³, καταλήγοντας ότι οι επιλογές και η φροντίδα της ψυχής σε αυτή τη ζωή είναι σημαντικές για την πορεία της στις επόμενες⁸⁴. Υπό το πρίσμα της ηθικής δεν έχει τόση αξία εάν πράγματι η ενέργεια της ψυχής παραμένει αθάνατη «γιατί μια τέτοια αθανασία δεν θα θεμελιώνει ούτε την προσωπική αθανασία ούτε θα εξηγούσε το «συνειδέναι έαυτῶ», δηλαδή τη λειτουργία με την οποία μπορούμε να έχουμε μια αντίληψη για το περιεχόμενο της συνειδήσής μας, και για τις ηθικές μας επιδιώξεις»⁸⁵. Είναι γνωστό από τον Φαίδωνα ότι μόνο οι ψυχές των φιλοσόφων κερδίζουν την αθανασία, ενώ αντιθέτως οι ψυχές όσων ήταν έρμαια των σωματικών επιθυμιών τους επιστρέφουν και πάλι επί γης σε ένα νέο σώμα⁸⁶.

Όταν γίνεται λόγος για το «πρὸς δὲ τὴν ψυχὴν τετράφθαι»⁸⁷, αναλύεται μια μελέτη θανάτου⁸⁸, κατά την οποία ο θάνατος λειτουργεί λυτρωτικά, ως κάθαρση⁸⁹ για την ψυχή καθώς την αποδεσμεύει από το «ἐμπόδιον» σώμα⁹⁰. Κατά την πλατωνική αντίληψη, το σώμα συγγενεύει με τη θνητότητα⁹¹ και

⁸¹ Επικρατεί η αντίληψη ότι οι αγαθές ψυχές στη μεταθανάτια ζωή επαινούνται και ανταμείβονται. Βλ. *ό.π.*, 72d, 81d, 83c.

⁸² Βλ. *ό.π.*, 107a. Για το ζήτημα της αθανασίας της ψυχής και τη σχετική διδασκαλία των Ορφικών βλ. Α. Κελεσίδου, *Σπουδές Ψυχής, Αρχαία Έλληνική Φιλοσοφική Ψυχολογία*, σσ. 31-35. Πβ. D. Robinson – J. Groves, *Πλάτων*, μτφρ. Φανή Γαϊδατζή, Αθήνα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2012, σσ. 34-35. Αναφορικά με την απόδειξη για την αθανασία της ψυχής όπως παρουσιάζεται στον πλατωνικό *Φαίδωνα*. Βλ. Ε. Παπανούτσος, «Εισαγωγή», στο: *Πλάτων, Φαίδων*, σσ. 15-22, 27-36. Πβ. K. Bormann, *Πλάτων*, σσ. 173-174.

⁸³ Βλ. Α. Κελεσίδου, *Σπουδές Ψυχής, Αρχαία Έλληνική Φιλοσοφική Ψυχολογία*, σσ. 92-95.

⁸⁴ Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 63c.

⁸⁵ Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 182.

⁸⁶ Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 80d, 114c.

⁸⁷ Πλάτων, *Φαίδων*, 64e.

⁸⁸ Βλ. *ό.π.*, 64c, 67d. Βλ. Α. E. Chaignet, *La vie et les écrits de Platon*, Paris, Didier et Cie, 1871, p. 336. Πβ. P. Hadot, *Τι είναι η αρχαία ελληνική φιλοσοφία*, σ. 99.

⁸⁹ Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 65a-c, 66a-d, 67c-d.

⁹⁰ *Ό.π.*, 65b. Πβ. J. Annas, *Πλάτων: όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε*, μτφρ. Ελένη Λεοντσίνη, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006, σ. 92.

⁹¹ Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 79b.

η ψυχή, οφείλει να αποδεσμευτεί από εκείνο, ώστε να αποκτήσει μια ορμή προς τη νοητή πραγματικότητα⁹². Η ψυχή ομοιάζει στο «θείῳ καὶ ἀθανάτῳ καὶ νοητῷ καὶ μονοειδεῖ καὶ ἀδιαλύτῳ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως κατὰ ταῦτ᾽ ἔχοντι ἑαυτῷ», ενώ τα ακριβῶς αντίθετα χαρακτηριστικά αποδίδονται στο σώμα⁹³. Οι ανθρώπινες ψυχές απαλλαγμένες από «τῆς τοῦ σώματος ἀφροσύνης»⁹⁴ δύνανται να γνωρίσουν τη μόνη αλήθεια, τις Ἰδέες⁹⁵, εφόσον «εἴπερ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἐπιμελείας δὴ δεῖται οὐχ ὑπὲρ τοῦ χρόνου τούτου μόνον ἐν ᾧ καλοῦμεν τὸ ζῆν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ παντός»⁹⁶. Το ζήτημα περί της επιμέλειας της ψυχῆς αποτυπώνεται με την προτροπή να κοσμηθεῖ η ψυχή με τα δικά της στολίδια της, τα οποία είναι «σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ ἐλευθερία καὶ ἀληθεία»⁹⁷.

Η προτεραιότητα του ψυχικού κάλλους έναντι του σωματικού διασαφηνίζεται όταν ο Πλάτων περιγράφει τον Σωκράτη εξωτερικά σαν τον Σιληνό⁹⁸, αλλά εσωτερικά κρύβει αγάλματα σωφροσύνης «θεῖα καὶ χρυσᾶ εἶναι καὶ πάγκαλα καὶ θαυμαστά»⁹⁹. Παρότι, προηγουμένως, στο χωρίο 209c του *Συμποσίου*, αναφέρεται ότι ο έρως ενθουσιάζεται εάν τύχει να συνδυσασθεῖ η γνωριμία ενός ωραίου σώματος με μια «ψυχῇ καλῇ καὶ γενναίᾳ καὶ εὐφυεῖ»¹⁰⁰, τονίζεται ότι η ψυχή είναι αυτή που μπορεί να στοχάζεται «ἀναλογιζομένη ἐν ἑαυτῇ»¹⁰¹. Γι' αυτό στο απόσπασμα 30a της *Απολογίας* παροτρύνονται όλοι, ανεξαρτήτως ηλικίας, όχι για φροντίδα του σώματος ή απόκτηση χρημάτων αλλά για καλλιέργεια της ψυχῆς, ώστε να βελτιωθεί όσο το δυνατόν περισσότερο¹⁰².

⁹² Ό.π., 66d – 76e.

⁹³ Ό.π., 80b.

⁹⁴ Ό.π., 67a.

⁹⁵ Βλ. ό.π., 65b, 66a, 67c-d, 68c.

⁹⁶ Ό.π., 107c.

⁹⁷ Ό.π., 114e – 115a.

⁹⁸ Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 216d.

⁹⁹ Ό.π., 216e – 217a.

¹⁰⁰ Ό.π., 209b.

¹⁰¹ Πλάτων, *Θεαίητος*, 186a.

¹⁰² Βλ. Πλάτων, *Απολογία*, 30a.

Σε ό,τι αφορά την ψυχή, «ή μὲν νοῦν τε ἔχειν καὶ ἀρετὴν καὶ εἶναι ἀγαθή»¹⁰³, ἤδη ἀπὸ τὴν *Πολιτεία* διερευνάται ἡ δομὴ τῆς¹⁰⁴, ἡ ὁποία ἐπηρεάζει τὴν πρακτικὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου¹⁰⁵ καὶ ἡ γνώση τῆς προϋποθέτει τὴ γνώση τοῦ ἴδιου τοῦ εαυτοῦ¹⁰⁶. Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐμβάθυνσης στὴν ψυχή προκύπτει ἡ πλατωνικὴ τριχοτόμηση τῆς ψυχῆς¹⁰⁷. Τὰ «τρίττα εἶδη ψυχῆς»¹⁰⁸ ἀντιστοιχοῦν στὶς τρεῖς ψυχικὲς λειτουργίες, καθιστώντας τὴν ψυχή μιὰ σύνθετη δύναμη¹⁰⁹. Ἀρχικὰ, διακρίνεται τὸ «λογιστικὸν» μέρος τῆς ψυχῆς, «τὸ μὲν ᾧ λογίζεται»¹¹⁰, τὸ ὁποῖο ἀσκεῖ τὸν ἐλεγχὸ καὶ χάρη σὲ αὐτὸ ὁ ἀνθρώπος στοχάζεται, διαφέροντας ἀπὸ τὰ ζῶα. Ἐν συνεχείᾳ, προστίθεται τὸ δεύτερο μέρος τῆς ψυχῆς, τὸ πιο ορμητικὸ, τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται «θυμοειδὲς» καὶ συνιστᾷ τὴ βουλευτικὴ δύναμη. Ἐκεῖ ἐμπεριέχεται ἡ οργή, ἡ ἀνδρεία καὶ ἄλλα αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν Πλάτωνα θεωροῦνται ἀπαραίτητα γιὰ νὰ εἶναι μιὰ ψυχή ὀλοκληρωμένη¹¹¹. Ἐπεταί, τὸ «ἐπιθυμητικὸν» μέρος, ἐκεῖνο ποῦ συνδέεται με τὰ ἐνστικτα καὶ σχετίζεται με τὶς βιοτικὲς ἀνάγκες καὶ πιο συγκεκριμένα «ἐρᾷ τε καὶ πεινῇ καὶ διψῇ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιθυμίας ἐπτόηται ἀλόγιστόν τε καὶ ἐπιθυμητικόν, πληρώσεών τινων καὶ ἡδονῶν ἐταῖρον»¹¹² καὶ «περὶ τὴν ἐδωδὴν ἐπιθυμιῶν καὶ

¹⁰³ Ὁ.π., 93c.

¹⁰⁴ Μολονότι στὸν *Φαῖδωνα* ἡ ψυχή περιγράφεται ὡς ἀδιαίρετη, στὴν *Πολιτεία* καὶ στὸν *Φαῖδρο* υποδιαιρεῖται σὲ μικρότερα μέρη. Βλ. Ε. Παπανούτσος, «Εἰσαγωγή» στὸ: *Πλάτων, Φαῖδων*, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, 1939, 3-36, σ. 26.

¹⁰⁵ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 436a. Πβ. Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, *Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος*, Ακαδημία Αθηνῶν Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, Αθήνα 1997, σ. 20.

¹⁰⁶ Βλ. Β. Τσούνα, «Μεταφυσικὴ καὶ αὐτογνωσία στὸν *Φαῖδρο* τοῦ Πλάτωνος», σσ. 51, 55.

¹⁰⁷ Ὁ Α. Κογρέ υποστηρίζει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ψυχή ἀπεικονίζει ἀκριβῶς τὴν πολιτεία. Επιπροσθέτως, γιὰ ἀναφορὲς στὴ τριμερὴ διαίρεση τῆς ψυχῆς σὲ μεταγενέστερα πλατωνικά ἔργα βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 440 e – 441 c, 580 d – 581 b· *Φαῖδρος*, 246 a-b, 253 c – 254 e· *Τίμαιος*, 41e – 42d, 69 c – 70 b, 89 e. Πβ. Α. Κογρέ, *Φιλοσοφία καὶ Πολιτεία: εἰσαγωγή στὴν ἀνάγνωση τοῦ Πλάτωνα*, σ. 136.

¹⁰⁸ Πλάτων, *Πολιτεία*, 504a. Γιὰ μιὰ διεξοδικότερη ἀνάγνωση σχετικὰ με τὰ μέρη τῆς ψυχῆς βλ. J. Annas, *Εἰσαγωγή στὴν Πολιτεία τοῦ Πλάτωνα*, σσ. 161-168.

¹⁰⁹ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 246a. Πβ. Β. Τσούνα, «Μεταφυσικὴ καὶ αὐτογνωσία στὸν *Φαῖδρο* τοῦ Πλάτωνος», σ. 54.

¹¹⁰ Πλάτων, *Πολιτεία*, 439d.

¹¹¹ Ἡ συγκεκριμένη πλατωνικὴ ἀντίληψη ἐρχεται σὲ ἀντίθεση με τὴ στωικὴ ἀταραξία ἀλλὰ συμφωνεῖ με ὅσα διατυπώνονται στὴ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ Β. Spinoza. Πβ. Α. Κογρέ, *Φιλοσοφία καὶ Πολιτεία: εἰσαγωγή στὴν ἀνάγνωση τοῦ Πλάτωνα*, σ. 137.

¹¹² Πλάτων, *Πολιτεία*, 439d.

πόσιν καὶ ἀφροδίσια καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἀκόλουθα, καὶ φιλοχρήματον δὴ, ὅτι διὰ χρημάτων μάλιστα ἀποτελοῦνται αἱ τοιαῦται ἐπιθυμῖαι»¹¹³. Σαφῶς και υπάρχουν επιθυμίες, οι οποίες προέρχονται από το «λογιστικόν», ὅπως ο ανθρώπινος πόθος προς την ιδέα του κάλλους¹¹⁴. Στην *Πολιτεία*, το «λογιστικόν» παρουσιάζεται ως το μέρος της ψυχῆς που αγαπά τη σοφία και τη μάθηση και το «θυμοειδές» ως εκείνο που προσδοκά τη νίκη και τις τιμές και τέλος το «ἐπιθυμητικόν» εμφανίζεται να επιθυμεί το χρήμα και τα πλούτη¹¹⁵. Βεβαίως, τα τρία αυτά μέρη είναι αλληλένδετα και απαραίτητη είναι η ισορροπία τους¹¹⁶, αλλά χάρη στην ηγεμονία του λογιστικού εξασφαλίζεται η αρμονία της ψυχῆς¹¹⁷.

Προδήλως, λοιπόν, η ψυχὴ υπερέχει του σώματος και αυτό δικαιολογείται με το επιχείρημα ὅτι μια ψυχὴ που εἶναι «ἀγαθὴ» μπορεί να μετατρέψει και το σώμα σε «βέλτιστον»¹¹⁸. Πιο συγκεκριμένα, αποσαφηνίζει ὅτι «οὐ φαίνεται, ὃ ἂν χρηστὸν ἦ σῶμα, τοῦτο τῇ αὐτοῦ ἀρετῇ ψυχὴν ἀγαθὴν ποιεῖν, ἀλλὰ τὸναντίον ψυχὴ ἀγαθὴ τῇ αὐτῆς ἀρετῇ σῶμα παρέχειν ὡς οἶόν τε βέλτιστον»¹¹⁹ και αναφέρει ὅτι «πάντα γὰρ ἔφη ἐκ τῆς ψυχῆς ὠρμῆσθαι»¹²⁰, ὅπως ἄλλωστε υποστηρίζεται ἀπὸ τη σύγχρονη ιατρική και την ψυχολογία. Εισάγεται στον φιλοσοφικό τρόπο σκέπτεσθαι, ο ὅρος

¹¹³ Ὁ.π., 580e – 581a.

¹¹⁴ Βλ. Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικῆς ηθικῆς ἀπὸ τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 176-178.

¹¹⁵ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 580d – 581b.

¹¹⁶ Βλ. ὁ.π., 443c. Πβ. Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, *Φιλοσοφία του Πλάτωνος*, σ. 21.

¹¹⁷ Η ηγεμονία του λογιστικού επιτυγχάνεται με την γνώση του ὀρθοῦ. Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 244. Η Ι. Γυλίκου επισημαίνει την επιρροή του Πλάτωνος στον Γαληνό, ο οποίος τοποθετεῖ το λογιστικόν μέρος στο κεφάλι και συγκεκριμένα στο κέντρο της νόησης, τον εγκέφαλο, το ἐπιθυμητικόν στην καρδιά, δηλαδή στην περιοχή του θώρακος και κατωτέρω, το θυμοειδές στο ἥπαρ. Βλ. Ι. Γυλίκου, *Γνωσιολογικές και ηθικές αντιλήψεις στο ἔργο του Γαληνοῦ ὅτι ο ἄριστος ἰατρός καὶ φιλόσοφος*. Μεταπτυχιακὴ διπλωματικὴ εργασία, Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, 2019, σ. 71.

¹¹⁸ Πλάτων, *Πολιτεία*, 403d. Πβ. Β. Τσούνα, «Μεταφυσικὴ και αυτογνωσία στον Φαίδρο του Πλάτωνος», σ. 54.

¹¹⁹ Πλάτων, *Πολιτεία*, 403d.

¹²⁰ Πλάτων, *Χαρμίδης*, 157e.

«ψυχῆς κύτος»¹²¹, ως πλατωνική σύλληψη, για να δηλωθεί το βάθος της ψυχής, η οποία εμπεριέχει όλες τις βιωμένες εμπειρίες, χάρη στις οποίες διαμορφώνεται, ακόμη και ασύνειδα, η συμπεριφορά.

Το ενδιαφέρον στρέφεται στο «δεῖ οὖν πρῶτον ψυχῆς φύσεως πέρι θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης ἰδόντα πάθη τε καὶ ἔργα τᾶληθές νοῆσαι»¹²², ενώ παράλληλα καθίσταται ευκρινές ότι κάποιος για να κατανοήσει τη φύση της ψυχῆς, την οποία χαρακτηρίζει «ἀεικίνητον»¹²³, θα πρέπει πρώτα να γνωρίσει «τῆς τοῦ ὅλου φύσεως»¹²⁴. Με παραστατικό τρόπο η ψυχή στον *Φαῖδρο* παρουσιάζεται ως ένα φτερωτό ἄρμα¹²⁵, όπου ο ηνίοχος, δηλαδή το «λογιστικὸν» πασχίζει να χαλιναγωγήσει τους δύο ἵππους, από τους οποίους ο ένας είναι «καλός τε και ἀγαθός», δηλαδή το υπάκουο «θυμοειδές» και ο άλλος ο ἀτίθασος, ο οποίος είναι το «ἐπιθυμητικὸν» και συγκεντρώνει τα ἀντίθετα χαρακτηριστικά¹²⁶. Η ουσία, κατά την επισήμανση του Θεοδωρακόπουλου, εντοπίζεται στο ἔργο του λογιστικού, το οποίο κατέχει ρυθμιστικό ρόλο σχετικά με την αυτοσυνειδησία¹²⁷.

Στον *Ἀλκιβιάδη* επίσης τίθεται το ερώτημα «τί ποτ' οὖν ἄνθρωπος;»¹²⁸, ένας εἶδος προσταγῆς για βαθιά γνώση του εαυτού. Η ψυχή ρωτά η ἴδια τον εαυτό της και «ἐαυτὴν ἐρωτῶσα καὶ ἀποκρινομένη, καὶ φάσκουσα καὶ οὐ φάσκουσα. ὅταν δὲ ὀρίσασα, εἴτε βραδύτερον εἴτε καὶ ὀξύτερον ἐπάξασα, τὸ αὐτὸ ἤδη φῆ καὶ μὴ διστάζη, δόξαν ταύτην τίθεμεν αὐτῆς. ὥστ' ἔγωγε τὸ δοξάζειν λέγειν καλῶ καὶ τὴν δόξαν λόγον εἰρημένον, οὐ

¹²¹ Πλάτων, *Τίμαιος*, 44 a. Ἄλλοι ιατρικοί ὅροι που εισάγονται στα πλατωνικά ἔργα και εἶναι ευρέως γνωστοί ἕως σήμερα εἶναι ἡ ἀναισθησία, ἡ αἴσθησις, τὰ παθήματα και ἡ στάσις. Βλ. Α. Εὐτυχιάρχης, *Ἀρχές φιλοσοφίας και ἱστορίας τῆς ἱατρικῆς*, σσ. 62-63.

¹²² Πλάτων, *Φαῖδρος*, 245c.

¹²³ *Αὐτόθι*. Για μιὰ διεξοδικότερη ἀνάλυση τοῦ συγκεκριμένου ἀποσπάσματος βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Πλάτων, Φαῖδρος*, Αθήνα, Εστία, 1971, σσ. 184-192.

¹²⁴ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 270c.

¹²⁵ Βλ. ὁ.π., 274b. Πβ. J. M. Paisse, «La métaphysique de l'âme humaine dans le "*Phèdre*" de Platon», *Bulletin de l'Association Guillaume Budé, Lettres d'humanité*, 31, 4 (1972), 469-478, p. 469.

¹²⁶ Βλ. ὁ.π., 246a- b, 253d-e. Πλάτων, *Πολιτεία*, 441e – 442c, 571a – 572b, 603c – 604b, 606d.

¹²⁷ Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος (επιμ.), «Εἰσαγωγή» στο: *Πλάτων, Φαῖδρος*, Αθήνα, Εστία, 1971, σ. 10.

¹²⁸ Πλάτων, *Ἀλκιβιάδης*, 130a.

μέντοι πρὸς ἄλλον οὐδὲ φωνῇ, ἀλλὰ σιγῇ πρὸς αὐτόν»¹²⁹. Συνεπώς, ὅποιος επιθυμεί να αναβαθμίσει την ποιότητα της ζωής του, πρέπει πρώτα να γνωρίζει καλά τον εαυτό του, με σκοπό να κατανοήσει τι χρειάζεται και εν συνεχεία να το πράξει, ώστε να ανελιχθεί¹³⁰.

Ο Σωκράτης εφαρμόζει λοιπόν το δελφικό πρόταγμα «γνῶθι σαυτόν»¹³¹, το οποίο ο Πλάτων αξιοποιεί τόσο στους ύστερους διαλόγους του επισημαίνοντας την αξία της αυτογνωσίας και τις οδυνηρές συνέπειες της απουσίας της¹³², όσο και στον *Χαρμίδα*, όπου επαινείται η οικειοπραγμία ως «τὸ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν»¹³³ ἀλλὰ και στον *Φαῖδρο*, όπου χαρακτηρίζεται ευτελούς σημασίας η ενασχόληση με τα αλλότρια, εάν κάποιος δεν κατέχει το «κατὰ τὸ Δελφικὸν γράμμα γνῶναι ἑμαυτόν»¹³⁴. Ωστόσο, το υποκείμενο δεν πρέπει να είναι αποκομμένο από την ανθρώπινη επαφή, καθώς η μοναδική οδός για την απόκτηση της αυτογνωσίας είναι ο διάλογος. Μάλιστα, ο ίδιος ο Σωκράτης θεωρεί ότι μελετώντας τις απόψεις των συνομιλητών του μπορεί να ανακαλύψει την πραγματική αλήθεια¹³⁵, διότι η γνώση των άλλων είναι σημαντική για «τὸ γινώσκειν ἑαυτόν»¹³⁶, μέσω της

¹²⁹ Βλ. Πλάτων, *Θεαίτητος*, 190a.

¹³⁰ Βλ. W.K.C. Guthrie, *Σωκράτης*, σσ. 208-209.

¹³¹ Βλ. Διογένης Λαέρτιος, 2.5.23 (7). Πβ. Πλάτων, *Ἱππαρχος*, 228e: «ἵνα πρῶτον μὲν τὰ ἐν Δελφοῖς γράμματα τὰ σοφὰ ταῦτα μὴ θαυμάζοιεν οἱ πολῖται αὐτοῦ, τό τε γνῶθι σαυτόν καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν καὶ τᾶλλα τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τὰ ἱπάρχου ῥήματα μᾶλλον σοφὰ ἡγοῖντο, ἔπειτα παριόντες ἄνω καὶ κάτω καὶ ἀναγινώσκοντες καὶ γεῦμα λαμβάνοντες αὐτοῦ τῆς σοφίας φοιτῶν ἐκ τῶν ἀγρῶν καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ παιδευθησόμενοι». Πβ. Κ. Κατσιμάνης, «Το “γνῶθι σαυτόν” και ο πλατωνικός Αριστοτέλης», *Φιλοσοφία*, 7 (1977), 291-304, σσ. 292-293, 299-300.

¹³² Βλ. Πλάτων, *Αλκιβιάδης*, 132d – 134e· Πλάτων, *Φίληβος*, 48c – 49c.

¹³³ Πλάτων, *Χαρμίδης*, 161b – 162b. Η φράση αυτή δίδεται αρχικά ως ορισμός για τη σωφροσύνη, δηλαδή του ἔχειν αυτοκυριαρχία και του πράττειν τα δέοντα που προϋποθέτει αυτογνωσία, ἀλλὰ στη συνέχεια ταυτίζεται με τον ορισμό της δικαιοσύνης, ο οποίος προστάζει να ενεργεί κάποιος ὅπως αρμόζει, γνωρίζοντας τον εαυτό και μη βλάπτοντας το κοινό καλό. Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σσ. 148, 152-154.

¹³⁴ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 229e – 230a· *Απολογία*, 28e, 38a. Για τη σημασία της αυτογνωσίας στην τραγωδία και τη φιλοσοφία βλ. και Γ. Αποστολοπούλου, «Ο Σωκράτης, η αυτογνωσία και η αυτοσυνειδησία», σσ. 101-102 και 103: «η αυτογνωσία σημαίνει κυρίως τη συνείδηση του μέτρου και των ορίων του ανθρώπου, τα οποία προσδιορίζονται από την αναφορά στο θείο».

¹³⁵ Βλ. Γρ. Βλαστός, *Σωκράτης: Ειρωνευτής και Ηθικός Φιλόσοφος*, σ. 181.

¹³⁶ Πλάτων, *Χαρμίδης*, 164c – 166e· Πβ. V. Tsouna, «Socrates' Attack on Intellectualism in the Charmides», 30, 4 (1997), 63-78, pp. 67-69.

ανακλαστικότητας του άλλου¹³⁷. Για την επίτευξη αυτού απαραίτητη είναι η ύπαρξη ενός τουλάχιστον άλλου προσώπου, ώστε μέσα από σχέσεις ετερονομίας, να γνωρίσει το άτομο τα κύρια στοιχεία του ίδιου του του εαυτού¹³⁸. Επιπλέον, ο Πλάτων αναδεικνύει την πολύτιμη συμβολή της αυτογνωσίας ειδικά για τον έρωτα, ώστε να αναγνωρίζεται η αλήθεια σχετικά με τον εαυτό μας αλλά και για τον καθένα και τι πραγματικά επιθυμεί η ψυχή¹³⁹.

Για τον Σωκράτη, η αρετή είναι η γνώση¹⁴⁰ και συγκεκριμένα η γνώση πρωτίστως του αγαθού ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αναγνώριση του ενάρετου – αγαθού ανθρώπου¹⁴¹. Η σημαντικότερη μάθηση επομένως σχετίζεται με την αρετή¹⁴², χάρη στην «εὐπορίαν, ἔπειτα δὲ λελυμένην τὴν ῥοὴν τῆς ἀγαθῆς ψυχῆς εἶναι ἀεὶ»¹⁴³, γι' αυτό και ο Σωκράτης χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα τον εαυτό του, επιχειρεί μέσω του διαλόγου με τον εκάστοτε συνομιλητή του, να εντοπίσει αξιοποιώντας τις μεθόδους, το περιεχόμενο της έννοιας της αρετής, προσαρμόζοντας τον βίο του κατά τέτοιο τρόπο που να ανταποκρίνεται σε αυτή¹⁴⁴. Μάλιστα, ο ίδιος αναφέρει ότι σε περίπτωση που οι γιοι του δεν δείξουν την απαραίτητη επιμέλεια για την αρετή και για όλα όσα πρέπει, τότε είναι άξιοι ψόγου και ζητά από τους

¹³⁷ Βλ. Πλάτων, *Αλκιβιάδης*, 132d – 133c. Κατά τη Β. Τσούνα, η άποψη αυτή αντικατοπτρίζει την «προσπάθεια να αναλυθεί η γνώση του εαυτού μας με αντικειμενικούς κι όχι με υποκειμενικούς όρους». Πβ. Β. Τσούνα, «Μεταφυσική και αυτογνωσία στον *Φαίδρο* του Πλάτωνα», σ. 47.

¹³⁸ Βλ. Πλάτων, *Αλκιβιάδης*, 130d, 132d κ.ε.· *Χαρμίδης*, 154e.

¹³⁹ Βλ. Πλάτων, *Φαίδρος*, 237c – 241e. Πβ. Β. Τσούνα, «Μεταφυσική και αυτογνωσία στον *Φαίδρο* του Πλάτωνα», σσ. 51, 55.

¹⁴⁰ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 357c-e· *Τίμαιος*, 86d. Αναλυτικότερα, για την ιδέα της αρετής βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 76d· πβ. Κ. Κουραβέλος (επιμ.), «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Άπολογία Σωκράτους*, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, 1939, 11-22, σ. 15.

¹⁴¹ Βλ. Τ. Irwin, *Plato's Moral Theory. The Early and Middle Dialogues*, Oxford, Clarendon Press, 1977, σ. 93. Πβ. Α. Νεχαμάς, *Η τέχνη του βίου: Σωκρατικοί στοχασμοί από τον Πλάτωνα στον Φουκώ*, σ. 244.

¹⁴² Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 504d.

¹⁴³ Πλάτων, *Κρατύλος*, 415d.

¹⁴⁴ Βλ. Α. Νεχαμάς, *Η τέχνη του βίου: Σωκρατικοί στοχασμοί από τον Πλάτωνα στον Φουκώ*, σ. 244. Για τον Σωκράτη, όπως επισημαίνει και ο Α. Taylor, η υιοθέτηση ενός ηθικού βίου προϋποθέτει την κατάκτηση της αρετής, η οποία είναι ταυτόσημη με την απόκτηση γνώσης. Βλ. Α. Taylor, *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, σ. 329.

συμπολίτες τους να πράξουν, όπως ακριβώς θα έπραττε μια πατρική φιγούρα, καθώς εκείνος ετοιμάζεται να εγκαταλείψει τη ζωή¹⁴⁵.

Το διδακτόν της αρετής είναι εφικτό «στο βαθμό που συνδέεται με τη συνείδηση και την έλλογη αυτεπίγνωση, που είναι δυνατόν να αφυπνισθεί»¹⁴⁶. Η επιδίωξη του «ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς» όχι απλώς ως αρχής, αλλά στοχοθεσίας για τον βίο ενός γενναίου και αγαθού άνδρα αποτελεί το επιχείρημα της μη αποδοχής της άδικης καταδίκης του Σωκράτη¹⁴⁷. Για την προαγωγή του έργου της ψυχικής επιμέλειας βαρύνουσα είναι η γνώμη των ειδικών¹⁴⁸, δηλαδή των γιατρών, των δασκάλων και των γυμναστών, ειδικώς εάν πρόκειται για σημαντικά ζητήματα, όπως περί δικαιοσύνης, ευγένειας και καλοσύνης για τα οποία δεν λαμβάνεται υπόψιν η γνώμη της πλειοψηφίας, διότι εξαιτίας των εσφαλμένων απόψεων υπάρχει κίνδυνος «διαφθεροῦμεν... καὶ λωβησόμεθα»¹⁴⁹ και κατά το σώμα αλλά και κατά την ψυχή, το οποίο είναι αίσχιστο. Ο ίδιος ο Σωκράτης εμφανίζεται ως ένας θεράπων της ψυχής, αφού «ιάσατο»¹⁵⁰ από τις ψευδείς δόξες όσους παρευρίσκοντο δίπλα του, ειδικότερα κατά την ημέρα της εκτέλεσης της θανατικής του ποινής, αποδεικνύοντας ότι κύριο μέλημα της φιλοσοφίας είναι η επιμέλεια που δρα λυτρωτικά με τη μορφή θεραπείας¹⁵¹.

¹⁴⁵ Βλ. Πλάτων, *Απολογία*, 41e.

¹⁴⁶ A. Reble, *Ιστορία της παιδαγωγικής*, σ. 43.

¹⁴⁷ Βλ. Πλάτων, *Κρίτων*, 45d.

¹⁴⁸ Πλάτων, *Λάχης*, 185e: «τεχνικός περὶ ψυχῆς θεραπείαν καὶ οἷός τε καλῶς τοῦτο θεραπεῦσαι, καὶ ὅτῳ διδάσκαλοι ἀγαθοὶ γεγόνασιν».

¹⁴⁹ Πλάτων, *Κρίτων*, 46a – 47d.

¹⁵⁰ Πλάτων, *Φαίδων*, 89c.

¹⁵¹ Βλ. Νεχαμάς, *Η τέχνη του βίου: Σωκρατικοί στοχασμοί από τον Πλάτωνα στον Φουκώ*, σ. 222.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η φιλοσοφία ως «ψυχαγωγία»: ο ρόλος της παιδείας στην καλλιέργεια της ψυχής

Ο Πλάτων θεωρεί ότι η ουσιαστική πνευματική καλλιέργεια αποτελεί επιτακτική ανάγκη διότι η κακία και η έλλειψη αρετής επέρχεται εξαιτίας της άγνοιας του καλού, καθώς κατά τη σωκρατική ρήση «ἐπί γε τὰ κακὰ οὐδείς ἐκὼν ἔρχεται»¹⁵². Η υφιστάμενη κατάσταση των δεσμοτών, η οποία περιεγράφηκε ήδη αδρομερώς, μπορεί να ανατραπεί με έναν και μοναδικό τρόπο που τίθεται ήδη εκ προοιμίου από την εισαγωγική τοποθέτηση του Σωκράτη «παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας»¹⁵³. Το ζήτημα της παιδείας είναι μείζονος σημασίας για τον Πλάτωνα, διότι η παιδεία αφορά στην ομάδα των φυλάκων, των μελλοντικών κυβερνητών της πολιτείας¹⁵⁴, συναρτώμενη επιπλέον με την εν γένει διαμόρφωση άξιων πολιτών¹⁵⁵.

Κατά την πλατωνική θεώρηση, η δυνατότητα μετοχής στην παιδεία είναι καθολική, υπό την προϋπόθεση ότι ο καθένας μπορεί να ανασύρει από τη λήθη ό,τι είχε μάθει η ψυχή προτού έλθει σε επαφή με την ύλη¹⁵⁶. Η

¹⁵² Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 358c-d· *Γοργίας*, 468c· *Μένων*, 77b – 78b· *Τίμαιος*, 86d. Βλ. Κ. Μιχαηλίδης, *Ο Σωκρατικός Λόγος: μια απόπειρα ερμηνείας της διαλογικής παρουσίας*, Αθήναι, χ.ό., 1965, σ. 55-61. Πβ. Gr. Vlastos, *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*, Cambridge, University Press, 1991, p. 147.

¹⁵³ Πλάτων, *Πολιτεία*, 514a.

¹⁵⁴ Βλ. Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ., 1978, σ. 211. Πβ. Α. Κογρέ, *Φιλοσοφία και Πολιτεία: εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα*, σ. 117. Ο Κ. Γεωργούλης αναφέρει επεξηγηματικά ότι χάρη στην παιδεία μπορούν να αναπτυχθούν περαιτέρω και να βελτιωθούν ακόμη τα ήδη προϋπάρχοντα ψυχικά χαρακτηριστικά των φυλάκων και κατ' επέκταση το περιεχόμενο, ο τρόπος άσκησης αλλά και η αποστολή της παιδείας είναι μείζονος σημασίας για την σωτηρία της πόλης. Βλ. Κ. Γεωργούλης, «Εισαγωγή», στο: *Πλάτωνος, Πολιτεία*, σ. 27. Πιο συγκεκριμένα, για τα φυσικά χαρακτηριστικά των φυλάκων, δηλαδή την αγριότητα και την πραότητα, τα οποία μέσω της εκπαίδευσης ο φύλακας μαθαίνει να ασκεί έλεγχο βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σσ. 104-106.

¹⁵⁵ Βλ. Πλάτων, *Γοργίας*, 518e.

¹⁵⁶ Ο C.H. Kahn διακρίνει πυθαγόρειες επιρροές στη θεωρία του Πλάτωνος αναφορικά με την αθανασία και τη μετενσάρκωση της ψυχής που συνδέεται με τη σκέψη του ότι η γνώση ανασύεται ως ανάμνηση. Βλ. C.H. Kahn, *Ο Πυθαγόρας και οι Πυθαγόρειοι*, μτφρ.: Μαριάννα Σταυροπούλου, Αθήνα, Ενάλιος, 2005, σσ. 83-86. Για τη διδασκαλία της Σχολής των Πυθαγορείων

συγκεκριμένη άποψη επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση ενός αμαθούς δούλου, του Μένωνα, ο οποίος χάρη στην καθοδήγηση του Σωκράτη ανακαλεί στη μνήμη του τη γεωμετρική γνώση¹⁵⁷. Εκκινώντας από την παραδοχή ότι η ψυχή προϋπάρχει, αποδεικνύεται κατ' ουσίαν «η ενδόμυχη υποστασιση των γνώσεων, η a priori καταγωγή κάθε γνώσης»¹⁵⁸. Αποτελεί επομένως, μια βαθύτερη προσωπική διεργασία, η οποία στους πλατωνικούς διαλόγους αναφέρεται ως «ανάμνησις»¹⁵⁹, κατά την οποία κάποιος έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει πρόσβαση στην ίδια γνώση που κατέχει και πρωτύτερα και στον ίδιο βαθμό¹⁶⁰, σημειώνοντας μια πρόοδο στη μάθηση. Παράλληλα, τονίζεται ότι «πᾶσα μὲν ἀνθρώπου ψυχὴ φύσει τεθέαται τὰ ὄντα»¹⁶¹ και «ἀναμνησθεσθαι δὲ ἐκ τῶνδε ἐκεῖνα οὐ ῥάδιον ἀπάσῃ»¹⁶². Η

σχετικά με την αθανασία της ψυχής και τη δυνατότητα της μετενσάρκωσής της βλ. Ι. Καλογεράκος, «Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι. Οι απαρχές της φιλοσοφίας», στο: Σ. Βιρβιδάκης - Κ. Ιεροδιακόνου (επιμ.), *Ελληνική φιλοσοφία και επιστήμη. Από την αρχαιότητα έως τον 20^ο αιώνα*, τ. Α', Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, 2000, 31-54, σσ. 47-48.

¹⁵⁷ Πλάτων, *Μένων*, 80d – 86c, 98a. Σχετικά με το ζήτημα της γεωμετρικής μεθόδου της υπόθεσης του πλατωνικού Μένωνα βλ. R.S. Brumbaugh, *Plato's Mathematical Imagination: The Mathematical Passages in the Dialogues and Their Interpretation*, Bloomington, Indiana University Press, 1954, σσ. 32-38. Η θεωρία της ανάμνησης αναφέρεται αρχικά στους Ορφικούς για να περιγράψει την περιδιάβαση της ψυχής μεταξύ άνω και κάτω κόσμου. Βλ. σχετικά Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, Αθήνα, Κέδρος, 1981, σ. 153. Πβ. Γρ. Βλαστός, *Σωκράτης: Ειρωνευτής και Ηθικός Φιλόσοφος*, σ. 188. Στον διάλογο Μένων η ανάμνηση περιγράφεται και ως μια διαδικασία μάθησης, η οποία οδηγεί στην πνευματική καλλιέργεια. Βλ. I.M. Crombie, *An Examination of Plato's Doctrines*, London, Routledge and Kegan Paul, ³1963, pp. 51-52. J. Laborderie, *Le Dialogue platonicien de la maturité*, Paris, Belles Lettres, 1978, p. 125. Πβ. D. Scott, *Recollection and Experience: Plato's Theory of Learning and Its Successors*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, p. 53. Για τη θεωρία της ανάμνησης, βλ. επίσης Πλάτων, *Φαίδων*, 72e – 77d· *Πολιτεία*, 518b-d· *Θεαίτητος*, 48c – 151d. Πβ. Χρ. Γιανναράς, *Σχεδιάσμα Εισαγωγής στη Φιλοσοφία*, τόμ. Α', Αθήνα, Δόμος, 1980, σσ. 66-67.

¹⁵⁸ J. Chateau, J. S. Brubacher κ.ά., *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, σ. 37.

¹⁵⁹ Πλάτων, *Φαίδων*, 76d-e: «εἰ μὲν ἔστιν ἃ θρυλοῦμεν ἀεὶ, καλὸν τέ τι καὶ ἀγαθὸν καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη οὐσία, καὶ ἐπὶ ταύτην τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων πάντα ἀναφέρομεν, ὑπάρχουσιν πρότερον ἀνευρίσκοντες ἡμετέραν οὖσαν, καὶ ταῦτα ἐκεῖνη ἀπεικάζομεν, ἀναγκαῖον, οὕτως ὥσπερ καὶ ταῦτα ἔστιν, οὕτως καὶ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν εἶναι καὶ πρὶν γεγονέναι ἡμᾶς: εἰ δὲ μὴ ἔστι ταῦτα, ἄλλως ἂν ὁ λόγος οὗτος εἰρημένος εἴη;».

¹⁶⁰ Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 73c.

¹⁶¹ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 249e. Αναλυτικότερα, για την ικανότητα της ψυχής να επαναφέρει στη μνήμη της τη θέα των ιδεών που είχε πρωτοαντικρίσει στον θεϊκό κόσμο βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 249d – 252c.

¹⁶² *Ο.π.*, 248d. Για την οικεία από τη φύση μας διαδικασία της ανάμνησης βλ. επίσης, C. Griswold, *Self-knowledge in Plato's Phaedrus*, New Haven, Yale University Press, ³1986, p. 107.

διατήρηση της γνώσης επιτυγχάνεται χάρη στη «μελέτη», κατά την οποία μια νέα γνώση εισάγεται στη θέση εκείνης που έχει λησμονηθεί¹⁶³.

Η αποστασιοποίηση «ἐκ τοῦ γιγνομένου»¹⁶⁴, από ό,τι δηλαδή σχετίζεται με το κοσμικό γίγνεσθαι συνιστά αναγκαία συνθήκη για την κατάκτηση «σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ»¹⁶⁵ της ύψιστης Ιδέας του Αγαθού. Η παραπάνω μεταστροφή επιτελείται ευκολότερα και αποτελεσματικότερα μέσω της δύναμης που παρέχει η παιδεία¹⁶⁶. Στην «περιαγωγή τῆς ψυχῆς»¹⁶⁷ από το φαινομενικό στο νοητό, από το γίγνεσθαι στο εἶναι, από τα πολλά στο ένα¹⁶⁸ καθοριστικό ρόλο ασκεί η διανοητική διαδικασία της φρονήσεως, στην οποία αποδίδεται μια θεϊκή προέλευση¹⁶⁹. Αυτή η ψυχική στροφή περιγράφεται στην παλινωδία του Φαίδρου, όπου η ψυχή στρέφεται προς την ενατένιση των ιδεατών όντων χάρη στην ανάμνηση¹⁷⁰, καθώς συντελείται μια «κίνησιν ἀπὸ τῆς ἐξωλογικῆς ἢ προ – λογικῆς φάσεως τῆς ζωῆς πρὸς τὴν μετὰ Λόγου ἢ λογικὴν»¹⁷¹.

Από τη στιγμή της γέννησης η παιδιά συνδέεται με τον τρόπο έκφρασης των πρωταρχικών συναισθημάτων, που δεν είναι άλλα από την ηδονή και τη λύπη¹⁷², με άναρθρες κραυγές και ελεύθερες και άσκοπες κινήσεις¹⁷³.

¹⁶³ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 208a.

¹⁶⁴ Πλάτων, *Πολιτεία*, 518c.

¹⁶⁵ *Ο.π.*, 518c.

¹⁶⁶ Βλ. Κ. Παπαγιώργης, *Ο νομοθέτης που αυτοκτονεί. Μια πολιτική ανάγνωση του πλατωνικού έργου*, Αθήνα, Νεφέλη, 1980, σσ. 80-81: «Η παιδεία και το επιστέγασμά της, η διαλεκτική μέθοδος, έχουν αποκλειστικό χρέος να οδηγήσουν –ψυχαγωγία– την ψυχή στην περιαγωγή της από το σπήλαιο στο φως, από τα αισθητά στα νοητά, από τη φύση στις ιδέες, από το άλογο στο έλλογο, από τα πάθη στην αρετή. Στον ξένο τόπο που θα ταξιδέψει η ψυχή ξεναγός της έχει τον φιλόσοφο».

¹⁶⁷ Πλάτων, *Πολιτεία*, 521c, 518d. Απαραίτητη προϋπόθεση για να θεωρηθεί κάποιος φιλόσοφος είναι να έχει επιτύχει αυτή τη μεταστροφή της ψυχής, η οποία οδηγεί σε μια διαφορετική θέαση της πραγματικότητας. Πβ. Th. Szlezák, *Πώς να διαβάσουμε τον Πλάτωνα*, μτφρ. Π. Κοτζιά, Θεσσαλονίκη, Θύραθεν, 2004, σ. 91.

¹⁶⁸ Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 140.

¹⁶⁹ Πλάτων, *Πολιτεία*, 518e.

¹⁷⁰ Βλ. Πλάτων, *Φαίδρος*, 245d – 257b. Πβ. Π. Δόικος, «Εισαγωγή», στο: *Πλάτων, Φαίδρος*, σσ. 76-77.

¹⁷¹ Κ. Ι. Βουρβέρης, «Παιδιά και Παιδεία (Σωκράτης – Πλάτων – Αριστοτέλης)», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Περίοδος Β΄, Αφιέρωμα εις Γεώργ. Χατζιδάκιν*, 6 (1955-1956), 469-526, σ. 471.

¹⁷² Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, Β, 653a 5.

¹⁷³ Κ.Ι. Βουρβέρης, «Παιδιά και Παιδεία, Σωκράτης – Πλάτων – Αριστοτέλης», σ. 471.

Στο Ζ' βιβλίο των *Νόμων*, όπου περιγράφεται η οργάνωση της παιδαγωγικής πράξης «διδασχῇ τινι καὶ νουθετήσῃ μᾶλλον ἢ νόμοις»¹⁷⁴, επισημαίνεται ότι κατά τη συγκεκριμένη διαδικασία «κυριώτατον γὰρ οὖν ἐμφύεται πᾶσι τὸ πᾶν ἦθος διὰ ἔθος»¹⁷⁵. Ως θείο δῶρο, ο άνθρωπος λαμβάνοντας την κατάλληλη παιδεία καλλιεργεί την αίσθηση του ρυθμού, της αρμονίας και της τάξης που εφαρμόζει σε κάθε του κίνηση και σε κάθε του λόγο¹⁷⁶, «αὕτη 'σθ' ἡ συμφωνία σύμπασα μὲν ἀρετή, τὸ δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας τεθραμμένον αὐτῆς ὀρθῶς ὥστε»¹⁷⁷, «διὸ δεῖ ἡχθαί πως εὐθύς ἐκ νέων, ὥς ὁ Πλάτων φησὶν»¹⁷⁸. Η επιλογή της ορθῆς ηδονῆς και λύπης, η οποία προϋποθέτει νοητικές ικανότητες¹⁷⁹, είναι για τον Πλάτωνα μια σπουδαία επιστήμη, την οποία ονομάζει «μετρητική»¹⁸⁰.

Χάρη στην παιδεία, που μπορεί να είναι είτε ετεροκίνητη είτε ιδιοκίνητη, αποπειράται να τιθασευτούν οι ἐμφυτες ορμές και να προσαρμοστούν ανάλογα με τα πρότυπα. Παρότι ο Πλάτων είναι ο πρώτος και ο πιο ένθερμος υποστηρικτής της «αὐτοαγωγῆς»¹⁸¹, δέχεται την ετερόνομη αγωγή, κυρίως κατά την παιδική και εφηβική ηλικία όπου ένας καθοδηγητής που υποδεικνύει το ὀρθῶς πράττειν κρίνεται απαραίτητος για την

¹⁷⁴ Πλάτων, *Νόμοι*, Ζ, 788a 4. Πβ. Κ.Ι. Βουρβέρης, «Παιδιά και Παιδεία, Σωκράτης – Πλάτων – Αριστοτέλης», σ. 488.

¹⁷⁵ Πλάτων, *Νόμοι*, Ζ, 792e 1 και 653a 5. Για τη σημασία του ἔθους βλ. Αριστοτέλης, *Ἠθικά Νικομάχεια*, Β1 1103a 25: «οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίγνονται αἱ ἀρεταί. ἀλλὰ πεφυκόςι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς. τελειομένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους».

¹⁷⁶ Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, Β, 654a. Πβ. Κ.Ι. Βουρβέρης, «Παιδιά και Παιδεία, Σωκράτης – Πλάτων – Αριστοτέλης», σ. 483.

¹⁷⁷ Πλάτων, *Νόμοι*, Β, 653b. Βλ. Αριστοτέλης, *Ἠθικά Νικομάχεια*, Β 1104b: «ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ».

¹⁷⁸ Αριστοτέλης, *Ἠθικά Νικομάχεια*, Β3 1104b 10-15.

¹⁷⁹ Βλ. Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 357a-b. Πβ. Μ. Gagarin, «The Purpose of Plato's Protagoras», *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 100 (1969), 133-164, p. 158.

¹⁸⁰ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 377b. Η μετρητική τέχνη της ηδονῆς και της λύπης ονομάζεται και ηδονικός λογισμός, ο οποίος, όπως υποστηρίζει ο D. Russell ενισχύει την άποψη ότι οι ἀρετές είναι διδακτές. Βλ. D. Russell, *Plato on Pleasure and the Good Life*, Oxford, Clarendon Press, 2005, p. 240. Σχετικά με τη σημασία της μετρητικής τέχνης για την εξασφάλιση ενός ευδαίμονος βίου στον Πρωταγόρα βλ. J. Cropsey, «Virtue and Knowledge: On Plato's Protagoras», *Interpretation*, 19 (1991-92), 137-155, p. 152.

¹⁸¹ Β. Τατάκης, «Ιδέες του Πλάτωνος για την τέχνη. Ένα μεγάλο ερώτημα και πρόβλημα», *Ευθύνη* 159 (1985), 97-101, σ. 98.

καλλιέργεια της «ηθικής αυτονομίας»¹⁸². Τον ρόλο αυτό αναλαμβάνει ο πε-
 παιδευμένος της *Πολιτείας*, ο φιλόσοφος¹⁸³, έως ότου ο μαθητής καταστεί
 ικανός από μόνος του να αξιοποιεί πλήρως τη λογική του και να διακρίνει
 το *ἀγαθό*¹⁸⁴. Η παιδεία, την οποία έχουν καθήκον να καλλιεργούν εκείνοι
 που ονομάζει «βελτίστας φύσεις»¹⁸⁵, είναι εκείνη που οδηγεί τον άνθρωπο
 στο σημείο της απόλυτης ανάπτυξής του, στην τελείωση για την οποία η
 φύση τον έχει προορίσει¹⁸⁶. Θεμελιώδης είναι ο ρόλος του παιδαγωγού, ο
 οποίος σύμφωνα με τη διδασκαλία του Σωκράτη, θέτει τα σωστά ερωτή-
 ματα, ουσιαστικά εκμαιεύει¹⁸⁷ τη γνώση από το μαθητή του¹⁸⁸ και τον οδηγεί
 στην εσώτερη γνώση του εαυτού¹⁸⁹.

¹⁸² J. Chateau – J. S. Brubacher κ.ά., *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, σσ. 44-45. Ο Πλάτων δίνει έμφαση στη «δύναμη του χαρακτήρα» στοχεύοντας σε αυτό που σήμερα ονομάζεται «ηθική διαπαιδαγώ-
 γηση», αδιαφορώντας για τις υψηλές επιδόσεις και απαξιώνοντας τη βαθμοθηρία. Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 109.

¹⁸³ Δεν είναι τυχαίο ότι ο Πλάτων αναθέτει τον ρόλο του παιδαγωγού στον φιλόσοφο, καθώς γενι-
 κότερα εναποθέτει τη σωτηρία ολόκληρης της κοινωνίας στα χέρια των φιλοσόφων, επισημαίνο-
 ντας πως είτε οι κυβερνήτες πρέπει να φιλοσοφούν είτε οι φιλόσοφοι να κυβερνούν. Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, Ε 473c, ΣΤ' 501e. Πβ. A. Reble, *Ιστορία της παιδαγωγικής*, μτφρ. Θ. Χατζηστεφανίδης –
 Σ. Χατζηστεφανίδου – Πολυζώη, Αθήνα, Παπαδήμα, 2008, σσ. 44-45.

¹⁸⁴ Βλ. J. Chateau – J. S. Brubacher κ.ά., *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, σ. 98.

¹⁸⁵ Πλάτων, *Πολιτεία*, 519c. Ο Πλάτων διακρίνει ποιοτικά μια ομάδα εκλεκτών, καθώς πιστεύει α-
 κράδαντα ότι οι ψυχές που διαθέτουν τα απαραίτητα εφόδια ώστε να ασχολούνται με τη φιλο-
 σοφία είναι ελάχιστες. Βλ. A. Κογρέ, *Φιλοσοφία και Πολιτεία: εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλά-
 τωνα*, σ. 125.

¹⁸⁶ Βλ. W. Jaeger, *Παιδεία. Η Μόρφωση του Έλληνα Ανθρώπου*, μτφρ. Γ. Βερρόης, τ. 2^{ος}, Αθήνα,
 Φιλοθέη, 1971, σ. 195. Για τον λειτουργικό ρόλο της παιδείας και τη συμβολή της στην ανθρώπινη
 τελείωση βλ. και Αριστοτέλης, *Φυσικά*, Η, 3, 246a 13· πβ. *Πολιτικά*, 1253a 9· J. Barnes, *Αριστοτέ-
 λης, Όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε*, μτφρ. Ε. Λεοντσίνη, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006, σσ. 147-
 155.

¹⁸⁷ Χαρακτηριστικά παραδείγματα της μαιευτικής διαδικασίας, η οποία κατά κόρον εφαρμόζεται
 από τον Σωκράτη, εντοπίζονται στον *Θεαίτητο*. Βλ. Πλάτων, *Θεαίτητος*, 157c-d, 160e – 161b,
 184b, 210b. Πβ. B. Τατάκης, «Εισαγωγή», στο: *Πλάτων, Θεαίτητος*, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, 1955,
 3-25, σ. 16· Χρ. Τέζας, «Δυνατότητα και όρια της γνώσης κατά τον Σωκράτη», στο: *Ξανά για τον
 Σωκράτη*, Αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή Νίκο Κ. Ψημμένο, Τομέας Φιλοσοφίας, Επιστημο-
 νική Επετηρίδα Δωδώνη Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 2004, 59-94, σ. 82: «η μαιευτική
 μέθοδος του Σωκράτη, που χαρακτηρίζεται από τη στάση του να θέτει ερωτήματα, αλλά να μη
 δίνει απαντήσεις, σκοπό έχει ν' απαλλάξει ή ν' αποκαθάρει την ψυχή από τις δικές της ψευδείς
 πίστεις, τη δήθεν γνώση, τις προκαταλήψεις της, με το να συνηθίζει τους ανθρώπους στην αμφι-
 βολία ως προς την αλήθεια των πεποιθήσεών τους». Για τη μαιευτική ως παιδαγωγική μέθοδο
 βλ. επίσης Δ. Κονιδισιώτης, *Μαιευτική Παιδαγωγική*, Αθήνα, 1961.

¹⁸⁸ Βλ. Πλάτων, *Μένων*, 82e· *Θεαίτητος*, 161e, 184b, 210b. Πβ. Γ. Κουμάκης, *Φιλοσοφικά Ρεύματα
 και Παιδεία*, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1998, σσ. 43, 87.

¹⁸⁹ Βλ. A. Reble, *Ιστορία της παιδαγωγικής*, σ. 41. Η μαιευτική μέθοδος του Σωκράτη δεν αρκείται
 μόνο στο να αφυπνίζει τη νοημοσύνη, αλλά θέτει σε έλεγχο τα νέα δεδομένα που προκύπτουν
 και συμβάλλει στην εφαρμογή τους στην κατάλληλη συγκυρία. Πβ. J. Chateau – J. S. Brubacher
 κ.ά., *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, σ. 39.

Ερμηνεύοντας την αλληγορία του σπηλαίου διαπιστώνεται ότι ο δεσμώτης είναι ο έφηβος, ο οποίος χάρη στην αρωγή του φιλοσόφου απελευθερώνεται και βαδίζει προς το πραγματικό Αγαθό¹⁹⁰. «Η ανάβαση αντιστοιχεί στο ιδανικό της ασκητικής κάθαρσης της ψυχής, η κατάβαση στο έργο του παιδαγωγού του σπηλαίου της Πολιτείας· ο φιλόσοφος – παιδαγωγός, αφού σώσει την ψυχή του, γυρνά στο σπήλαιο ως “μάρτυς” και απόστολος των Ιδεών, για να σώσει τους αδελφούς δεσμώτες της γης»¹⁹¹, όπως επίσης καταφάσκει και ο Taylor για την αναγκαιότητα του ρόλου ενός φιλοσόφου ως ιεραπόστολου¹⁹². Ο φιλόσοφος επομένως, παρουσιάζεται ως παιδαγωγός και συγκεκριμένα ως «τεχνικός περὶ τὴν τῆς ψυχῆς θεραπείαν»¹⁹³.

Ουσιαστικά, το έργο του παιδαγωγού αναβαθμίζεται, εφόσον «ἂν μὲν οὖν δὴ καὶ συνεπιλαμβάνηται τις ὀρθὴ τροφὴ παιδεύσεως»¹⁹⁴, καθώς στοχεύει όχι μόνο στη μετάδοση της γνώσης αλλά και στην αποτύπωση «ἐν τῇ τοῦ μανθάνοντος ψυχῇ»¹⁹⁵. Τόσο ο παιδαγωγός όσο και ο παιδευόμενος δεν ενδιαφέρονται μόνο για τη δημιουργία των πνευματικών τους καρπών αλλά και για τη φροντίδα και μετέπειτα την καλλιέργεια αυτών, καθώς «τὸ γεννηθὲν συνεκτρέφει κοινῇ μετ’ ἐκείνου»¹⁹⁶, σχηματίζοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο έναν αδιάρρηκτο «στενό ψυχικό δεσμό»¹⁹⁷, ο οποίος καταλήγει σε μια μορφή ουσιαστικής φιλίας¹⁹⁸.

¹⁹⁰ Βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 174. Ο απελευθερωμένος δεσμώτης και νυν πεφωτισμένος άνθρωπος θυσιάζεται επιστρέφοντας στον κίνδυνο των σκιών για να αφυπνίσει τους συνδεσμώτες του και να τους υποδείξει τον ορθό δρόμο προς την περιοχή του αληθινού όντος, μέσω της παιδείας. Πβ. Κ. Γεωργούλης, «Εισαγωγή», στο: *Πλάτωνος, Πολιτεία*, σσ. 51-52.

¹⁹¹ Α. Κελεσίδου-Γαλανού, *Η έννοια της σωτηρίας στην πλατωνική πολιτική φιλοσοφία*, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών Κέντρον Ερεύνῃς τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1982, σ. 18.

¹⁹² Βλ. Α. Taylor, *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, σ. 344.

¹⁹³ Πλάτων, *Λάχης*, 185 e, 186 a-b. Μάλιστα, στον Σωκράτη αποδίδεται η ιδιότητα του ιατρού της ψυχής, καθώς κάνει λόγο περί αρετής στον σοφιστή *Πρωταγόρα*. Η ενασχόληση με την πνευματική καλλιέργεια και ιδιαίτερα με τα καλλιτεχνικά και τη φιλοσοφία για τη ρύθμιση των σωστών κινήσεων της ψυχής επιβεβαιώνεται και στον ύστερο *Τίμαιο* (87c). Για τη θεραπευτική ικανότητα της παιδείας γίνεται αναφορά και στον νόθο πλατωνικό διάλογο *Όροι*, 416a.

¹⁹⁴ Πλάτων, *Τίμαιος*, 44c.

¹⁹⁵ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 276a.

¹⁹⁶ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 209c.

¹⁹⁷ Ε. Παπανούτσος, *Φιλοσοφία και Παιδεία*, σ. 120.

¹⁹⁸ Βλ. Πλούταρχος, *Έρωτικός*, 750d: «ἔρως γὰρ εὐφροῦς καὶ νέας ψυχῆς ἀψάμενος εἰς ἀρετὴν διὰ φιλίας τελευτᾷ». Πβ. Ε. Παπανούτσος, *Φιλοσοφία και Παιδεία*, σ. 127.

Ταυτόχρονα, ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στην ορθή διδασκαλία των κατάλληλων μαθημάτων, ως πνευματική τροφή της ψυχής¹⁹⁹, όπως «δύνανται οί πλουσιώτατοι»²⁰⁰. Φυσικά, το περιεχόμενο της παιδείας οφείλει να εναρμονίζεται με την ηλικία του μαθητή και ο βαθμός δυσκολίας να κλιμακώνεται με την πάροδο του χρόνου²⁰¹. Επιπροσθέτως, τονίζεται το δικαίωμα της ελευθερίας και όχι του εξαναγκασμού στην παιδεία, καθώς «οί μὲν γὰρ τοῦ σώματος πόνοι βία πονούμενοι χειρὸν οὐδὲν τὸ σῶμα ἀπεργάζονται, ψυχῇ δὲ βίαιον οὐδὲν ἔμμονον μάθημα»²⁰². Όσοι λαμβάνουν τη σωστή μόρφωση γίνονται ενάρετοι και γι' αυτό η παιδεία ορίζεται «ὥς πρῶτον τῶν καλλίστων τοῖς ἀρίστοις»²⁰³.

Συνοπτικά, η εκπαιδευτική διαδικασία περιλαμβάνει μια «προπαρασκευαστική εκπαίδευση»²⁰⁴, η οποία εμπεριέχει τη «γυμναστική» και τη «μουσική» παιδεία, κατά την ενηλικίωση συνεχίζεται η εκπαίδευση, η οποία αντιστοιχεί στη σημερινή υποχρεωτική στρατιωτική θητεία²⁰⁵, και στην ηλικία των είκοσι ετών διδάσκονται οι επιστήμες, δηλαδή τα μαθηματικά, η αριθμητική, η γεωμετρία, η στερεομετρία, η αστρονομία και η αρμονική κυρίως σε ένα ανώτερο επίπεδο²⁰⁶. Εφόσον ολοκληρωθεί αυτός ο κύκλος σπουδών, ο εκπαιδευόμενος έχει τη δυνατότητα να προχωρήσει στις φιλοσοφικές σπουδές, για τις οποίες απαιτείται μια ωριμότητα και γι' αυτό η ενδεδειγμένη ηλικία είναι από τριάντα ετών και άνω.

¹⁹⁹ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 313b – 314b.

²⁰⁰ Πλάτων, *Πολιτεία*, 326c. Πβ. Α. Χουρδάκης, «*Παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας*». Θέματα παιδείας και πολιτικής από την εκπαίδευση των αρχαιοελλήνων, Αθήνα, Γρηγόρης, 1990, σ. 33.

²⁰¹ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, ΣΤ, 498b-c.

²⁰² *Ό.π.*, Ζ, 536e – 537a. Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 116.

²⁰³ Πλάτων, *Νόμοι*, 644b. Πβ. Κ. Παπαϊωάννου, *Η "Πολιτεία" του Πλάτωνα: η παιδαγωγική του φιλοσοφία και πρακτική, η αξία και η σημασία των ιδεών του από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Αυτοέκδοση, 2018, σ. 12.

²⁰⁴ Πλάτων, *Πολιτεία*, Ζ, 536d.

²⁰⁵ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 537b.

²⁰⁶ *Ό.π.*, 537 a-b. Για τον ρόλο των μαθηματικών κατά τον Πλάτωνα βλ. Η.Ι. Marrou, *Ιστορία της εκπαίδευσης στην αρχαιότητα, ο ελληνικός κόσμος*, σσ. 173-179.

Μόνο στους «κοσμίους καὶ στασίμους» επιτρέπεται ο χειρισμός της διαλεκτικής²⁰⁷ «ὥσπερ θριγκὸς τοῖς μαθήμασιν»²⁰⁸. Αδρομερώς, το νόημα και η αποστολή της διαλεκτικής συμπυκνώνονται στο χωρίο που αναφέρει ότι όταν κάποιος που γνωρίζει να χειρίζεται τη διαλεκτική τέχνη «λαβὼν ψυχὴν προσήκουσαν, φυτεύῃ τε καὶ σπείρῃ μετ' ἐπιστήμης λόγους, οἱ ἑαυτοῖς τῷ τε φυτεύσαντι βοηθεῖν ἱκανοὶ καὶ οὐχὶ ἄκαρποι ἀλλὰ ἔχοντες σπέρμα, ὅθεν ἄλλοι ἐν ἄλλοις ἤθεσι φυόμενοι τοῦτ' ἀεὶ ἀθάνατον παρέχειν ἱκανοί, καὶ τὸν ἔχοντα εὐδαιμονεῖν ποιοῦντες εἰς ὅσον ἀνθρώπῳ δυνατὸν μάλιστα»²⁰⁹. Καθίσταται σαφές ότι χάρη σε αυτή τη μέθοδο²¹⁰, ο παιδαγωγός – φιλόσοφος «ἄνευ πασῶν τῶν αἰσθήσεων διὰ τοῦ λόγου»²¹¹ διδάσκει και διδάσκεται με σκοπό έναν και μόνο προορισμό, αυτόν προς την αλήθεια²¹². Αφότου, ο μαθητής διδαχθεί για πέντε ἔτη το τελευταίο αλλά σπουδαιότερο μάθημα, τη φιλοσοφία καθ' εαυτή, καθήκον του μαθητή είναι να θέσει ό,τι έχει διδαχθεί σε πρακτική εφαρμογή στις συναναστροφές του εντός της πόλεως, συνιστώντας την ὑστάτη μορφή παιδείας²¹³.

²⁰⁷ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, Z, 539d-e. J. Adam, *The Republic of Plato, Edited with Critical Notes, Commentary and Appendices*, introduction D. A. Rees, Cambridge, Cambridge University Press, ²1963, pp. 168-179.

²⁰⁸ Πλάτων, *Πολιτεία*, 532b – 535a.

²⁰⁹ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 276e – 277a. Βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Πλάτωνος Φαῖδρος*, σ. 559: «ὅταν παραλάβῃ καμμιά ψυχὴ πρόσφορη, καὶ φυτέψῃ καὶ σπείρῃ μέσα της λόγους μὲ γνώση, ποὺ νάχουν τὴ δύναμη νὰ βοηθοῦνε καὶ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὸ φυτευτὴ τους καὶ νὰ μὴν εἶναι ἄκαρποι, ἀλλὰ νὰ φέρνουν καρπούς, κι ἀπ' αὐτοὺς νὰ φυτρώνουν ἄλλοι μέσα σ' ἄλλες πάλιν ψυχές, καὶ νάχουν τὴ δύναμη νὰ διατηροῦν ἀθάνατο μέσα τους τὸ σπέρμα, καὶ νὰ φέρνουν εὐδαιμονία σ' ἐκεῖνον ποὺ τοὺς ἔχει, ὅσο τοῦτο γίνεται στὸν ἄνθρωπο».

²¹⁰ Πλάτων, *Πολιτεία*, 537c. Η διαλεκτική αναφέρεται και με άλλες εναλλακτικές ονομασίες, όπως «δύναμις», «επιστήμη» αλλά και «πορεία». Βλ. αντίστοιχα Πλάτων, *Πολιτεία*, 511b, 511c και 532b. Ο R. Robinson διακρίνει μια εξέλιξη της διαλεκτικής ανά συγγραφική περίοδο. Αναλυτικότερα, στα πρώιμα πλατωνικά έργα εντοπίζονται ομοιότητες ανάμεσα στη διαλεκτική και τον έλεγχο, εμφανώς επηρεασμένος από τον δάσκαλό του Σωκράτη. Βλ. R. Robinson, *Plato's Earlier Dialectic*. Ithaka, New York, Cornell University Press, 1941, σ. 5. Έπειτα, στη μέση συγγραφική περίοδο η διαλεκτική παίρνει τη μορφή της μεθόδου, ενώ κατά τους ὑστερους διαλόγους εμφανίζει τα χαρακτηριστικά της διαίρεσης αλλά και της σύνθεσης. Πβ. H. H. Benson, «Plato's Method of Dialectic», στο: H.H. Benson (ed.), *A Companion to Plato*, Wiley, Blackwell Publishing, 2006, 85-100, σ. 87.

²¹¹ Πλάτων, *Πολιτεία*, 532a.

²¹² Βλ. ό.π., 537d. Πβ. S. Blackburn, *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 104.

²¹³ Πβ. Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, «Δομή της ορθής πολιτείας», *Πλάτων: οντολογία, γνωσιοθεωρία, ηθική, πολιτική φιλοσοφία, φιλοσοφία της γλώσσας, αισθητική*, τ. 1, Αθήνα, Παπαδήμας, 2002, σσ. 98-104.

Πιο συγκεκριμένα, «ή μὲν ἐπὶ σώμασι γυμναστική, ἢ δ' ἐπὶ ψυχῇ μουσική»²¹⁴ αποτελούν τους δύο βασικούς πυλώνες που οφείλει σε εκείνους να οικοδομείται η ιδανική παιδεία. Χρονικά προηγείται η αγωγή του σώματος, καθώς θεωρείται ότι πρώτα επιτυγχάνεται η σωστή προετοιμασία του σώματος σε «ένα εύχρηστο ὄργανο»²¹⁵, ώστε να δεχτεί μετέπειτα η ψυχή τη μουσική παιδεία. Ο ὅρος μουσική παιδεία λαμβάνει ένα ευρύτερο περιεχόμενο²¹⁶ περιλαμβάνοντας τα καλλιτεχνικά, τον χορό, το τραγούδι και τα μαθηματικά, δηλαδή την αριθμητική, τη γεωμετρία, τη στερεομετρία και την αστρονομία. Βεβαίως, τονίζεται ότι η σωματική και η διανοητική εκπαίδευση πρέπει να βρίσκονται σε πλήρη ισορροπία²¹⁷ αλλά ποιοτικά προτεραιότητα δίνεται στην πνευματική παιδεία²¹⁸, διότι η σωφροσύνη, η οποία καλλιεργείται μέσω της μουσικής «είναι μια συνολική αρετή» και θεωρείται σημαντικότερη συγκριτικά με την ανδρεία, η οποία αποκτάται από τη γυμναστική και αποτελεί επίσης μια πνευματική αρετή που συμβάλλει στην ανάπτυξη του πνεύματος²¹⁹.

Στόχος της μάθησης από τον δάσκαλο, τον κιθαριστή ή τον γυμναστή, δεν είναι η ειδική γνώση που πρέπει να κατέχει ένας επαγγελματίας «ἀλλ'

²¹⁴ Πλάτων, *Πολιτεία*, 376e- *Κρίτων*, 50 d-e· *Νόμοι*, 788 c και 795 d. Πβ. Κ. Παπαγιώργης, *Ο νομοθέτης που αυτοκτονεί. Μια πολιτική ανάγνωση του πλατωνικού έργου*, σ. 101: «Μουσική και γυμναστική είναι μέθοδοι ρυθμικής υπακοής: η πρώτη υποβάλλει την ψυχή στο ρυθμό και η δεύτερη διαμορφώνει το σώμα με την ελεγχόμενη κίνηση».

²¹⁵ Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 211.

²¹⁶ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, Ζ, 522b κ.ε. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η παιδεία έχει ευρύτερο περιεχόμενο και νοείται ως καλλιέργεια του πνεύματος. Βλ. Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 327 b-d, 343a· *Γοργίας*, 470e. Πβ. Ε. Νικολάου, «Η μουσική παιδεία στην *Πολιτεία* του Πλάτωνα», *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 8 (2010), 26-41, σ. 27· Ε. Νικολάου, *Οι φιλοσοφικές και παιδαγωγικές διαστάσεις της μουσικής σύμφωνα με τον Αριστέδη Κοϊντιλιανό*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2015, σ. 43.

²¹⁷ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 410e, 412a. Πβ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 116.

²¹⁸ Πλάτων, *Πολιτεία*, Β, 376e. Αναλυτικότερα, για την υποτίμηση και τη σταδιακή παρακμή της γυμναστικής στην αρχαιότητα βλ. Α. Γιαννικόπουλος, *Η εκπαίδευση κατά τον 4^ο αιώνα και κατά την αρχαιότητα*, Αθήνα, 1983, σσ. 50-53.

²¹⁹ Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 212. Βλ. Πλάτων, *Γοργίας*, 491d. Πβ. Κ.Θ. Πέτσιος, *Φιλοσοφία και Ρητορική στην κλασική σκέψη*, σ. 195, ο οποίος επισημαίνει ότι ο πλατωνικός ορισμός της σωφροσύνης «ως κατίσχυση του ανθρώπου επί των ηδονών και επιθυμιών» είναι ευρέως αποδεκτός φιλοσοφικά.

ἐπὶ παιδείᾳ, ὥς τὸν ἰδιώτην καὶ τὸν ἐλεύθερον πρέπει»²²⁰. Χαρακτηριστικά τονίζεται ὅτι «ἐὰν μὴ ἱκανῶς φιλοσοφήσῃ, οὐδὲ ἱκανὸς ποτε λέγειν ἔσται περὶ οὐδενός»²²¹, αποκρυσταλλώνοντας τὴ θεωρητικὴ σκέψη τοῦ Ἰσοκράτη ὅτι ὁ λόγος ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν τὸ «εἶδωλον [...] ψυχῆς ἀγαθῆς καὶ πιστῆς»²²². Ὁ Πλάτων ἐπομένως δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς “ψυχολόγος τῆς παιδείας” διότι τὴ συλλαμβάνει ὡς “ψυχικὸ φαινόμενο”, προσεγγίζοντας τὴν ἀγωγή ὅχι ὡς στεῖρα ἀπομνημόνευση γνώσεων, ἀλλὰ ὡς ἀφύπνιση τῆς νόησης²²³. Αἰσιοποιώντας τὶς «παιδευτικὲς μορφές τῆς γυμναστικῆς, τῆς μουσικῆς, τοῦ χοροῦ καὶ κάθε λογῆς ψυχοπλασίας» προσδοκάται, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Παπαγιώργης, «φωτοχυσία μέσα στὶς ψυχές τῶν πλατημένων»²²⁴.

²²⁰ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 312b.

²²¹ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 261a 4-5. Ὁ Κ.Θ. Πέτσιος ἐπισημαίνει τὴ σπουδαιότητα τοῦ λόγου, δηλαδὴ τῆς συμπόρευσης τῆς σκέψης ἀλλὰ καὶ τῆς γλώσσας καὶ τῆ σημασίας τῆς «φιλοσοφικῆς παιδείας» αὐτοῦ. Βλ. Κ. Θ. Πέτσιος, «Λόγος καὶ Πόλις στὴν κλασικὴ σκέψη», *Φιλοσοφεῖν*, 14 (2016), 147-159, σ. 155.

²²² Ἰσοκράτης, *Περὶ Ἀντιδόσεως*, 255.

²²³ Βλ. Α. Κογρέ, *Φιλοσοφία καὶ Πολιτεία: εἰσαγωγή στὴν ἀνάγνωση τοῦ Πλάτωνα*, σ. 122.

²²⁴ Κ. Παπαγιώργης, *Ὁ νομοθέτης ποὺ αυτοκτονεῖ. Μία πολιτικὴ ἀνάγνωση τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου*, σ. 98.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Οι τέχνες και η έννοια της μίμησης στους πλατωνικούς διαλόγους

Η πρώτη συστηματική αισθητική μελέτη, θεμελιωμένη με πειστικά επιχειρήματα, αποδίδεται στον Πλάτωνα²²⁵, ανοίγοντας διαύλους επικοινωνίας στο φαινομενικό δίπολο τέχνης και παιδείας. Ωστόσο, σε πλείστα χωρία των διαλόγων του ασκεί δριμεία κριτική, ψέγοντας τις εικαστικές τέχνες για τον μιμητικό τους χαρακτήρα²²⁶. Είναι ενδιαφέρον ότι στην έννοια της μίμησης δεν προσγράφεται εξαρχής αισθητικό περιεχόμενο, αλλά χάρη στο πλατωνικό corpus ανανοηματοδοτείται, κυρίως από τους μέσους διαλόγους και έπειτα²²⁷. Ο ιδρυτής της Ακαδημίας, αφενός δεν φαίνεται να στηλιτεύει τη μίμηση, καθώς χάρη σε αυτή επιτελείται «η αναγωγή της ψυχής προς την Ιδέα»²²⁸, αφετέρου συμπεραίνει ότι οι επονομαζόμενες καλές τέχνες, όπως η γλυπτική²²⁹, η ζωγραφική²³⁰, η τραγική ποίηση²³¹, υστερούν συγκριτικά με την πολιτική τέχνη, η οποία λαμβάνει την κορυφαία θέση όλων των τεχνών, ως λυδία λίθος για την ευδαιμονία της πόλεως.

Ασκώντας αρνητική κριτική περί τέχνης, ο Πλάτων διαχωρίζει την εικαστική μιμητική, η οποία παραμένει όσο το δυνατόν πιο πιστή στο

²²⁵ M. Beardsley, *Ιστορία των αισθητικών θεωριών: από την κλασική αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, μτφρ. Δ. Κούρτοβικ – Π. Χριστοδουλίδης, Αθήνα, Νεφέλη, 1989, σ. 20.

²²⁶ Η πρώτη αναφορά περί μίμησης εντοπίζεται στα γραπτά του Δημόκριτου, όπου αναφέρεται ότι ο άνθρωπος εφηύρε τις τέχνες παρακολουθώντας τα έμψυχα όντα, κυρίως τα ζώα και στη συνέχεια μιμούμενος αυτά. Βλ. DK, B 154. Πβ. Θ. Παρισάκη, «Τέχνη και φύση, η πλατωνική και αριστοτελική εκδοχή», *Φιλοσοφία*, 42 (2012), 135-144, σ. 136. Για την έννοια της μίμησης στον Πλάτωνα βλ. ενδεικτικά, W.J. Verdenius, *Mimesis. Plato's Doctrine of Artistic Imitation and Its Meaning to Us*, Leiden. E.J. Brill, 1972· R. Foshay, "Mimesis in the Republic: Dialectic and Poetics", *International Journal of the Humanities*, 5, 2 (2007), 97-108· A. Nehamas, "Plato on Imitation and Poetry in Republic 10", στο: A. Nehamas, *Virtues of Authenticity: Essays on Plato and Socrates*, Princeton, Princeton University Press, 1999, 251-278.

²²⁷ Βλ. Μ. Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η Τέχνη, Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, Νεφέλη, ³1986, σ. 50.

²²⁸ Κ. Δεσποτόπουλος, *Φιλοσοφία του Πλάτωνα*, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας, 1997, σ. 165.

²²⁹ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 420c.

²³⁰ *Ό.π.*, 484c.

²³¹ *Ό.π.*, 600e.

πρότυπο²³², από τη φανταστική μιμητική, κατά την οποία ο καλλιτέχνης επιλέγει να ασχοληθεί με ό,τι μοιάζει καλό στον όχλο και στους αδαείς²³³. Στη δεύτερη περίπτωση, τείνει να παρεκκλίνει σκόπιμα από το πρωτότυπο²³⁴, παραμορφώνοντας είτε το μέγεθος είτε το σχήμα είτε το χρώμα²³⁵, ώστε να μένει πιστός στις συμβατικές μεθόδους της τέχνης του, δρώντας παράλληλα και προς την τέρψη του κοινού του²³⁶. Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως δεν κατέχει κάποια «ἐπιστήμη», δηλαδή κάποιου είδους γνώση, η οποία οδηγεί στην «εὐπραγίαν»²³⁷, αλλά το έργο του πηγάζει από ένα τέχνασμα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Πλάτων ψέγει τις καλές τέχνες εξαιτίας της μιμητικής συμπεριφοράς τους, όχι μόνο ως προς τα αντικείμενα αλλά και ως προς την ουσία όσων μιμούνται²³⁸, και αποφαινεται ότι η μίμηση είναι «παιδιὰ καὶ οὐ σπουδή»²³⁹.

Διεξοδικότερα, ορίζει ως μίμηση την τέχνη που παράγει είδωλα²⁴⁰, εικόνες δηλαδή παραπλήσιες του αρχετύπου, διευκρινίζοντας επιπλέον ότι βασική προϋπόθεση για να κριθεί αξιολογικά κάθε είδους τέχνη δεν αποτελεί η ηδονή που προσφέρει αλλά «τάληθές ζητούμεν»²⁴¹, τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και προς την ηθική²⁴². Όπως εξηγεί στην *Πολιτεία*, η

²³² Βλ. Πλάτων, *Σοφιστής*, 235c-d.

²³³ Βλ. Πλάτων, *Τίμαιος*, 19d.

²³⁴ Βλ. Πλάτων, *Χαρμίδης*, 153c-d. Στον *Σοφιστή* (235d, 236b), διακρίνονται τα δύο είδη αναπαραστάσεων της τέχνης: α) το ομοίωμα (*εἰκὼν*), δηλαδή η ακριβής αναπαράσταση του πρωτότυπου και β) το φάντασμα, μια απατηλή απεικόνιση, ένα παραμορφωμένο αντίγραφο του αρχετύπου. Βλ. και Πλάτων, *Θεαίτητος*, 162e. Πβ. Α. Taylor, *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, σ. 437.

²³⁵ Βλ. Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 356c· *Σοφιστής*, 234b· *Πολιτεία*, 602c.

²³⁶ Βλ. Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 302c· *Πολιτεία*, 596b – 598b. Πβ. Ε. Μουτσόπουλος, «Οικονομία εν τη δημιουργία παρά Πλάτωνι», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τ. Β', 24.1 (1973-1974), 301-308, σ. 302.

²³⁷ Πλάτων, *Ευθύδημος*, 281a.

²³⁸ Βλ. Πλάτων, *Κρατύλος*, 423d – 324e, 432b-e.

²³⁹ Πλάτων, *Πολιτεία*, 602b. Ο Πλάτων μάλιστα, όπως αναφέρει ο P.M. Schuhl φτάνει σε σημείο αποστροφής απέναντι σε κάθε είδους τέχνη της εποχής του. Βλ. P.M. Schuhl, *Platon et l'Art de son temps (arts plastiques)*, Paris, Alcan, 1933, p. 122.

²⁴⁰ Βλ. Πλάτων, *Σοφιστής*, 266b· *Κρατύλος*, 432a-b· *Πολιτεία*, 598b.

²⁴¹ Πλάτων, *Σοφιστής*, 246d· *Φαίδων*, 91b-e· *Γοργίας*, 482a· *Θεαίτητος*, 151d· *Φίλητος*, 58b-d· *Νόμοι*, Ε, 730c, 732e.

²⁴² Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, 667e – 668d. Πβ. Η Α. Jeannière επισημαίνει η αναγκαιότητα της αποκάλυψης της αισθητικής αλήθειας «η οποία στην αρχαία Ελλάδα είναι επίσης η περιοχή της προσωπικής ηθικής». Βλ. Α. Jeannière, *Πλάτων*, μτφρ. Στ. Βλοντάκη, Αθήνα, Παπαδήμα, 1995, σ. 150.

αλήθεια απέχει κατά πολύ από τη μιμητική τέχνη, η οποία ασχολείται με τα είδωλα²⁴³. Με την άποψη ότι είναι αδύνατον να εξεταστεί η αλήθεια ενός αντικειμένου βλέποντας²⁴⁴ μόνο την εικόνα του²⁴⁵, δηλαδή μόνο από τα «κατὰ συμβεβηκός»²⁴⁶ στοιχεία του κατακεραυνώνει τη μιμητική καταλήγοντας ότι «φαύλη ἄρα φαύλῳ συγγιγνομένη φαῦλα γεννᾷ ἢ μιμητική»²⁴⁷. Ο γήινος κόσμος παρότι αναγνωρίζεται ως όμορφος, εφόσον ο δημιουργός του είναι ο ίδιος αγαθός, δεν παύει να αποτελεί ένα «ἄϊδιον παράδειγμα» του επουράνιου τόπου, που «πᾶσα ἀνάγκη τόνδε τὸν κόσμον εἰκόνα τινὸς εἶναι»²⁴⁸. Συνεπώς, υποτιμᾷ τη σπουδαιότητά της λέγοντας ότι οι θνητοὶ ἀποτυπώνουν φθαρτὰ δημιουργήματα, εμπνευσμένα από τη φύση και μάλιστα χωρίς να τηρείται ο σεβασμός στο αρχέτυπο²⁴⁹.

Ο Πλάτων παρομοιάζει τη ζωγραφική με ένα «κάτοπρον»²⁵⁰, όπου καθρεφτίζονται όλα όσα προϋπάρχουν στη φύση²⁵¹. Η τέχνη του ζωγράφου, επειδή ο ίδιος αυτοπαγιδεύεται στο «ψευδῇ δοξάζειν», κατονομάζεται ως «ἀπατητικήν»²⁵², καθώς δεν γνωρίζει πραγματικά όσα επιχειρεί να αναδείξει μέσα από την τέχνη του, παραπλανώντας τα παιδιά και τους αδαεῖς²⁵³. Υπό την ίδια οπτική, ο Πλάτων παραλληλίζει τα έργα ζωγραφικής με ένα «σκότος», το οποίο παρεμποδίζει και παρασύρει εκ της ορθῆς πορείας²⁵⁴. Υποστηρίζει ότι η ζωγραφική δεν εστιάζει στις λεπτομέρειες και περιορίζεται

²⁴³ Βλ. Πλάτων, *Κρατύλος*, 598a-b.

²⁴⁴ *Ό.π.*, 430e.

²⁴⁵ *Ό.π.*, 439a-b.

²⁴⁶ *Ό.π.*, 423d.

²⁴⁷ Πλάτων, *Πολιτεία*, 603b.

²⁴⁸ Πλάτων, *Τίμαιος*, 29a-b, 92c.

²⁴⁹ Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, 889a-d. Αξίζει να αποσαφηνιστεί ότι ως αρχέτυπο θεωρείται κάτι γνήσιο, το οποίο χαρακτηρίζεται από αυθεντικότητα και λειτουργεί ως υπόδειγμα, δηλαδή ως πρότυπο. Βλ. και το λήμμα «Αρχέτυπο» στο *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου*, τ. 1, Αθήνα, Εκδόσεις Εγκυκλοπαίδειας του Ήλιου, 1980, σ. 620.

²⁵⁰ Θ. Παρισάκη, «Ο Πλάτων και η ζωγραφική», στο: Κ. Βουδούρης (επιμ.), *Ελληνική Φιλοσοφία και Καλές Τέχνες*, Αθήνα, 2000, σσ. 227-236.

²⁵¹ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 402b, 509e – 510a, 510e, 596d-e· *Φαίδων*, 99d.

²⁵² Πλάτων, *Σοφιστής*, 240d.

²⁵³ Βλ. *ό.π.*, 234b· *Πολιτεία*, 598b-c.

²⁵⁴ Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, 663b.

σε μία μόνο οπτική²⁵⁵, αναφέροντας το παράδειγμα ενός ζωγράφου, ο οποίος μιμείται μία διάσταση εκ των πλευρών του ανάκλιντρου ενός ξυλουργού²⁵⁶, ενώ τα αντικείμενα που αναπαρίστανται μπορεί να βρίσκονται αποκλειστικά στη φαντασία του καλλιτέχνη²⁵⁷. Η μίμηση της εικόνας επομένως, «τυγχάνει οὐσα τῆς οὐσίας»²⁵⁸ ή όπως διατυπώνεται σε άλλο χωρίο «έτέρου δέ τινος ἀεὶ φέρεται φάντασμα»²⁵⁹ και γι' αυτόν τον λόγο είναι απαραίτητη η γνώση των αληθινών όντων, ώστε να ελέγχεται η αξία του καλλιτεχνήματος διότι σε διαφορετική περίπτωση η εικόνα είναι τυραννία και ο ζωγράφος τύραννος²⁶⁰.

Ο Πλάτων υποστηρίζει ότι η ζωγραφική είναι μια τέχνη, η οποία αδυνατεί να αγγίξει το κάλλιστο, παραδέχεται ωστόσο ότι το ομοίωμα που εν τέλει αναδύεται²⁶¹ «πρὸς τἀληθινὸν ἄφωμοιωμένον ἕτερον τοιοῦτον»²⁶². Στην *Πολιτεία* εξάλλου, ως «πολιτειῶν ζωγράφος»²⁶³ εννοείται ο φιλόσοφος και ο δημιουργός του κόσμου προβάλλεται ως καλλιτέχνης²⁶⁴, ενώ ο ζωγράφος έχοντας ως σηματορὸ το «θεῖον παράδειγμα»²⁶⁵, δημιουργεί έργα που μετέχουν εν μέρει τουλάχιστον στην ιδέα του κάλλους. Διαμορφώνεται με αυτό τον τρόπο, μια αξιολογική κλίμακα αναφορικά με την ιδέα του κάλλους²⁶⁶, χωρίς να τίθεται ως μέτρο σύγκρισης η πιστή

²⁵⁵ Βλ. Πλάτων, *Κρατύλος*, 432b-c. Πβ. Γ. Ζωγραφίδης, *Εικαστική Φιλοσοφία. Μελετήματα για τη φιλοσοφία, τη θρησκεία και την τέχνη*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998, σ. 40.

²⁵⁶ Πλάτων, *Πολιτεία*, 596e – 597e.

²⁵⁷ Πλάτων, *Πολιτεία*, 472d, 484c, 488a, 500e – 501. Σε αυτό το σημείο, ο Αριστοτέλης φαίνεται να διαφωνεί με τον Πλάτωνα, καθώς θεωρεί ότι η τέχνη είναι «ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστίν», η οποία είναι αναγκαίο περισσότερο να εξυπηρετεί τον σκοπό της, παρά να μένει προσκολλημένη στην πιστή μίμηση της φύσης. Βλ. Αριστοτέλης, *Ἠθικά Νικομάχεια*, 1140a· *Ποιητική*, 1460b· πβ. Θ. Παρισάκη, «Τέχνη και φύση, η πλατωνική και αριστοτελική εκδοχή», σ. 140.

²⁵⁸ Πλάτων, *Κρατύλος*, 423e, 424b, 428e.

²⁵⁹ Πλάτων, *Τίμαιος*, 52c.

²⁶⁰ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 587c.

²⁶¹ Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, 769a-d. Πβ. Γ. Ζωγραφίδης, *Εικαστική Φιλοσοφία. Μελετήματα για τη φιλοσοφία, τη θρησκεία και την τέχνη*, σ. 71.

²⁶² Πλάτων, *Σοφιστής*, 240a-b. Η Παρισάκη αναφερόμενη στο καλλιτεχνικό ομοίωμα, επισημαίνει ότι «αποδίδεται όμως σε αυτό μια οντολογική υπόσταση που αντλείται ακριβώς από την ετερότητά του». Βλ. Θ. Παρισάκη «Τέχνη και φύση, η πλατωνική και αριστοτελική εκδοχή», σ. 141.

²⁶³ Πλάτων, *Πολιτεία*, 501c.

²⁶⁴ Βλ. *ό.π.*, 530a· Πλάτων, *Τίμαιος*, 37c, 55c.

²⁶⁵ Πλάτων, *Πολιτεία* 500e.

²⁶⁶ *ό.π.*, 429a, 431c.

αναπαράσταση του πρωτοτύπου²⁶⁷. Εξάλλου, στην Έβδομη Ἐπιστολή, η αξία της εικόνας ανατιμάται, εφόσον έπειτα από τη λέξη και τον ορισμό, λογίζεται ως ένας εκ των τριών τρόπων που οδηγεί στη γνώση²⁶⁸.

Αναφορικά με το έργο του ποιητή, ο Πλάτων ασκεί δριμεία κριτική σε πλείστα χωρία των διαλόγων του. Στην *Πολιτεία*, κατά τρόπο υπαινικτικό, διαχωρίζει τη μίμηση σε διηγητική και μιμητική²⁶⁹, ενώ συχνά δεν διστάζει να ειρωνεύεται τον ποιητή²⁷⁰, λέγοντας πως την ώρα που δημιουργείται βρίσκεται σε μια εξωλογική κατάσταση, «ένθεός τε γένηται καὶ ἔκφρων καὶ ὁ νοῦς μηκέτι ἐν αὐτῷ»²⁷¹. Αποδίδει το ταλέντο του σε μια έμπνευση της στιγμής²⁷² και γι' αυτόν τον λόγο αδυνατεί να εξηγήσει επαρκώς την αφορμή και τους καλλιτεχνικούς υπαινιγμούς²⁷³. Στο *Συμπόσιον*, θεωρεί ότι εάν αγγίζει κάποιον ο έρωτας, μπορεί να γίνει ποιητής «κἂν ἄμουσος ἦ τὸ πρῖν»²⁷⁴, αποδοκιμάζει ωστόσο το έργο των ποιητών αναφερόμενος και στον Όμηρο²⁷⁵, «μηδὲν εἰδέναι ἄξιον λόγου»²⁷⁶, αφού «κακὴν πολιτείαν ἰδίᾳ ἑκάστου τῇ ψυχῇ ἐμποιεῖν»²⁷⁷, ενώ καταλήγει απαξιωτικά στο «μηδαμῇ παραδέχεσθαι»²⁷⁸.

Ωστόσο, η Σαπφώ και ο Ανακρέων χάρη στα ποιήματά τους θεωρούνται σοφοί, ενώ ο ίδιος ο Σωκράτης στο χωρίο 244a του *Φαῖδρον* παρομοιάζει τον εαυτό του με τον Στησίχορο²⁷⁹. Η ποίηση είναι θεϊκής προελεύσεως και γι' αυτόν τον λόγο ο ποιητής που την υπηρετεί δεν μπορεί να καταστεί

²⁶⁷ Ό.π., 432c-d.

²⁶⁸ Βλ. Πλάτων, *Ἡ Έβδομη Ἐπιστολή*, 342a κ.ε. Ο Ζωγραφίδης αναφέρει ότι πρόκειται για την «αισθητή απόδοση της ιδέας του όντος, ιδέας που διαφέρει οντολογικά από τα προηγούμενα στάδια της γνώσης και είναι η ύψιστη γνώση». Βλ. Γ. Ζωγραφίδης, *Εικαστική Φιλοσοφία. Μελετήματα για τη φιλοσοφία, τη θρησκεία και την τέχνη*, σ. 37-38.

²⁶⁹ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 392c – 403c.

²⁷⁰ Βλ. Πλάτων, *Λύσις*, 214c.

²⁷¹ Πλάτων, *Ἰων*, 534b.

²⁷² Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 247c.

²⁷³ Βλ. Πλάτων, *Μένων*, 99c· *Τίμαιος*, 71e – 72a.

²⁷⁴ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 196e.

²⁷⁵ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 600e.

²⁷⁶ Ό.π., 602b

²⁷⁷ Ό.π., 605b.

²⁷⁸ Ό.π., 595a.

²⁷⁹ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 234b-c, 238c-d, 243a, 244a.

αντάξιος συλλαμβάνοντας και αποδίδοντάς την, όπως της αρμόζει²⁸⁰. Η ποίηση συνιστά το τρίτο είδος της θείας μανίας: «τῆς δὲ Μουσῶν δ' αὖ ποιητικὴν»²⁸¹ και «τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ μανίας, θεία μέντοι δόσει διδομένης»²⁸², «ἔχει κάτι σαν θαύμα στην πηγή της», και επομένως εξαιτίας του υπερβατικού της χαρακτήρα δεν περιορίζεται σε ένα στενό κανονιστικό πλαίσιο²⁸³. Στην *Πολιτεία* επισημαίνεται η ανάγκη για τη δέουσα προσοχή κατά την επιλογή και την αξιοποίηση των κατάλληλων μύθων των ποιητῶν από τις μητέρες και τις παραμάνες, ώστε «πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσίν»²⁸⁴. Επιπλέον, σε έναν ενδιαμέσο αναβαθμὸ προς την ἀπόλυτη ιδέα του Κάλλους, τίθεται η τέχνη και συγκεκριμένα η ποίηση ως μια ἑκφραση της ψυχικῆς ομορφιάς²⁸⁵. Τόσο στο *Συμπόσιον* όσο και στον *Σοφιστή*, η ποίηση ορίζεται ως «ἡ γὰρ τοι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν ἰόντι ὁτῶν αἰτία πᾶσά ἐστι»²⁸⁶, επιβεβαιώνοντας τη δύναμη που κατέχει ο ποιητὴς να συλλαμβάνει και να του χαρίζει ὑπαρξὴ διευρύνοντας τη δυνατότητα αὐτή για κάθε τέχνη.

Ακολουθώντας τον φιλοσοφικό συλλογισμό του Πλάτωνος, διαπιστώνεται ὅτι κάθε τέχνη δεν μπορεί να κριθεῖ ως αμιγῶς καλή ἢ κακή, διότι αὐτό εξαρτάται ἀπὸ τον τρόπο χρήσης της²⁸⁷, καθὼς αναγνωρίζει ὅτι η αξία της «βρίσκεται στην ιδιαίτερη δύναμη που ἔχει να μεταδίνει στην ψυχὴ χάρη και ομορφιά»²⁸⁸ γονιμοποιώντας την αγάπη για το κάλλος, ἐνῶ με την ἴδια δύναμη μπορεί να οδηγεῖ στη φαυλότητα²⁸⁹. Η κριτικὴ κάθε

²⁸⁰ *Ο.π.*, 247c.

²⁸¹ *Ο.π.*, 265b.

²⁸² *Ο.π.*, 244a, 245b.

²⁸³ Βλ. Κ. Δεσποτόπουλος, *Φιλοσοφία του Πλάτωνος*, σ. 157.

²⁸⁴ Πλάτων, *Πολιτεία*, 377b.

²⁸⁵ Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 210d.

²⁸⁶ *Ο.π.*, 205c· *Σοφιστής*, 219b.

²⁸⁷ Βλ. Πλάτων, *Ευθύδημος*, 280 – 281e.

²⁸⁸ Μ. Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η Τέχνη, Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, σ. 243.

²⁸⁹ Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, 655d. Πβ. Ι. Μοσχάκης, «Η ιδέα τοῦ καλοῦ παρὰ Πλάτωνι», *Εθνικόν Ημερολόγιον* του ἔτους, 1891, 33-39, σ. 39: «Αἱ καλαὶ ἢ ὠραῖαι τέχναι εἶνε προωρισμέναι διὰ τῆς

καλλιτεχνικής δημιουργίας εξαρτάται επομένως από τον δημιουργό, διότι εναπόκειται στη διάθεσή του εάν προτιμά να παραμείνει ένας απλός μιμητής ή να εξελιχθεί σε έναν ερμηνευτή της νοητής πραγματικότητας²⁹⁰. Ο Πλάτων επομένως, πρωτίστως διαχωρίζει τις τέχνες ανάλογα με τον απώτερο σκοπό τους, διακρίνοντας την «ποιητικήν» τέχνη, δηλαδή την παραγωγική, η οποία προσφέρει ένα δημιούργημα, από την «κτητική» τέχνη, η οποία δεν παράγει κάτι νέο, αλλά αποσκοπεί στην απόκτηση χρημάτων ή οποιασδήποτε άλλης προσωπικής ωφέλειας²⁹¹. Όσοι ανήκουν στην πρώτη κατηγορία, όπως παραδείγματος χάριν οι ποιητές, γεννούν δημιουργήματα, τα οποία γονιμοποιούν τη φρόνηση και άλλες αρετές στην ψυχή²⁹².

Ειδικότερα, στο *Συμπόσιον*, ένας εκ των συνδαιτημόνων, ο Αγάθων δείχνοντας πώς ο έρως συνδέεται με το κάλλος, παρουσιάζει το παράδειγμα των καλλιτεχνικών δημιουργημάτων²⁹³. Σε έναν μεταγενέστερο διάλογό του, αποδίδει την ηδονή του ωραίου στα γεωμετρικά σχήματα, τα οποία σχεδιάζονται με τόρνο, τρίγωνο και χάρακα, στα άμικτα χρώματα, όπως είναι το αμιγές λευκό και στους καθαρούς ήχους²⁹⁴. Κατά την όψιμη συγγραφική του περίοδο φαίνεται ότι μετριάζει τις απόψεις του σχετικά με

καλλιέργειας τοῦ καλοῦ νὰ ἐξευγενίζωσι τὴν ψυχὴν, ἀνυψοῦσαι αὐτὴν εἰς τὴν πηγὴν παντὸς καλοῦ· ἀλλ' ἀποτυγχάνουσι τοῦ εὐγενεοῦς αὐτῶν προορισμοῦ· ὅταν οἱ καλλιερгоῦντες τὰς ὥραιας τέχνας προσκολλῶνται δουλικῶς εἰς τὸ αἰσθητὸν καλὸν καὶ οἰονεῖ λατρεύουσιν αὐτὸ λησμονοῦντες ὅτι ὑπεράνω αὐτῶν ὑπάρχει τὸ ὄντως καλὸν, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ ὥραιαι τέχναι πρέπει νὰ ὀδηγῶσιν».

²⁹⁰ Βλ. Πλάτων, *Ἰων*, 530c, 535a. Πβ. Γ. Ζωγραφίδης, *Εικαστική Φιλοσοφία. Μελετήματα για τη φιλοσοφία, τη θρησκεία και την τέχνη*, σσ. 75-76.

²⁹¹ Βλ. Πλάτων, *Σοφιστής*, 219c-e. Η διάκριση αυτή οδηγεί συνειρμικά σε έναν προγενέστερο διάλογο, τον *Γοργία* (463a – 466d), όπου αναλύει τις γνήσιες και τις ψευδείς τέχνες. Οι γνήσιες τέχνες, οι οποίες είναι η γυμναστική και η ιατρική για το σώμα και η νομοθετική και η δικαιοσύνη για την ψυχή, είναι όσες έχουν ως απώτερο σκοπό την αρετή και αυτό αποτελεί την ειδοποιό διαφορά με εκείνες που προσπαθούν να τις μιμηθούν, τις «τέχνες τῆς κολακείας», όπως είναι η κομμωτική και η μαγειρική αλλά και η σοφιστική και η ρητορική, αντίστοιχα.

²⁹² Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 209a.

²⁹³ *Ο.π.*, 197 b.

²⁹⁴ Βλ. Πλάτων, *Φίληθος*, 51c-d, 53a-b. Πβ. Ο Ανδρόνικος επισημαίνει την καταλυτική επίδραση που ασκεί η πυθαγόρεια διδασκαλία σε αυτό το σημείο της πλατωνικής σκέψης. Βλ. Μ. Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η τέχνη: οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, σ. 45. Αναλυτικότερα, για την πλατωνική «καθαρή ομορφιά» πβ. Γ. Διζικιρίκης, *Η τέχνη και οι Έλληνες: η αισθητική σκέψη των αρχαίων Ελλήνων πέρα από τη νεκρή θάλασσα των λέξεων*, Αθήνα, Φιλιππότη, 1992, σ. 114-116.

τις τέχνες, απαγκιστρωμένος από «τη δυναστική επιβολή της ηθικο-πολιτικής μέριμνας»²⁹⁵, όπως παραδείγματος χάριν με την εικόνα του Θεού ως καλλιτέχνη που δημιουργεί τον κόσμο²⁹⁶. Επομένως, δεν εξοβελίζεται η θετική συμβολή της τέχνης, καθώς επαινεί την αρμονική μουσική²⁹⁷, τον ρυθμικό χορό, τη σωστή ποίηση και όρχηση²⁹⁸.

Ακριβέστερα, διακρίνει τρία είδη μουσικής, τα οποία είναι οι «λόγοι», η «λέξις» και το «μέλος»²⁹⁹, όπου αναγνωρίζεται η επικινδυνότητα, παραδείγματος χάριν στα θρηνητικά άσματα, γι' αυτό και στην *Πολιτεία* τονίζεται ότι «εἶδος γὰρ καινὸν μουσικῆς μεταβάλλειν εὐλαβητέον ὥς ἐν ὄλῳ κινδυνεύοντα»³⁰⁰, επαινείται ωστόσο η χρησιμότητά της, όταν οι αρμονίες της προάγουν την υπομονή και τη μετριοπάθεια³⁰¹. Όταν ο Χαρμίδης διαμαρτύρεται για ένα φρικτό πονοκέφαλο, ο Σωκράτης κάνει λόγο για την «ἐπῳδή»³⁰², ένα είδος μουσικής με μαγικούς στίχους, η οποία συντελεί στη θεραπεία των ασθενειών ή των παθών³⁰³. Αξίζει να αναφερθεί ότι η θεραπεία, κατά την υπό μελέτη ιστορική περίοδο, πέρα από την ιατρική μέριμνα,

²⁹⁵ Κ. Δεσποτόπουλος, *Φιλοσοφία του Πλάτωνος*, σ. 152.

²⁹⁶ Βλ. Πλάτων, *Τίμαιος*, 29a. Πβ. Γ. Ζωγραφίδης, *Εικαστική Φιλοσοφία. Μελετήματα για τη φιλοσοφία, τη θρησκεία και την τέχνη*, σσ. 39-40.

²⁹⁷ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 398c.

²⁹⁸ Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, 653d – 654d, 664b – d, 672e.

²⁹⁹ Για τη θέση που κατέχει η μουσική στους πλατωνικούς διαλόγους. βλ. Ε. Μουτσόπουλος, *Η μουσική στο έργο του Πλάτωνος*, μτφρ. Ν. Ταγκούλης, Αθήνα, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, 2010.

³⁰⁰ Πλάτων, *Πολιτεία*, 424c.

³⁰¹ Βλ. J. Duhot, «Platon et l'art: un malentendu? », *Φιλοσοφία*, 39 (2009), 115-128, σ. 116. Πβ. Κ. Παπαγιώργης, *Ο νομοθέτης που αυτοκτονεί. Μια πολιτική ανάγνωση του πλατωνικού έργου*, σ. 100: «Ο Πλάτων προτιμά τα όργανα που παίζουν ήρεμες μουσικές και δεν υπάρχει φόβος να κατακυλήσουν, όπως ο αυλός, σε βακχικούς παραδαρμούς». Συγκεκριμένα, ο Πλάτων επισημαίνει κάποια είδη αρμονίας, στα οποία αποδίδει ονόματα εθνών με διαφορετικά χαρακτηριστικά, όπως είναι η δώριος αρμονία, με την οποία συμφωνεί περισσότερο. Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 399 a-c. Λάχης, 188d. Βλ. επίσης Ε. Νικολάου, «Η μουσική ως θεραπεία στην ελληνική αρχαιότητα», *Approaches: Ένα Διεπιστημονικό Περιοδικό Μουσικοθεραπείας*, 10 (2), 2018, 204-21, σ. 207.

³⁰² Πλάτωνος, *Χαρμίδης*, 156b – 157c.

³⁰³ Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 85e – 86 d, όπου το σώμα παρομοιάζεται με ένα έγχορδο μουσικό όργανο, το οποίο όταν είναι υγιές ακούγεται σαν να είναι καλοκουρδισμένο, ενώ η αρρώστια, όπως και κάθε διαταραχή είναι υπαίτιες για τη διάλυση των χορδών του. Για μια εκτενέστερη παρουσίαση της θεραπευτικής ιδιότητας που κατείχε η μουσική κατά την αρχαιότητα βλ. Ε. Νικολάου, «Η μουσική ως θεραπεία στην ελληνική αρχαιότητα», 204-221 και ιδίως σσ. 206-208, στις οποίες επεξηγεί τις θέσεις περί μουσικής περιδιαβαίνοντας αδρομερώς το πλατωνικό corpus.

περιλαμβάνει «την προσφερόμενη σε κάποιον περιποίηση ή υπηρεσία, την επιμέλεια, το συγύρισμα, τη λατρεία προς το θεό, τη διόρθωση κάποιου σφάλματος, την παρηγορία, την ανατροφή και την καλλιέργεια της γης»³⁰⁴. Η έννοια αυτή μας είναι γνωστή ήδη από την σωκρατική παράδοση και συναντάται με τον όρο «επιμέλεια» και «περίθαλψη» είτε του σώματος είτε της ψυχής³⁰⁵. Από τον *Θεαίτητο*, πληροφορούμαστε την ευεργετική δράση της επωδής κατά τη διάρκεια του τοκετού, στις ωδίνες των ετοιμόγεννων γυναικών³⁰⁶.

Γενικότερα, ο Πλάτων υποστηρίζει ότι η μουσική συμβάλει σημαντικά στην ψυχοσωματική γαλήνη και χάρη σε αυτή οι νέοι καθίστανται «ήμερώτεροι»³⁰⁷. Μάλιστα, λέγεται ότι η αρμονία της μουσικής μιμείται εκείνη της ψυχής³⁰⁸ και γι' αυτό η μουσική θεωρείται για τους νέους η καταλληλότερη οδός προς την κατάκτηση της αρετής³⁰⁹. Στον λόγο του, ο Ερμύμαχος περί των «έρωτικῶν ἐπιστήμη»³¹⁰, αναπτύσσει τη συλλογιστική του, υποστηρίζοντας ότι ο καλός έρωτας είναι ο υγιής, ο οποίος χαρακτηρίζεται από αρμονία, αντιθέτως ο κακός είναι ο νοσηρός, όπου κυριαρχεί ανισορροπία ανόμοιων στοιχείων³¹¹. Στην πλατωνική θεώρηση υγεία είναι η

³⁰⁴ Ε. Μαραγγιανού, «Ιατρική και θεραπεία στον Πλάτωνα» στο: Κ. Βουδούρης (επιμ.), *Φιλοσοφία και Ιατρική*, Αθήνα, Ιωνία, 1998, 129-136, σ. 135.

³⁰⁵ Πβ. Α. Taylor, *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, σ. 146. Ο Πλάτων είναι από τους πρώτους που αναφέρει τον όρο θεραπεία και τον υπερασπίζεται, κυρίως όσον αφορά την αντιμετώπιση των πολιτικών νοσημάτων. Πβ. J. Anton, «Φιλοσοφία, ιατρική και πολιτική παθολογία» στο: Κ. Βουδούρης (επιμ.), *Φιλοσοφία και Ιατρική*, Αθήνα, Ιωνία, 1998, 13-24, σ. 18.

³⁰⁶ Βλ. Πλάτων, *Θεαίτητος*, 149c-d. Πβ. Φιλολογική ομάδα Κάκτου (επιμ.), «Σχόλια» στο: *Πλάτων, Ήππαρχος, Θεάγης, Χαρμίδης*, Αθήνα, Κάκτος, 1993, 230-238, σφ. 231.

³⁰⁷ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 362b· *Πολιτεία*, 398b – 403 c. Βλ. Α. Ευτυχιάδης, *Αρχές φιλοσοφίας και ιστορίας της ιατρικής*, σ. 63.

³⁰⁸ Βλ. Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 326a-b· *Νόμοι*, 655a· *Τίμαιος*, 47 d-e. Πβ. Π. Δρανδάκης, *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, σ. 306. Ο Έκο επισημαίνει ότι η άποψη του Βοήθιου «ότι η ψυχή του σύμπαντος συντέθηκε με μουσικούς κανόνες. Γι' αυτό αντιλαμβανόμαστε και απολαμβάνουμε τους αρμονικούς ήχους, λόγω της έμφυτης αρμονίας μας, επειδή είμαστε εμείς οι ίδιοι φτιαγμένοι εν αρμονία», συστοιχίζεται με την πλατωνική αντίληψη περί αρμονίας. Βλ. Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, σ. 62. Επιπλέον, χάρη στην ίδια τη μουσική η ψυχή μπορεί να μεταστραφεί από την «άλογον ήδονήν» προς την ορθή πορεία, επανακτώντας την αρμονία της. Βλ. Ε. Νικολάου, «Η μουσική ως θεραπεία στην ελληνική αρχαιότητα», σσ. 206-207.

³⁰⁹ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 443d – 445b. Πβ. Ε. Μουτσόπουλος, *Η μουσική στο έργο του Πλάτωνα*, σ. 411.

³¹⁰ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 187c.

³¹¹ *Ο.π.*, 186a – 187b.

αρετή, το κάλλος και η ψυχική ευεξία ενώ η κακία, η ασχήμια και η αδυναμία συνιστούν τη νόσο³¹². Γι' αυτόν τον λόγο ο ιατρός συμπότης συνδέει την αρμονία όχι μόνο με τη μουσική «ως μελοποιία (σύνθεση) ή μουσική παιδαγωγία»³¹³ αλλά και με το σώμα³¹⁴.

Ως συμπέρασμα διατυπώνεται από τον Πλάτωνα ότι «δεῖ δέ που τελευτᾶν τὰ μουσικὰ εἰς τὰ τοῦ καλοῦ ἐρωτικά»³¹⁵, δηλαδή ότι η μουσική παιδεία ολοκληρώνεται με τον έρωτα του Ωραίου, προάγοντας κατ' αυτόν τον ηθικοπλαστικό χαρακτήρα της³¹⁶. Σημειωτέων ότι, υπό την πλατωνική οπτική, η δημιουργία του κοσμικού σύμπαντος είναι ανάλογη με τη σύνθεση της μουσικής που συνυφαίνονται με την ιδέα του κάλλους³¹⁷. Ο Duhot υπογραμμίζει ότι εκείνο που ουσιαστικά αποζητά ο Πλάτων από τη μουσική – και ίσως από την τέχνη εν γένει – είναι να προσαρμοστεί στο μέτρο του ανθρώπου, εναρμονίζοντας τα πάθη του και ενισχύοντας την τάση του για τελειότητα³¹⁸.

³¹² Πλάτων, *Πολιτεία*, Δ' 444d.

³¹³ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 187c-d. Πβ. Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, σ. 57.

³¹⁴ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 187b. Θεμελιώδης έννοια της ηρακλείτειας φιλοσοφίας είναι η αρμονία, η οποία μάλιστα όταν συναρμόζει τα διστάζοντα ονομάζεται «καλλίστη», δηλαδή ανώτερη: «ἀρμονίη ἀφανὴς φανερῆς κρείττων». Βλ. Ηράκλειτος, DK, 22 (12), Β. 54. Πβ. Θ. Βέικος, *Οι Προσωκρατικοί*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998, σσ. 87-88. Ο Ε. Μουτσόπουλος υπογραμμίζει την ιδιαιτερότητα της θέσης αυτής. Βλ. Ε. Μουτσόπουλος, *Η μουσική στο έργο του Πλάτωνος*, σ. 457. Ακριβέστερα, χάρη στην αρμονία μεταξύ των ανόμοιων στοιχείων διασφαλίζεται μια πλήρης ισορροπία ανάμεσα στον μικρόκοσμο αλλά και στον μεγάλοκοσμο. Πβ. Κ.Θ. Πέτσιος, «Φιλοσοφική έννοιολογία και ιατρική σκέψη στο Βυζάντιο», στο: Μαργαρίτα Τζαφλίδου – Κωνσταντίνος Ι. Σουέρεφ. (επιμ.), *Υγεία, Νόσος, Ίαση. Από την Αρχαιότητα στον 20ο αιώνα*. Πρακτικά Συνεδρίου, Ίωάννινα, 2017, 55-79, σ. 60.

³¹⁵ Πλάτων, *Πολιτεία*, 403c. Επίτευγμα της παιδείας είναι να διαμορφώσει σωστούς πολίτες που επιζητούν το κάλλος βλ. Η. Bredin., «Plato, the Poets and the Education of Children», *Χρονικά Αισθητικής*, 35 (1995), 147-160, p. 159.

³¹⁶ Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, 790e – 791a· 802c-d· 812c. Στη μουσική παιδεία, η οποία κορυφώνεται με την ερασμιότητα πρέπει να αποφεύγονται οι παρεκκλίσεις και να υπάρχει η κοσμιότητα, δηλαδή εκείνος ο οποίος τη δέχεται να είναι σώφρων. Βλ. Κ. Γεωργούλης, «Εισαγωγή», στο: *Πλάτωνος, Πολιτεία*, σ. 30.

³¹⁷ Βλ. Ε. Μουτσόπουλος, *Η μουσική στο έργο του Πλάτωνος*, σ. 317. Ο Ε. Μουτσόπουλος αποκρυσταλλώνει την άποψη του Πλάτωνος σχετικά με τη μουσική προβαίνοντας σε συνδέσεις και παραλληλισμούς. Πβ. Τ. Μπαταργιάς, «Σχέσεις φιλοσοφίας και μουσικής κατά τον Ε. Μουτσόπουλο», *Ηθική*, 2020 (11), 105–110, σσ. 107-108.

³¹⁸ Βλ. J. Duhot, «Platon et l'art: un malentendu? », σ. 117.

Εκτενή αναφορά για τον έρωτα σε συνάρτηση με την ομορφιά και τις τέχνες κάνει ο «νεανίσκος»³¹⁹ συμπότης Αγάθων, ο οποίος συνδιαλέγεται με τον Σωκράτη. Ο «κάλλιστος» έρωτας του οικοδεσπότη ενέχει τη νεανικότητα, την απαλότητα, την υγρότητα, τη συμμετρία και την ευσημοσύνη³²⁰. Επιπροσθέτως, θεωρείται από τον ποιητή ως «άριστος»³²¹, καθώς εμπεριέχει τα τέσσερα ειδοποιά γνωρίσματα της αρετής, δηλαδή τη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη, την ανδρεία και τη φρόνηση³²². Βελτιώνοντας τη θεωρία του διασαφηνίζει την αναφορικότητα του έρωτα, ο οποίος πάντοτε προσδιορίζεται σε συνάφεια με το κάλλος³²³ και συνεχίζοντας τον συλλογισμό του ο Αγάθων καταλήγει ότι οι θεοί και οι άνθρωποι παρακινούμενοι από τον έρωτα της ομορφιάς, δημιουργούν έργα εξίσου όμορφα και φυσικά δεν μπορούν να εξαιρεθούν τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα, που σχετίζονται με τις τέχνες, όπως λόγου χάριν με την ποίηση³²⁴.

Είναι πρόδηλο πως το κάλλος εκφράζεται μέσα από τις τέχνες, αλλά δεν αποτελεί μια ενιαία κατηγορία για την καθεμία από αυτές³²⁵. Αναλυτικότερα, έχοντας ήδη τεθεί τα θεμέλια από την αισθητικο-μαθηματική προσέγγιση των προσωκρατικών φιλοσόφων, απαραίτητη προϋπόθεση ώστε

³¹⁹ Ο Αγάθων αποκαλείται «νεανίσκος» (198e) και «μειράκιον» (223a). Πβ. Ι. Συκουτρή, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Συμπόσιον*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2004, 15-255, σ. 126.

³²⁰ *Ο.π.*, 195a – 196b. Τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του έρωτα η «εὐσημοσύνη», η «εὐαρμοσσία» και η «εὐρυθμία» επαινούνται και σε άλλους πλατωνικούς διαλόγους. Βλ. *Πολιτεία*, 400d – 401a· *Φίληθος*, 66a-b, 64c: «μετριότης γὰρ καὶ συμμετρία κάλλος δήπου καὶ ἀρετὴ πανταχοῦ συμβαίνει γίνεσθαι»· *Τίμαιος*, 87c. Ο Πλάτων, όπως διαπιστώνει ο Ι. Θεοδωρακόπουλος (*Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2002, σ. 245), αξιοποιεί την έννοια του μέτρου όχι μόνο για το ηθικώς πράττειν, «αλλά και για το σώμα, τον οργανισμό και για το ίδιο το σύμπαν», καθώς «η τάξη και η συμμετρία [...] κρατούν το σώμα του ανθρώπου σε υγεία και τον κόσμο όλο σε ευστάθεια». Για την έννοια του μέτρου βλ. επίσης Γ. Κουσουλάκος, «Μεσότης καὶ μέτρον ἐν τῇ ἐλληνικῇ διανοήσει. Μετ' ἐξαιρέσεως τῆς περὶ μεσότητος διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους», σσ. 203-265.

³²¹ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 197c.

³²² *Ο.π.*, 191d – 197b. Με τον ορισμό των ιδιοτήτων της αρετής ο Πλάτων συμφωνεί και στον *Πρωταγόρα* (331b-c), με τη διαφορά ότι εκεί προστίθεται η οσιότητα.

³²³ Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 197b.

³²⁴ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 197c-e. Αναφορικά με τον έρωτα για το «καλόν» ως κίνητρο και έμπνευση για δημιουργία βλ. μεταξύ άλλων F.C. Sheffield, *Plato's Symposium: The Ethics of Desire*, Oxford University Press, 2006, σ. 29.

³²⁵ Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, σ. 41.

να καταστεί όμορφη η μουσική, είναι η αρμονία³²⁶. Στη ρητορική αναγκαίος είναι ο ρυθμός, ο οποίος είναι συνυφασμένος με την αρμονία³²⁷. Η σημασία της αρμονίας στην τέχνη αποτελεί τη λυδία λίθο, ειδικά στις συλλαβές και στους ρυθμούς³²⁸. Ο Πλάτων αναγνωρίζει τη μεταβλητότητα και τις αντιθέσεις του αισθητού κόσμου γι' αυτό και στη φιλοσοφία του έχει αναγάγει την αρμονία σε ιδεώδες³²⁹. Ο Duhot επισημαίνει ότι η τέχνη που προκρίνει ο Πλάτων και ακολουθείται κατά την κλασική εποχή υπακούει σε μαθηματικούς κανόνες ομορφιάς, από τους οποίους πηγάζει η αναλογία³³⁰. Παράλληλα, το μέτρο και η συμμετρία αποτελούν τους δύο βασικούς άξονες του κάλλους στον τομέα της γλυπτικής³³¹. Βεβαίως, σε όλο το εύρος του πλατωνικού έργου επαινείται η αξία που κατέχει η «εὐσχημοσύνη», η «εὐαρμοστίαν» και η «εὐρυθμία»³³² για κάθε είδους τέχνη.

Ο ώριμος Πλάτων επισημαίνει τη σπουδαιότητα του μέτρου και υποστηρίζει ότι η συμμετρία είναι «η δύναμη του αγαθού»³³³. Η συμμετρία, η ομορφιά και η αλήθεια συναποτελούν το τρίπτυχο του αγαθού, όπως περιγράφεται και στο απόσπασμα 64e του *Φίληβου* «μετριοτής γὰρ καὶ συμμετρία κάλλος δήπου καὶ ἀρετὴ πανταχοῦ συμβαίνει γίγνεσθαι»³³⁴. Η συμμετρία, η ομορφιά αλλά και η αλήθεια είναι το απόλυτο τρίπτυχο για το

³²⁶ Η σύνδεση του κάλλους με την ησιόδεια αρμονία και με την αναλογία, η οποία είναι απόρροια της πυθαγόρειας επιρροής. Βλ. Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, σ. 48. Διεξοδικότερα, για τη συναρμογή αρμονίας και μουσικής βλ. Κλ. Ιωαννίδης, *Ρυθμός και Αρμονία: Η ουσία της μουσικής και του χορού στην Πλατωνική παιδεία*, Λευκωσία, Αυγή, ²1978.

³²⁷ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 399e. Ο Πλάτων επίσης, διακρίνει τον άνθρωπο από τα υπόλοιπα έμβια όντα, καθώς ισχυρίζεται ότι δεν κινείται άτακτα, όπως αυτά και ότι μόνο εκείνος κατέχει τον ρυθμό και την αρμονία. Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, 653e: «τὰ μὲν οὖν ἄλλα ζῶα οὐκ ἔχουν αἴσθησιν τῶν ἐν ταῖς κινήσειν τάξεων οὐδὲ ἀταξιῶν, οἷς δὴ ῥυθμὸς ὄνομα καὶ ἀρμονία». Αναλυτικότερα, για τη σπουδαιότητα της αρμονίας ως συναρμογή των πολλαπλών και ετερόκλιτων στοιχείων εντός του κοινωνικού γίνεσθαι σε συνάρτηση με τη ρητορική πβ. Κ.Θ. Πέτσιος, *Φιλοσοφία και Ρητορική στην κλασική σκέψη*, σσ. 17-19.

³²⁸ Βλ. Πλάτων, *Ἱππίας Μείζων*, 285d.

³²⁹ Βλ. Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, σ. 119.

³³⁰ Βλ. Duhot J., «Platon et l'art: un malentendu?», σσ. 124-125.

³³¹ Βλ. Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, σ. 41.

³³² Πλάτων, *Πολιτεία*, 400d – 402a. Βλ. H. Bredin, «Plato, the Poets and the Education of Children», p. 154.

³³³ Πλάτων, *Φίληβος*, 64e – 65a, 66b.

³³⁴ *Ο.π.*, 64c.

αγαθό³³⁵. Η αρμονία συνεπώς, αποκτά επιπρόσθετα μια ηθική διάσταση «που είναι ομορφιά της ψυχής, και χωρίς αρμονία είναι αδύνατο να αντιμετωπίσουμε το σύμπαν σαν ένα ενοποιημένο σύνολο»³³⁶. Η ενασχόληση με την πνευματική καλλιέργεια και ιδιαίτερα με τα καλλιτεχνικά και τη φιλοσοφία, για τη ρύθμιση των σωστών κινήσεων της ψυχής επιβεβαιώνεται και στον ύστερο *Τίμαιο*: «πρὸς γὰρ ὑγείας καὶ νόσους ἀρετὰς τε καὶ κακίας οὐδεμία συμμετρία καὶ ἀμετρία μείζων ἢ ψυχῇ αὐτῆς πρὸς σῶμα αὐτό»³³⁷. Ὅπως διαπιστώνει ο Ι. Θεοδωρακόπουλος, «με την έννοια του μέτρου³³⁸ ο Πλάτων επιχειρεί να ερμηνεύσει όχι μόνον την ηθική πράξη³³⁹, αλλά και το σώμα, το οργανισμό, και ολόκληρο το σύμπαν. Η τάξη και η συμμετρία αποτελούν τα συστατικά στοιχεία που κρατούν το σώμα του ανθρώπου σε υγεία και τον κόσμο όλο σε ευστάθεια»³⁴⁰.

Οι περί τέχνης αντιλήψεις του Πλάτωνος θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν δογματικές, ωστόσο ο Αθηναίος φιλόσοφος θέτει τα όρια

³³⁵ Ὁ.π., 66 a-b.

³³⁶ A. Jeannière, *Πλάτων*, σ. 150. Για τον κοσμικό και ηθικό χαρακτήρα που λαμβάνει η πλατωνική διδασκαλία περί μουσικής βλ. Π. Δρανδάκης, *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, σ. 306. Πβ. S. Alexander, *Beauty and Other Forms of Value*, London, Macmillan, 1933, p. 272. Αντιστοίχως, ο Ευ. Παπανούτσος περιγράφει την αίσθηση της αρμονίας ως ένα «καλλιτεχνικό αλλά και ηθικό ελατήριο». βλ. Ευ. Παπανούτσος, *Φιλοσοφία και Παιδεία*, σ. 126.

³³⁷ Πλάτων, *Τίμαιος*, 87c.

³³⁸ Η έννοια του μέτρου είναι γνωστή από το αρχαίο δελφικό ρητό «μηδὲν ἄγαν» και το πασίγνωστο έως σήμερα «μέτρον ἄριστον». Ὅπως αναφέρει ο Ουμπέρτο Ἐκο (*Ιστορία της ομορφιάς*, σ. 61): «Με τον Πυθαγόρα γεννιέται μια αισθητικο-μαθηματική θεώρηση του σύμπαντος, όλα τα πράγματα υφίστανται επειδή αντανακλούν μια τάξη· κι αυτή η τάξη αποτελεί έκφραση μαθηματικών νόμων, που είναι ταυτόχρονα και όρος ύπαρξης και Κάλλους». Για την έννοια της μεσότητας και του μέτρου βλ. ενδεικτικά Γ. Κουσουλάκος, «Μεσότης καὶ μέτρον ἐν τῇ ἑλληνικῇ διανοήσει. Μετ' ἐξειρέσεως τῆς περὶ μεσότητος διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους», στο: *Ξένιον. Festschrift für Panajotes Zepos*. Hrsg., von E. Von Caemmerer – J. H. Kaiser – G. Kegel – W. Müller-Freienfelds – H. J. Wolff. Unter Mitarbeit von Th. J. Panagopoulos. Bd. A, Athen - Freiburg – Köln, 1973, 203- 265.

³³⁹ Για τη σπουδαιότητα που αποδίδει ο Πλάτων στο μέτρο όσον αφορά τα ηθικά ζητήματα βλ. Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 88.

³⁴⁰ Πλάτων, *Γοργίας*, 505· *Πολιτικός*, 239a-c, 297e. βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 245. Πλειστάκις, αναπτύσσεται μια αναλογία μεταξύ του ανθρώπινου οργανισμού και του σώματος της πόλεως. Ενίοτε, το έργο του γιατρού παραλληλίζεται με αυτό του πολιτικού, με την επισήμανση ότι όπως ο γιατρός επιμελείται με βάση τι είναι καλύτερο για την υγεία, εφόσον έχει την συγκατάθεση των ασθενών του, κατά ανάλογο τρόπο πρέπει να πασχίζει να πράττει και ο πολιτικός ακολουθώντας πιστά τους νόμους και το τι ορίζει η δικαιοσύνη, αποσκοπώντας στην ψυχική ηρεμία και την ευεξία των πολιτών. βλ. J. Anton, «Φιλοσοφία, ιατρική και πολιτική παθολογία», σ. 24. Πβ. Α. Taylor, *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, σ. 159.

υποδεικνύοντας δύο επιτρεπτές μορφές τέχνης, εκείνες οι οποίες υμνούν τους θεούς και όσες εγκωμιάζουν τους αγαθούς άνδρες³⁴¹. Στους *Νόμους* καθίσταται σαφές ότι τα παιδιά πρέπει να μάθουν να εκδηλώνουν τη χαρά και τη λύπη, την ευαρέσκεια και τη δυσαρέσκειά τους σύμφωνα με ό,τι ορίζεται από τον νόμο³⁴². Εξαιτίας του κοινωνικού αντίκτυπου της τέχνης³⁴³, κρίνεται επομένως αναγκαίος ο έλεγχός της από τους αρμόδιους, δηλαδή από τους νομοθέτες³⁴⁴. Προφανώς, ο Πλάτων δεν αντιλαμβάνεται την τέχνη με την αξία που της έχει αποδοθεί σήμερα, καθώς εγκρίνει μια συγκεκριμένη λειτουργία της, η οποία δρα προς όφελος της κοινωνίας, φανερώνοντας μια συνάφεια μεταξύ τέχνης και ηθικής³⁴⁵.

Παρότι δεν είναι λίγοι εκείνοι που ισχυρίζονται ότι η κριτική του Πλάτωνος σηματοδοτεί τον θάνατο της τέχνης, ωστόσο με μια πιο προσεκτική μελέτη διαπιστώνεται ότι η καταδίκη της τέχνης αφορά μόνο την εμπειρική της πλευρά και όχι το σύνολό της, εφόσον σε πλείστα χωρία εγκωμιάζεται η «ιδεατή της μορφή»³⁴⁶. Για τη δεύτερη αξιολογικά και δεοντολογικά ανώτερή της έκφανση, η τέχνη έχει ανάγκη να διαμορφωθεί από έναν «φιλόσοφο-καλλιτέχνη», ο οποίος παραμένει προσηλωμένος στην ηθική³⁴⁷, άποψη η οποία είναι δυνατόν να κατανοηθεί, εάν αντιληφθεί κάποιος την

³⁴¹ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 607a· *Νόμοι*, 829e.

³⁴² Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, B 659d· *Πολιτεία*, Z 521c-d.

³⁴³ Βλ. Κλ. Ιωαννίδης, *Ρυθμός και Αρμονία: Η ουσία της μουσικής και του χορού στην Πλατωνική παιδεία*, σσ. 18-19.

³⁴⁴ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 376e – 424d· *Νόμοι*, B, 622b-c, 656c, 664a, 798a – 801d. Ο Παπανούτσος εξηγεί την αντίληψη αυτή λόγω του *ετατισμού* (étatisme), ο οποίος σε αρκετές συντηρητικές κοινωνίες, όπως παραδείγματος χάριν στη Σπάρτη, η πολιτική διαμορφώνει, οριοθετεί και ελέγχει κάθε μορφή πνευματικής δημιουργίας. Βλ. Ευ. Παπανούτσος, *Φιλοσοφία και Παιδεία*, σ. 175.

³⁴⁵ Βλ. Η. Bredin, «Plato, the Poets and the Education of Children», p. 148. Η λογοκρισία της τέχνης μπορεί να φαίνεται αρκετά αυταρχική, αλλά αυτό δεν απέχει πολύ από τη σημερινή αντίληψη των περισσότερων γονέων αλλά και των εκπαιδευτικών για την προστασία και τη σωστή παιδεία της νεότητας. Πβ. Γ. Διζικιρίδης, *Η κληρονομιά του κλασικού ελληνισμού: δοκίμιο κριτικής της αρχαίας αισθητικής*, Αθήνα, Αιγόκερως, 1999, σσ. 119-121. Εξάλλου, υπό την πλατωνική θεώρηση, η τέχνη, η εκπαίδευση και η κοινωνία εμφανίζονται ως τρεις κρίκοι μιας αλυσίδας, στην οποία «κάθε αλλαγή σ' ένα από τα τρία αυτά μεγέθη αντιστοιχεί σε αλλαγές στα υπόλοιπα δύο». Βλ. C. Small, *Μουσική – Κοινωνία – Εκπαίδευση*, μτφρ. Μ. Γρηγορίου, Αθήνα, Νεφέλη, 1983, σ. 295.

³⁴⁶ Κλ. Ioannides, *Le philosophe et le musicien dans l'oeuvre de Platon*, Nicosie, Centre de recherche de Kykkos, 1990, p. 185.

³⁴⁷ *Αυτόθι*.

αναπόφευκτη σύνδεση μεταξύ πολιτείας και παιδείας για την ελληνική σκέψη εν γένει³⁴⁸. Γι' αυτούς τους λόγους, παρότι μοιάζει με αντινομία, η τέχνη «στο βαθμό που συμβάλλει στην ανύψωση από το αισθητό στο νοητό»³⁴⁹ δεν πρέπει να χαθεί, διαφορετικά «ὁ βίος, ὧν καὶ νῦν χαλεπός, εἰς τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀβίωτος γίγνοιτ' ἂν τὸ παράπαν»³⁵⁰.

³⁴⁸ Βλ. H. Joly, *Le Renversement platonicien, Logos, Épistimé, Polis*, Paris, Vrin, 1974, p. 284. Πβ. Α. Κελεσίδου-Γαλανού, *Η Έννοια της Σωτηρίας στην Πλατωνική Πολιτική Φιλοσοφία*, σ. 23.

³⁴⁹ Βλ. Γ. Ζωγραφίδης, *Εικαστική Φιλοσοφία. Μελετήματα για τη φιλοσοφία, τη θρησκεία και την τέχνη*, σ. 75.

³⁵⁰ Πλάτων, *Πολιτικός*, 299e: «ὥστε ὁ βίος, ποὺ καὶ τώρα εἶναι σκληρός, θὰ γίνονταν τότε ὁλότελα ἀνυπόφορος», σύμφωνα με την μετάφραση του Ηλία Λάγιου (Πλάτων, *Πολιτικός*, Αθήνα, «Δαίδαλος» - Ι. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η συνύφανση του Αγαθού με το ιδεατό κάλλος και η συμβολή του έρωτα στην ανάδειξη της ηθικής διάστασης του ανθρώπου

Ο ιδρυτής της Ακαδημίας καταφάσκει ότι υπάρχει πλήθος όμορφων και καλών πραγμάτων³⁵¹, των οποίων η διερεύνηση φαίνεται να τον γοητεύει σε όλη την έκταση του συγγραφικού του έργου. Μια εναργέστερη άποψη περί της έννοιας του κάλλους διατυπώνεται σε έναν διάλογο της συγγραφικής ακμής του Πλάτωνος, το *Συμπόσιον*, στο οποίο επιφανείς άνδρες της εποχής εκπροσωπούν διαφορετικά πνευματικά ρεύματα³⁵² και διατυπώνουν τις απόψεις τους για τις εκφάνσεις του έρωτα. Το κάλλος ως αντικείμενο της ερωτικής επιθυμίας δεν είναι πρωτόγνωρο, αφού απαριθμείται ως το τρίτο είδος επιθυμίας στον προγενέστερο πλατωνικό *Χαρμίδη*³⁵³. Μολονότι το κύριο θέμα της συμποτικής συζήτησης είναι ο έρωτας, εκφράζονται και απόψεις των ομιλητών σχετικά με το κάλλος, καθώς, όπως καταφάσκει και η Ε. Μαραγγιανού, «όλες οι ιδέες γενικά συνδέονται στενά με την Ιδέα του Ωραίου, η οποία έχει μεγάλη συγγένεια με την έννοια του έρωτα»³⁵⁴.

Από την αρχή της συμποτικής συζήτησης, ο έρωας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη μακρά πορεία προς το πολυπόθητο κάλλος.

³⁵¹ Πλάτων, *Πολιτεία*, 507b.

³⁵² Βλ. Ι. Συκουτρή, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Συμπόσιον*, σ. 77.

³⁵³ Βλ. Πλάτων, *Χαρμίδης*, 167e. Πβ. Β. Σολωμού-Παπανικολάου, «Ο έρωτας στη θεώρηση του Πλάτωνα», σσ. 138-139: «Στον Χαρμίδην, έναν από τους πρώιμους πλατωνικούς διαλόγους, διακρίνονται τρία είδη επιθυμιών: α) η “επιθυμία”, που κατευθύνεται προς την ηδονή, β) η “βούλησις”, που κατευθύνεται προς πράγματα που είναι αγαθά και γ) ο “έρως” που κατευθύνεται προς το καλόν, δηλαδή προς το ωραίο».

³⁵⁴ Ε. Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλατωνικά θέματα: συστηματική προσέγγιση των κυριοτέρων θεμάτων της πλατωνικής φιλοσοφίας*, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1994, σ. 37.

Αναλυτικότερα, ο νεαρός Φαίδρος, ο «πατήρ του λόγου»³⁵⁵, ακολουθώντας την ησιόδεια παράδοση, αναφέρει ότι «ἡδ' Ἔρος, ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι, λυσιμελής, πάντων τε θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων δάμνεται ἐν στήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν»³⁵⁶ και εν τέλει τον συσχετίζει με την αρετή γιατί χάρη σε εκείνον εξασφαλίζεται «αἰσχροῖς αἰσχύνῃν» και «καλοῖς φιλοτιμίαν», καθώς και «μένος ἐμπνεῦσαι»³⁵⁷. Εμφανής είναι εξάλλου η πρόθεση του Πλάτωνος να προσδώσει εξ αρχής, μέσα από τον λόγο του Φαίδρου, μια ηθική αλλά και παιδαγωγική διάσταση του έρωτα³⁵⁸.

Εν συνεχεία, ο Πausanías, ταυτίζει τον έρωτα με τη θεά Αφροδίτη και διακρίνει τον έρωτα της «Πανδήμου Αφροδίτης»³⁵⁹ και της «Ουρανίας Αφροδίτης»³⁶⁰, δηλαδή εκείνον που αποσκοπεί στην ευχαρίστηση του σώματος³⁶¹ και της ψυχής αντίστοιχα³⁶². Ο σοφιστής στρέφει το ενδιαφέρον στην ηθική ποιότητα του έρωτα λέγοντας πως κάθε τι κρίνεται αξιολογικά ανάλογα με τον σκοπό που εξυπηρετεί και τον τρόπο που πραγματοποιείται³⁶³. Η ομορφιά αποκτά ηθική διάσταση, όταν το περιεχόμενό της εναρμονίζεται με τους ηθικούς κανόνες της εκάστοτε κοινωνίας³⁶⁴. Επομένως, ο μόνος ωραίος και άξιος επαίνου έρωτας είναι «ὁ καλῶς προτρέπων ἐρᾶν», εκείνος ο οποίος οδηγεί σε μια όμορφη ερωτική αγάπη³⁶⁵, προβάλλοντας

³⁵⁵ Ο.π., 177d.

³⁵⁶ Ησιόδος, *Θεογονία*, 120-122.

³⁵⁷ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 177a – 179b.

³⁵⁸ Βλ. Ι. Συκουτρής, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Συμπόσιον*, σ. 88. Πβ. Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, σ. 49.

³⁵⁹ Η Πάνδημος Αφροδίτη είναι κόρη του Δία και της Διώνης και συνδέεται με τον Πάνδημο Έρωτα. Πβ. Όμηρος, *Ιλιάς*, Ε 370-430.

³⁶⁰ Στο πλατωνικό *Συμπόσιο*, ο Πausanías απομακρυνόμενος από τη σαρκική ικανοποίηση, ονομάζει την Ουράνια Αφροδίτη «ἀμήτωρ», χαρακτηρισμό τον οποίο δανείζεται μερικούς αιώνες μετά ο Νεοπλατωνικός Πλωτίνος, *Έννεάδες*, 3.5.2.: «τὴν τῶν τῆδε ἐφαπτομένην ἔφορον γάμων· ἀμήτορα δὲ ἐκείνην καὶ ἐπέκεινα γάμων».

³⁶¹ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 237 d, 238 c.

³⁶² Πλάτων, *Συμπόσιον*, 181a-c. Για τη διπλή φύση της Αφροδίτης, τη διχοτόμηση του έρωτα και την διακειμενική τους σχέση με το *Συμπόσιον* του Ξενοφώντος βλ. F. Pentassuglio, «Duplice Afrodite, duplice Eros: un caso di intertestualità nei Simposi socratici», *Elenchos*, 33/2 (2012), 335-356.

³⁶³ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 181a.

³⁶⁴ Ο.π., 184d.

³⁶⁵ Ο.π., 181a.

κατ' αυτόν τον τρόπο την ικανότητα του ανθρώπου να επιλέγει τον έρωτα με κριτήριο το κάλλος³⁶⁶.

Ο Πausανίας εξυμνεί τον παιδαγωγικό έρωτα μεταξύ δασκάλου και μαθητή ως «πάγκαλον»³⁶⁷, προσγράφοντας μια ηθική διάσταση. Στον λόγο του επαινεί τον παιδαγωγικό έρωτα³⁶⁸ ως “καλλίστην παιδείαν”³⁶⁹ που αποτελεί μια διαδεδομένη κοινωνική παιδαγωγική διαδικασία μεταξύ ενός ενήλικα άνδρα, του εραστή και ενός νεότερου του ερώμενου, με σκοπό τη διάπλαση του χαρακτήρα του νεότερου³⁷⁰. Ο «δωρικός έρωτας»³⁷¹ της τότε πολεμικής κοινωνίας μεταξύ των ανδρών γίνεται βαθύτερος, αποκτώντας έναν χαρακτήρα παιδευτικό³⁷². Ως ιδανικό μοντέλο του παιδαγωγικού έρωτα ενδείκνυται εκείνος, κατά τον οποίο ο μαθητής γίνεται «χρηστός», όπως ακριβώς και ο δάσκαλός του³⁷³. Μάλιστα, ο ίδιος ο Πλάτων, αναφέρεται εκ πείρας, αφού έχει βιώσει την εμπειρία του «ὀρθῶς παιδεραστεῖν»³⁷⁴ πλάι

³⁶⁶ Πβ. Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, σ. 53.

³⁶⁷ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 181c- 185c.

³⁶⁸ Αναλυτικότερα, για τον παιδαγωγικό έρωτα και την παιδεραστία ανά χρονική περίοδο και τόπο βλ. Η. Ι. Μαργου, *Ιστορία της εκπαίδευσης στην αρχαιότητα, ο ελληνικός κόσμος*, σσ. 77-97. Αξίζει να επισημανθεί ωστόσο ότι η παιδεραστία είναι ορθό να εξετάζεται υπό το ιστορικοκοινωνικό πλαίσιο της εποχής και όχι εσφαλμένα να συγχέεται με την ανδρική ομοφυλοφιλία ούτε με τη διαστροφή που ταυτίζεται με τη σημερινή έννοια. Επί του θέματος βλ. L. Brisson, *Platon, Le banquet*, Paris, Flammarion, 2007, pp. 61-65. Ο Πλάτων δηλώνει ρητά ότι οποιαδήποτε ερωτική σχέση που σχετίζεται με σεξουαλική επαφή με κάποιον έφηβο είναι καταδικαστέα. Βλ. Πλάτων, *Νόμοι*, 841 c-e.

³⁶⁹ Ξενοφών, *Λακεδαιμονίων Πολιτεία*, II. 13.

³⁷⁰ Ο W.K.C. Guthrie αναγνωρίζει ότι εκλείπει η σεξουαλική επιθυμία στις σχέσεις μεταξύ ανδρών, καθώς ήταν «πολύ ικανότερες να εμπνεύσουν πράξεις ηρωισμού και αρετής, αλλά και να οδηγήσουν σε μια διαρκή και αληθινά πνευματική ένωση». Βλ. W.K.C. Guthrie, *Σωκράτης*, μτφρ. Τ. Νικολαΐδης, Αθήνα, ΜΙΕΤ, ³2005, σ. 103. Στο *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου* (τ. 1, σ. 1812) στο λήμμα του έρωτος αναφέρεται η προσήλωση σε άτομα που συγκεντρώνουν πλούσια πνευματικά χαρίσματα και αρετές και σε παρένθεση τίθεται ο όρος «πλατωνικός έρωτας». Αναλυτικότερα, για τη διάσταση του ομοφυλόφιλου έρωτα στον Πλάτωνα βλ. K. Dover, *Plato, Symposium*, Cambridge University Press, 1980, σσ. 1-5.

³⁷¹ Βλ. Ε. Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλατωνικά Θέματα: συστηματική προσέγγιση των κυριοτέρων θεμάτων της πλατωνικής φιλοσοφίας*, σ. 21: «Την εποχή της καθόδου των Δωριέων, διαδόθηκε λόγω της ύπαρξης των γυμναστηρίων και των παλαίστρων, όπου τα αγόρια έκαναν ασκήσεις εντελώς γυμνά κάτω από τα βλέμματα των θαυμαστών τους».

³⁷² Ο Πλάτων διαγράφει τον «παιδέρωτα» και στη θέση του εξυμνεί τον φιλοσοφικό έρωτα. Βλ. Ν. Αχείμαστος, «Εισαγωγή», στο Πλάτων, *Φαῖδρος*, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, 1939, σ. 4.

³⁷³ Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 183d. Το ίδιο επίθετο απαντάται και στον *Φαῖδρον* (178c), για να δηλωθεί η ανάγκη και κατά συνέπεια η ωφέλεια της ύπαρξης ενός τέτοιου εραστή - δασκάλου.

³⁷⁴ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 211b· πβ. Ε. Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλατωνικά Θέματα: συστηματική προσέγγιση των κυριοτέρων θεμάτων της πλατωνικής φιλοσοφίας*, σ. 26. Ο Παπανούτσος, σχολιάζει ότι ο Πλάτων «μελέτησε την παιδεία ως ψυχική έκφραση μέσα στη ζωή μιας παιδαγωγικής

στον «δεινὸν περὶ τὰ ἐρωτικά»³⁷⁵, ὅπως χαρακτηρίζει, τον δάσκαλό του Σωκράτη³⁷⁶.

Ο Σωκράτης, λαμβάνοντας και ο ίδιος τη θέση του μαθητή, ανασκευάζει ακολούθως τους προηγούμενους λόγους και θέτει στο επίκεντρο της συζήτησης τα λόγια μιας μάντισσας³⁷⁷, της Διοτίμας³⁷⁸, ακριβώς ὅπως ως σηματοωρός σε εκείνον «τὰ ἐρωτικά ἐδίδαξεν»³⁷⁹, ως δηλαδή μια ανοδική πορεία προς την ὑψίστη Ιδέα του Κάλλους. Συγκεκριμένα, ο Σωκράτης, αναιρώντας την ἀποψη του Αγάθωνος, υποστηρίζει ὅτι ο ἔρως, ως «δαίμων μέγας»³⁸⁰ βρίσκεται «μεταξύ»³⁸¹ του πλούτου και της ἔνδειας, της σοφίας και της ἀμάθειας, της ομορφιάς και της ασχήμιας, της τελειότητας και της ἀτέλειας, της ἀθανασίας και της θνητότητας³⁸².

προσωπικότητας, του Σωκράτη, και ὅταν ἐζησε κατόπι και ο ίδιος αυτό το πνευματικό λειτουργήμα με τον ιδιαίτερο παλμό του, προσπάθησε να συλλάβει το νόημά του και να μας δώσει ἀνάγλυφα την ψυχική φυσιολογία του αγνού παιδαγωγού». Βλ. Ευ. Παπανούτσος, *Φιλοσοφία και Παιδεία*, Αθήνα, Ἴκαρος, 1977, σ. 95.

³⁷⁵ Ὅπως επισημαίνει και ο Θεοδωρακόπουλος: «Ο Σωκράτης εἶναι ο κατ' ἐξοχήν ἐρωτικός ἄνθρωπος και τούτο δεν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ο κατ' ἐξοχήν πνευματικός ἄνθρωπος, γιατί ἔχει βαθιά συνείδηση για την ἀπειροδύναμη προοπτική που του ἀνοίγει ο ἔρως για την ιδέα». Βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 137.

³⁷⁶ Ο Σωκράτης υπῆρξε ἐραστής – διδάσκαλος πολλῶν νέων, χρησιμοποιώντας τη χαρακτηριστική μαγευτική μέθοδο. Βλ. R. Hunter, *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, σσ. 97, 101.

³⁷⁷ Στον διάλογο *Μένων* (81b) ο Πλάτων φαίνεται να ἔχει ἐμπιστοσύνη στους μάντιες και στις ἱέρειες, θεωρώντας πως ἐπιτελοῦν ἓνα σημαντικό ἔργο: «Οἱ μὲν λέγοντές εἰσι τῶν ἱερέων τε καὶ τῶν ἱερείων ὅσοις μεμέληκε περὶ ὧν μεταχειρίζονται λόγον οἷσις τ' εἶναι διδόναι». Πβ. *Φίληθος*, 16c. Ἀλλά και στον *Φαῖδρο* (244d, 265b) η μαντική τέχνη εἶναι μια ἐκ των τεσσάρων μορφῶν της θείας μανίας, η οποία προέρχεται ἀπὸ τον θεό Ἀπόλλωνα. Πβ. Π. Δόικος, «Εἰσαγωγή», στο: *Πλάτων, Φαῖδρος*, σ. 104.

³⁷⁸ Δεν ἔχει ἐξακριβωθεῖ ἐάν πράγματι η Διοτίμα εἶναι ἓνα υπαρκτό ἱστορικό πρόσωπο ἢ την ἐπινόησε ο Πλάτων για να ἐνισχύσει ἓνα κλίμα ἀπροσδιοριστίας. Βλ. Ι. Συκουτρῆς, «Εἰσαγωγή», στο: *Πλάτων, Συμπόσιον*, σ. 152.

³⁷⁹ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 201d. Ο Σωκράτης δεν νιώθει το αἶσθημα της ντροπῆς να ομολογήσει ὅτι μια γυναίκα ἦταν η δασκάλα του και μάλιστα πέραν της Διοτίμας εἶναι ευρέως γνωστό ὅτι συναναστρεφόταν και με την πρῶην ἐταῖρα Ἀσπασία, την οποία θαύμαζε για την οξύνοια της, τις ρητορικές της ικανότητες και τις πολιτικές της σκέψεις. Βλ. Πλούταρχος, *Βίος του Περικλή*, 5· Πλάτων, *Μενέξενος*, 235e· Πβ. F. Pentassuglio, «Paideutikos Eros: Aspasia As an 'Alter Socrates'», *Archai*, 30/3 (2020), 1-22, σ. 6.

³⁸⁰ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 202b – 203a. Για τη δαιμονολογία στην πλατωνική σκέψη βλ. L. Robin, *La théorie platonicienne de l'Amour*, Paris, Félix Alcan, 1908, pp. 110-115. Πβ. Ι. Συκουτρῆς, «Εἰσαγωγή», στο: *Πλάτων, Συμπόσιον*, σ. 192 κ.ε..

³⁸¹ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 202b. Για την πλατωνική ἔννοια του «μεταξύ» βλ. Souilhé J., *La notion platonicienne d'intermédiaire dans la philosophie des dialogues*, Paris, F. Alcan, 1919. Πβ. M. Detienne, *De la pensée religieuse à la pensée philosophique: la notion de daimôn dans le pythagorisme ancien*, Paris, Les Belles Lettres, 1963, pp. 135-139.

³⁸² Πλάτων, *Συμπόσιον*, 202b – 204c.

Βασικό γνώρισμα του έρωτα είναι ο πανανθρώπινος πόθος της αθανασίας³⁸³, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της αναπαραγωγής και της παιδογονίας³⁸⁴. Ο άνθρωπος διακατέχεται εκ φύσεως από μια «δημιουργική ορμή»³⁸⁵ ως «θεῖον»³⁸⁶ δώρο, η οποία έχει ως επακόλουθο την κύηση³⁸⁷. Η τεκνογονία μπορεί να είναι είτε σωματική με τη φυσική παιδοποιία μεταξύ ενός άντρα και μιας γυναίκας³⁸⁸, είτε ψυχική μεταξύ δύο ανδρών³⁸⁹, η οποία επισκιάζει την πρώτη, διότι χάρη στη δεύτερη γεννιούνται οι αρετές³⁹⁰. Εν

³⁸³ Ο.π., 208b. Κατά τον Χ. Ευαγγελίου, υπάρχει ένα φιλοσοφικό ή εσχατολογικό είδος αθανασίας, το οποίο υπερβαίνει τα όρια του ιστορικού ή του βιολογικού. Βλ. Χ. Ευαγγελίου, «Eros and Immortality in the Symposium of Plato», *Diotima* 13 (1985), 199-211, σσ. 210-211. Πβ. Ρ. Eliopoulos, «The Political Dimension of Eros in Plato's Philosophy», στο: Phillip Mitsis - Heather Reid (eds.), *The Poetry in Philosophy: Essays in Honor of Christos C. Evangelios*, Parnassus Press (Fonte di Aretusa), Sioux City- Iowa 2021, 99-116, σ. 102. Για μια διαφορετική προσέγγιση του ζητήματος της αθανασίας της ψυχής στον πλατωνικό διάλογο *Συμπόσιον*, βλ. Β. Σολωμού-Παπανικολάου, «Ο έρωτας στη θεώρηση του Πλάτωνα», σσ. 133, 141. Μια παρατήρηση που διαφοροποιεί τον *Φαῖδωνα* από το *Συμπόσιο*, παρότι και οι δύο διάλογοι πραγματεύονται το θέμα της αθανασίας είναι ότι στο *Συμπόσιο* παρουσιάζεται ως μια «εφικτή αίσθηση μέσα στην παρούσα ζωή». Πβ. Κ. Γεωργούλης, «Προλεγόμενα», στο: *Πλάτων, Συμπόσιον*, σ. 40.

³⁸⁴ Βλ. και Κ. Dover, *Plato: Symposium*, σ. 146.

³⁸⁵ Ρ. Δήμος, «Η φιλοσοφία τοῦ ὠραίου κατὰ Πλάτωνα», *Αρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν*, 9/2 (1938), 177-234, σ. 220.

³⁸⁶ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 207c. Βλ. Κ. Πρώμος, «Ο γέλωτας της ιέρειας. Κωμικοτραγική ποίηση και έρωτας στο Συμπόσιο του Πλάτωνα», *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, 28 (2011), 241-258, σσ. 244-245.

³⁸⁷ Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 206d.

³⁸⁸ Για τον αποκλειστικό προορισμό της γυναίκας συζύγου («γυνή γαμετή»), δηλαδή την εξασφάλιση απογόνων βλ. Δημοσθένης [Απολλόδωρος], *Κατὰ Νεαίρας*, 122. Η γυναίκα για αρκετούς αιώνες θεωρείτο υποδεέστερη του άνδρα, όχι μόνο ως προς τη σωματική δύναμη αλλά και ως προς το πνεύμα. Γι' αυτόν τον λόγο, δεν συμμετείχε στα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα, αλλά ο ρόλος της περιοριζόταν στα του οίκου και την παιδοποιία. Η άποψη αυτή εντοπίζεται σε πλείστα χωρία των πλατωνικών διαλόγων, όπως ενδεικτικά *Πολιτεία*, 455 d-e: «ἐπὶ πᾶσι δὲ ἁσθενέστερον γυνὴ ἄνδρός», 395d, 464a, 549c-d, 563b, 566a· *Απολογία Σωκράτους*, 35b· *Κρατύλος*, 392c-e· *Τίμαιος*, 90e – 91· *Νόμοι*, 944e. Πβ. C. Mossé, *Η γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Α. Στεφανής, Αθήνα, Παπαδήμα, 1991, σσ. 176-177.

³⁸⁹ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 208e – 209a. Ο Dover επισημαίνει ότι και στους δύο πλατωνικούς διαλόγους *Συμπόσιο* και *Φαῖδρο* ο Πλάτων θέτει τον ομοφυλοφιλικό πόθο και έρωτα ως αφετηριακά σημεία για την ανάπτυξη της μεταφυσικής θεωρίας του. Βλ. Κ. Dover, *Η Ομοφυλοφιλία στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Π. Χιωτέλλη, Αθήνα, 1990, σ. 13.

³⁹⁰ Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 209a 3-4. Η σάρκα λειτουργεί ως εμπόδιο για να οδηγηθεί η ψυχή στον ον. Βλ. Πλάτων, *Φαῖδων*, 66c. Για τη διάκριση που κάνει ο Πausanias ανάμεσα στον σωματικό έρωτα για την ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών και τον ομοφυλοφιλικό έρωτα που διατελεί παιδαγωγική λειτουργία βλ. ενδεικτικά R. Hunter, *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, σ. 97. Καθίσταται εναργές ότι ο Πλάτων υποστηρίζει τη διανοητική λειτουργία του έρωτα, τον «θεϊκό έρωτα» που «απευθύνεται στην ψυχή» σε αντίθεση με τον σωματικό «βέβηλο» έρωτα και την αναπαραγωγή ως σκοπό του γάμου. Βλ. Α. Taylor, *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, σσ. 271-272. Για το ίδιο θέμα βλ. C. Mossé, *Η γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 176.

τέλει, έπειτα από τις ωδίνες του τοκετού³⁹¹, προκύπτει η γέννηση του νέου³⁹², το οποίο είναι όμορφο και γι' αυτό αναφέρεται ως «τόκος έν καλῶ καί κατά τὸ σῶμα καί κατά τήν ψυχήν»³⁹³. Ο Πλάτων σε αυτό το σημείο, όπως και στον *Χαρμίδη*³⁹⁴, εμπιστεύεται τις ικανότητες του ανθρώπου και πιστεύει πως του αξίζει το ωραίο, γιατί του είναι από τη φύση του οικείο³⁹⁵.

Η Διοτίμα παρουσιάζοντας τον έρωτα ως «όρεξη για ύπαρξη»³⁹⁶, συνεχίζει τη μύηση του Σωκράτη, μολονότι αμφιβάλλει για το εάν θα την αντιληφθεί, προσεγγίζοντας την τελευταία βαθμίδα της μυσταγωγίας «τὰ δὲ τέλεα καί έποπτικά»³⁹⁷. Η ιέρεια αποκαλύπτει πως πέρα από το «ότι μὲν οὖν δὴ έπιθυμία τις ό έρως»³⁹⁸, η ψυχή κινείται διαρκώς προς ολοένα και ανώτερα επίπεδα, «ώσπερ έπαναβασμοῖς χρώμενον»³⁹⁹, επισημαίνοντας τη διαλεκτική σχέση μεταξύ του επίγειου και του επουράνιου κόσμου.

³⁹¹ Ι. Συκουτρή, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Συμπόσιον*, σ. 156. Ως «έγκύμων» που υποφέρει από τους πόνους από τους οποίους συνοδεύεται η γέννηση παρουσιάζεται ο νεαρός Θεαίτητος με αρωγό τον Σωκράτη που ασκεί τη μαιευτική του μέθοδο. Βλ. Πλάτων, *Θεαίτητος*, 148e: «Ωδίνεις γάρ, ὦ φίλε Θεαίτητε, διὰ τὸ μὴ κενὸς ἀλλ' έγκύμων εἶναι». Επιπλέον, στην *Πολιτεία* αναφέρεται ότι αφού η ψυχή ενωθεί με το πραγματικό ον, το οποίο εκ φύσεως της ταιριάζει, «γεννήσας νοῦν καί ἀλήθειαν, γνοίη τε καί ἀληθῶς ζῶη καί τρέφοιτο καί οὕτω λήγοι ὠδῖνος». Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 490b. Πβ. Β. Τατάκης (επιμ.), «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Θεαίτητος*, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, 1955, 3-25, σσ. 6, 14.

³⁹² Πβ. Πλάτων, *Πολιτεία*, VI, 490a-b.

³⁹³ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 206b.

³⁹⁴ Βλ. Πλάτων, *Χαρμίδης*, 163 c: «τὰ γὰρ καλῶς τε καί ὠφελίμως ποιούμενα έργα ἐκάλει, καί έργασίας τε καί πράξεις τὰς τοιαύτας ποιήσεις. φάναι δέ γε χρή καί οἰκεῖα μόνα τὰ τοιαῦτα ἡγεῖσθαι αὐτόν, τὰ δὲ βλαβερὰ πάντα ἀλλότρια».

³⁹⁵ Βλ. Ο. Διοματάρη, *Η γυναίκα στον Πλάτωνα*, Αθήνα, Σιδέρη, 1975, σ. 122.

³⁹⁶ Κ. Γεωργούλης, «Προλεγόμενα», στο: Πλάτων, *Συμπόσιον*, σ. 31. Κατά την κρίση της Ν. Γεωργοπούλου το νόημα του ερωτικού μύθου της Διοτίμας συμπυκνώνεται στο ότι το κάλλος, ως «ζωοποιός αιτία κάθε δημιουργήματος» ανελίσσεται χρονικά και ότι παίρνει υπόσταση χάρη στην αναζήτηση και την επιθυμία του ανθρώπου. Βλ. Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, σ. 134.

³⁹⁷ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 210a. Ο όρος της μύησης συναντάται πρωτίστως στα Ελευσίνια μυστήρια. Βλ. Ξενοφών, *Συμπόσιον*, 1. 10. Η Ε. Παππά παρατηρεί πως η διαδικασία της μύησης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη «με τη μορφή των μυστικών εταιρειών που έδιναν οι Πυθαγόρειοι στις σχολές τους». Βλ. Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, Αθήνα, Κέδρος, 1981, σ. 116. Ενώ, η Ε. Μαργαγιανού συμπεραίνει ότι αυτές οι μεταφορές που προέρχονται από τα μυστήρια οδηγούν στην ιδέα και «όλες οι ελπίδες των μυημένων γίνονται πίστη στην αθανασία της ψυχής». Βλ. Ε. Μαργαγιανού, «Ο έρωτας στον Πλάτωνα σαν αντικείμενο μύησης», *Παρνασσός*, 29 (1987), 335-347, σ. 341.

³⁹⁸ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 237d.

³⁹⁹ *Ο.π.*, 211c 3.

Στον ίδιο διάλογο, αποσαφηνίζεται ότι κύριο μέλημα αυτής της πνευματικής καλλιέργειας είναι «περι οἷον χρή εἶναι τὸν ἄνδρα τὸν ἀγαθόν»⁴⁰⁰. Η ωραία μορφή και η αγαθή ψυχή, που συνοψίζεται στο αρχαιοελληνικό ιδεώδες του «καλὸς κἀγαθός»⁴⁰¹ αποτελεί βασική επιδίωξη της παιδείας, η οποία όπως είναι φανερό, είναι ἀρρηκτα συνυφασμένη με το κάλλος. Ο δάσκαλος επιχειρεί να μετατρέψει τον συνειδησιακό ορίζοντα του μαθητή του, ώστε να αναγνωρίζει και να δέχεται το όμορφο. Δεν είναι διόλου τυχαίο που για την περιγραφή του έργου της παιδείας γίνεται χρήση του ρήματος «σημαίνει»⁴⁰², επισημαίνοντας πως ο μαθητής αφού μνηθεί στα «τέλεα καὶ ἐποπτικά»⁴⁰³, στη συνέχεια είναι ικανός μόνος του να θεαθεί ὅτι του έχει υποδειχθεί. Η συγκεκριμένη πρακτική όχι μόνο δεν λειτουργεί περιοριστικά, αλλά αντιθέτως εμπνέει για αυτενέργεια⁴⁰⁴. Ουσιαστικά, ο έρωτας, ως βασικός συντελεστής για την καλλιέργεια της παιδείας⁴⁰⁵, συναρτάται κατ' αυτόν τον τρόπο με τον κύριο στόχο της φιλοσοφίας της παιδείας⁴⁰⁶.

⁴⁰⁰ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 209b-c. Βλ. Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, σ. 138: «Η πλατωνική διδασκαλία για τον έρωτα στο Συμπόσιο πρέπει να αντικρύζεται και να κατανοείται από την άποψη της ορθής σχέσης του ατόμου προς την πολιτεία. Η διαπίστωση ότι η αγαθή λειτουργία της πολιτείας εξαρτάται από το κάθε άτομο, συμπορεύεται με το καθήκον της πολιτείας να φροντίζει για την αγωγή και την προαγωγή των ατόμων στην αρετή».

⁴⁰¹ Πλάτων, *Νόμοι*, 643e. Βλ. W. Jaeger, *Παιδεία. Η Μόρφωση του Έλληνα Ανθρώπου*, σ. 258· Πβ. Ε. Παπανούτσος *Φιλοσοφία και Παιδεία*, σ. 126· Ε. Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλατωνικά θέματα: συστηματική προσέγγιση των κυριοτέρων θεμάτων της πλατωνικής φιλοσοφίας*, σ. 37· Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, μτφρ. Δήμητρα Δότση, Χρίστος Ρομποτής, επιμ. Ανταίος Χρυσοστομίδης, Αθήνα, Καστανιώτης, 2005, σ. 45.

⁴⁰² Πλάτων, *Πολιτεία*, 518c. Ο Ηράκλειτος προγενέστερα διατυπώνει την εξής ρήση σχετικά με τον άρχοντα του μαντείου των Δελφών ότι «οὐδὲ λέγει, οὐδὲ κρύπτει ἀλλὰ σημαίνει». Βλ. Ηράκλειτος, DK 22 B 93.

⁴⁰³ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 210a. Βλ. Ι. Συκουτρής, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Συμπόσιον*, σ. 172. Αναλυτικότερα, η μυητική διαδικασία που οφείλει να ακολουθεί ο μύστης ανταπεξέρχόμενος σε δοκιμασίες προκειμένου να εξασφαλίσει την πρόσβασή του σε ολόένα και ανώτερα επίπεδα του Ορφισμού και των Πυθαγορείων, εντοπίζεται και στο εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνος. Βλ. Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, σσ. 116, 120.

⁴⁰⁴ Βλ. Κ.Σ. Κατσιμάνης, *Πρακτική φιλοσοφία καὶ πολιτικό ἥθος τοῦ Σωκράτους*, Αθήνα, Νικόδημος, 1979, 291-304, σ. 150.

⁴⁰⁵ Βλ. Α. Κελεσίδου, *Σπουδές Ψυχής, Αρχαία Έλληνική Φιλοσοφική Ψυχολογία*, σ. 86: «Η μπερξονική αρχή σύμφωνα με την οποία κάθε ανακάλυψη έχει για ουσία της μια συγκίνηση, πρωτοπαρουσιάζεται στον Πλάτωνα με γνωσιολογική προοπτική».

⁴⁰⁶ Βλ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 131. Για την παιδαγωγική αξία του έρωτα και τις περί παιδείας εκφάνσεις του βλ. επίσης. Στ. Ράμφος, *Φιλόσοφος και θεῖος έρωτας: από το Συμπόσιον του Πλάτωνος στους Ύμνους θεῶν ερώτων του αγίου Συμεών*, Αθήνα, Τήνος, 1989,

Ο καθένας, όπως αναφέρεται στον *Φαῖδρο*, επιλέγει τον έρωτα ανάλογα με τον χαρακτήρα του και σε αυτό το σημείο γίνεται φανερός ο κορυφαίος ρόλος του παιδαγωγού⁴⁰⁷, ο οποίος αναδεικνύει τον απώτερο σκοπό που είναι η θέαση του κάλλους της ψυχής⁴⁰⁸. Αναφορικά με την αλληλεπίδραση μεταξύ του παιδαγωγού και του παιδευομένου λέγεται χαρακτηριστικά ότι ο δάσκαλος βλέπει «ὥσπερ δὲ ἐν κατόπτρῳ»⁴⁰⁹ τον εαυτό μέσα από τον μαθητή του και «τὸ τοῦ κάλλους ῥεῦμα»⁴¹⁰ εκχέεται από την ψυχή του ενός στον άλλον. Η «συμπόρευση»⁴¹¹ των δύο αυτών ψυχών αψηφά την ένσαρκη ζωή, υψώνεται χάρη στον έρωτα, προχωρά πέρα από την ουράνια πύλη⁴¹² και κατ' αυτόν τον τρόπο προσγράφεται η «μεταφυσική πνοή της σχέσης»⁴¹³. «Ο αυθεντικός έρωτας» επομένως είναι «παιδαγωγικός, οδηγεί προς τα επάνω», είναι δηλαδή «ο έρωτας επιθυμία του καλού και του αγαθού» που «η εκπλήρωσή της αποτελεί την παιδεία»⁴¹⁴.

Το οντολογικό ερώτημα «τί ἐστὶ τοῦτο τὸ καλόν;»⁴¹⁵ απασχολεί και τον Σωκράτη στη συζήτησή του με τον σοφιστή Ιππία τον Ηλείο στον διάλογο *Ιππία Μείζονα* (ή *περὶ τοῦ καλοῦ*)⁴¹⁶, όπου επιχειρείται η διασαφήνιση

σσ. 20, 64. Η F. Pentassuglio συμπληρώνει ότι η παιδεία ως μια ερωτική σχέση, όπως παρουσιάζεται στο πλατωνικό *Συμπόσιον*, εγκολπώνει κατ' ουσίαν ένα μοντέλο φιλοσοφικής έρευνας. Βλ. F. Pentassuglio, «Socrates Erotikos: Mutuality, Role Reversal and Erotic Paideia in Xenophon's and Plato's Symposia» στο: G. Danzig, D. Johnson and D. Morrison (eds.), *Plato and Xenophon: Comparative Studies*, Brill, Leiden 2018, 365-390, σ. 387.

⁴⁰⁷ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 252d.

⁴⁰⁸ Αντίστοιχη άποψη διατυπώνει και ο Πλωτίνος, *Περὶ Διαλεκτικῆς, Ἐννεάς Α'*, 2 (1-7): «διδακτέον οὖν αὐτὸν μὴ περὶ ἐν σῶμα πεσόντα ἐμποῆσθαι, ἀλλ' ἐπὶ πάντα ἀκτέον τῷ λόγῳ σώματα δεικνύοντα τὸ ἐν πᾶσι ταῦτόν καὶ ὅτι ἕτερον τῶν σωμάτων καὶ ὅτι ἄλλοθεν λεκτέον».

⁴⁰⁹ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 255d.

⁴¹⁰ *Ο.π.*, 255c. Πβ. Β. Τσούνα, «Μεταφυσική και αυτογνωσία στον *Φαῖδρο* του Πλάτωνος», *Νεύσις*, 17 (2008), 46-63, σ. 61.

⁴¹¹ Π. Δόικος, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Φαῖδρος*, σ. 46.

⁴¹² Πλάτων, *Φαῖδρος*, 256d-e.

⁴¹³ *Ο.π.*, 255e, 256a-c. Πβ. Π. Δόικος, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Φαῖδρος*, σ. 47.

⁴¹⁴ Στ. Ράμφος, *Φιλόσοφος και θεῖος έρως: από το Συμπόσιον του Πλάτωνος στους Ὑμνους θεῶν ερώτων του αγίου Συμεών*, σσ. 20, 64. Εκτενέστερα, για τον παιδαγωγικό έρωτα βλ. G. Karayannis, *L'amour pédagogique dans la Grèce antique*, Paris, Sans, 1978.

⁴¹⁵ Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 286d, 287c. Η ίδια προβληματική συναντάται και στον νεοπλατωνικό Πλωτίνο, *Ἐννεάδες*, I, IV, 1, 7, 16.

⁴¹⁶ Σε κάθε πλατωνικό διάλογο σημειώνεται ένας υπότιτλος, ο οποίος αναγράφεται στο χειρόγραφο. Η ονομασία του υπότιτλου δεν είναι καθόλου τυχαία, αφού δηλώνει εν συντομία το κεντρικό θέμα του διαλόγου. Αναλυτικότερα, για τους συμπληρωματικούς τίτλους στα έργα του Πλάτωνος βλ. Η. Σπυρόπουλος, *Πλάτωνος, Πρωταγόρας*, τ. Α', Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 1992, σ. 185.

της έννοιας του κάλλους. Ο Σωκράτης επικαλείται για ακόμη μια φορά την άγνοιά του, ζητώντας από τον σοφιστή να ορίσει τι είναι ωραίο. Για τον Ιππία το ερώτημα του Σωκράτη φαντάζει απλοϊκό⁴¹⁷ και με περισσή αυτοπεποίθηση⁴¹⁸ αξιοποιώντας την εμπειρική μέθοδο προβαίνει σε μια πρώτη αναζήτηση του κάλλους, όπως λόγου χάρη σε ένα κορίτσι, σε ένα άλογο, σε ένα μουσικό όργανο, ακόμη και σε μια χύτρα⁴¹⁹. Βέβαια, ο Σωκράτης απορρίπτει τη συγκεκριμένη προσέγγιση επειδή έγκειται στη σχετικότητα των επιμέρους περιπτώσεων, καθώς ο Ιππίας «ἐρωτηθεὶς τὸ καλὸν ἀποκρίνη ὁ τυγχάνει ὄν, ὡς αὐτὸς φῆς, οὐδὲν μᾶλλον καλὸν ἢ αἰσχρόν»⁴²⁰.

Ακολούθως, στη συζήτηση «περὶ καλῶν κτημάτων»⁴²¹ συσχετίζει το ωραίο με κάποιο εξωτερικό χαρακτηριστικό, όπως ένα υλικό, παραδείγματος χάριν τον χρυσό, όμως η πρόσθεση αυτού «δεν προσδένει αναγκαστικά την ιδιότητα του κάλλους αλλά πρωτίστως της οικονομικής αξίας»⁴²². Αμφότεροι οι συνομιλητές συμφωνούν εν τελεί πως ὅ,τι ταιριάζει σε κάτι το κάνει ὁμορφο⁴²³. Τόσο όμως στην αρχή όσο και στον δεύτερο συλλογισμό, ο Ιππίας αυτοπαγιδεύεται στη σχετικότητα του κάλλους. Στην τρίτη προσπάθεια ορισμού του κάλλους αναφέρει ότι δεν υπάρχει κάτι πιο ὁμορφο από το να φροντίσει ένας ἄνδρας την ταφή των γονιῶν του με τιμές, όταν ἔλθει εκείνη η στιγμή⁴²⁴. Βεβαίως, και πάλι η εξήγηση του σοφιστή δεν φαίνεται να έχει ισχύ, αφού ορίζει το κάλλος «παντὶ καὶ πανταχοῦ κάλλιστον εἶναι

⁴¹⁷ Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 289e. Πβ. Α. Taylor, *Πλάτων, Ο ἄνθρωπος και το ἔργο του*, σσ. 53-54.

⁴¹⁸ Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 287e.

⁴¹⁹ *Ὁ.π.*, 287e-289d. Βλ. Ν.Σ. Μελισσίδης, *Πλάτων, Ἰππίας μείζων: Δοκιμή φιλοσοφικής ερμηνείας*, Θεσσαλονίκη, Σύγχρονη Παιδεία, 1995, σ. 52: «Ο Ιππίας μπορεί μέσα από την αποθησαυριστική μνήμη του να απαριθμήσει ατελείωτους καταλόγους ὁμορφων πραγμάτων, το ὁμορφο όμως καθαυτό του διαφεύγει».

⁴²⁰ Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 289c. Βλ. Ν. Σ. Μελισσίδης, *Πλάτων, Ἰππίας μείζων: Δοκιμή φιλοσοφικής ερμηνείας*, σσ. 56-57.

⁴²¹ Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 289e.

⁴²² Βλ. Ν. Σ. Μελισσίδης, *Πλάτων, Ἰππίας μείζων: Δοκιμή φιλοσοφικής ερμηνείας*, σ. 60.

⁴²³ Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 290d.

⁴²⁴ *Ὁ.π.*, 291d-293c.

άνδρι»⁴²⁵, δηλαδή ως κάτι που έχει μεγάλη αξία αλλά μόνον για τον άνθρωπο⁴²⁶.

Πλέκεται ένα διαλεκτικό σχήμα μεταξύ του Σωκράτη και του Ιππία, όπου ο τελευταίος εντάσσει το κάλλος στο «πρέπον», στο ταιριαστό, το οποίο κάνει τα πράγματα να φαίνονται όμορφα⁴²⁷. Ο Σωκράτης όμως αποδυναμώνει για ακόμη μια φορά το επιχείρημα του συνομιλητή του θεωρώντας πως ένας τέτοιος ισχυρισμός θα καθιστούσε το ωραίο ως μια απάτη⁴²⁸ και θέτει το ερώτημα «ἀδύνατον ἄρα τῷ ὄντι καλὰ ὄντα μὴ φαίνεσθαι καλὰ εἶναι, παρόντος γε τοῦ ποιούντος φαίνεσθαι;»⁴²⁹. Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν εσφαλμένη εντύπωση για το τι είναι πραγματικά όμορφο και γι' αυτό διαφωνούν μεταξύ τους, καθώς το αποδίδουν σε διαφορετικά πράγματα⁴³⁰. Είναι προφανές πως ο αρχαίος φιλόσοφος δεν μπορεί να δεχθεί πως «η λογική αιτία που κάνει τα πράγματα να είναι όμορφα δεν μπορεί να ταυτίζεται με τη δυνατότητα του φαίνεσθαι», όπως σχολιάζει ο Μελισσίδης⁴³¹.

Σε μια διαφορετική υπόθεση για την έννοια του κάλλους ο Ιππίας συσχετίζει το όμορφο με «τὸ χρήσιμον»⁴³², όταν δηλαδή εξυπηρετεί έναν σκοπό, όπως παραδείγματος χάριν τα όμορφα μάτια είναι όσα έχουν την ικανότητα να βλέπουν⁴³³. Σε συνάφεια με την αμέσως προηγούμενη απόπειρα ορισμού, προστίθεται «τὸ ὠφέλιμον»⁴³⁴, το οποίο «ἐπὶ τὸ ἀγαθόν τι

⁴²⁵ Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 291d.

⁴²⁶ Βλ. Ν.Σ. Μελισσίδης, *Πλάτων, Ιππίας μείζων: Δοκιμή φιλοσοφικής ερμηνείας*, σ. 66.

⁴²⁷ Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 293c – 294e.

⁴²⁸ *Ό.π.*, 294a.

⁴²⁹ *Ό.π.*, 294c.

⁴³⁰ *Αυτόθι*.

⁴³¹ Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 294e. Βλ. Ν.Σ. Μελισσίδης, *Πλάτων, Ιππίας μείζων: Δοκιμή φιλοσοφικής ερμηνείας*, σ. 73.

⁴³² Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 295a – 296d.

⁴³³ *Ό.π.*, 295c-296d. Παρόμοια θέση διατυπώνει και ο Ξενοφών στα *Άπομνημονεύματα*, 3, 8, 4-6· 4, 6, 9.

⁴³⁴ Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 296d – 297c. Πβ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 457b: «τὸ μὲν ὠφέλιμον καλόν, τὸ δὲ βλαβερὸν αἰσχρόν».

ποιῆσαι»⁴³⁵. Τόσο στον *Γοργία*⁴³⁶ όσο και στον *Μένωνα*⁴³⁷ κάθε τι για να αναγνωρίζεται ως ωραίο πρέπει να εξυπηρετεί έναν σκοπό, καθώς όλα τα αγαθά που είναι όμορφα είναι πάντοτε και ωφέλιμα. Στον *Πρωταγόρα*⁴³⁸ επίσης, όλες οι καλές πράξεις που προσφέρουν το αίσθημα της ευχαρίστησης είναι ταυτοχρόνως και ωφέλιμες. Η ίδια σύνδεση του ωραίου με το ωφέλιμο παρατηρείται και μεταγενέστερα στην *Πολιτείαν*, όπου παρουσιάζεται ότι «τὸ μὲν ὠφέλιμον καλόν, τὸ δὲ βλαβερόν αἰσχρόν»⁴³⁹.

Συνεχίζοντας την προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιας του κάλλους ο Πλάτων αναφέρει ότι «οἱ ἄνθρωποι», «τὰ ποικίλματα πάντα καὶ τὰ ζωγραφήματα καὶ τὰ πλάσματα», «οἱ φθόγγοι οἱ καλοὶ καὶ ἡ μουσικὴ σύμπασα καὶ οἱ λόγοι καὶ αἱ μυθολογίαι», «τὰ ἐπιτηδεύματα», συμπεριλαμβάνοντας και «τοὺς νόμους», συνιστοῦν «καλὰ» και προσφέρουν ευχαρίστηση⁴⁴⁰. Επιπλέον, και στον *Γοργία* γίνεται αναφορά σχετικά με τα όμορφα πράγματα, διακρίνοντας δι' ονομάτων «σώματα καὶ χρώματα καὶ σχήματα καὶ φωνὰς καὶ ἐπιτηδεύματα»⁴⁴¹, μη λησμονώντας «τοὺς νόμους καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα»⁴⁴², αλλά και τις αισθήσεις, ιδίως την όραση και την ακοή, διότι «τὸ διὰ τούτων ἡδὺ καλὸν εἶναι»⁴⁴³. Ο Σωκράτης αποδεικνύει βεβαίως ότι το ωραίο δεν ταυτίζεται με το ευχάριστο, καθώς το ευχάριστο διαφοροποιείται ανάλογα με την κάθε αίσθηση· παραδείγματος χάριν το ευχάριστο για την όραση μπορεί να είναι ένα χρώμα, ενώ για την ακοή ένας ήχος. Ωστόσο, η καθολικότητα αποτελεί βασική προϋπόθεση, καθώς η υποκειμενική ή η αντικειμενική θεώρηση του ωραίου είναι κοινή για όλες τις αισθήσεις⁴⁴⁴. Όπως σημειώνει ο E.R. Dodds, σχολιάζοντας κριτικά τον πλατωνικό *Γοργία*,

⁴³⁵ Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 296d.

⁴³⁶ Πλάτων, *Γοργίας*, 474d.

⁴³⁷ Πλάτων, *Γοργίας*, 87d-e.

⁴³⁸ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 358d.

⁴³⁹ Πλάτων, *Πολιτεία*, 457b.

⁴⁴⁰ *Ο.π.*, 298a-b.

⁴⁴¹ Πλάτων, *Γοργίας*, 474d.

⁴⁴² Πλάτων, *Γοργίας*, 474e.

⁴⁴³ Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 298d.

⁴⁴⁴ Βλ. Πλάτων, *Ἰππίας Μείζων*, 298d, 300b.

ούτε η «ὠφέλια», ούτε η «ἡδονή», ούτε συνδυαστικά και οι δύο μαζί δεν επαρκούν ώστε να εξηγήσουν το «καλόν»⁴⁴⁵. Ο Σωκράτης διορθώνει το εξ αρχής σφάλμα του Ιππία πως το ερώτημα που έθεσε δεν αφορά στο τι θεωρούν οι περισσότεροι ως ωραίο αλλά τι είναι στην πραγματικότητα⁴⁴⁶.

Ο Πλάτων μέχρι το τέλος του διαλόγου *Ιππίας Μείζων* δεν καταλήγει σε έναν σαφή ορισμό για το ωραίο⁴⁴⁷, ίσως διότι δεν φαίνεται να έχει αναπτύξει ακόμη, ή τουλάχιστον όχι επαρκώς, την οντολογική- μεταφυσική θεωρία του περί Ιδεών⁴⁴⁸. Γενικότερα, στους πρώιμους απορητικούς διαλόγους το κάλλος «δεν προσδιορίζεται ακόμη ως υποστασιακή οντότητα αλλά ως λογικός τύπος, όπως ἡ σωφροσύνη και ἡ ἀνδρεία στον *Χαρμίδα* και *Λάχη* αντίστοιχα»⁴⁴⁹. Έπειτα, καταλήγει ότι αναγκαίως κρίνεται ο προσδιορισμός πρώτα των εννοιών είτε για ηθικά είτε για αισθητικά ζητήματα, όπως παραδείγματος χάριν για τη δικαιοσύνη ή την ομορφιά, οι οποίες έχουν πραγματική υπόσταση και υπάγονται σε ένα γενικό τύπο, ο οποίος μας γνωστοποιείται ως *Ιδέα*⁴⁵⁰.

⁴⁴⁵ E.R. Dodds, *Plato Gorgias: A Revised Text with Introduction and Commentary*, Oxford at the Clarendon Press, 1959, p. 250.

⁴⁴⁶ Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 299b.

⁴⁴⁷ Βλ. Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 303e – 304a. Μολονότι, δεν εξάγεται ένας συγκεκριμένος ορισμός του κάλλους στον συγκεκριμένο διάλογο, ωστόσο αναδεικνύονται τα διάφορα στάδια που καλείται ο άνθρωπος να διαπεράσει. Πβ. P. Eliopoulos, «The Political Dimension of Eros in Plato's *Philosophy*», σ. 103.

⁴⁴⁸ Κατά την J. Annas, στο πλατωνικό corpus δεν αναλύεται σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο η θεωρία των Ιδεών, αλλά το κύριο έργο από το οποίο αντλούνται στοιχεία για εκείνη είναι η *Πολιτεία* και συγκεκριμένα οι αλληγορίες του Ήλιου, της Γραμμής και του Σπηλαίου. Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 277.

⁴⁴⁹ Βλ. Ν.Σ. Μελισσίδης, *Πλάτων, Ιππίας μείζων: Δοκιμή φιλοσοφικής ερμηνείας*, σ. 98.

⁴⁵⁰ W.K.C. Guthrie, *Σωκράτης*, σσ. 52-53.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η αξιοπιστία των αισθήσεων:

το κάλλος ως συναρμογή νοητού και αισθητού

Ήδη εκ προοιμίου, ο Πλάτων θέτει προς εξέταση το αιώνιο δίπολο μεταξύ αισθητού και νοητού⁴⁵¹. Παρότι, αναπτύσσει τη θεωρία της μέθεξης των αισθητών στις Ιδέες, αυτοπαγιδεύεται σε ένα γνωσιολογικό και οντολογικό αδιέξοδο, καθώς, όπως διαπιστώνει στον *Παρμενίδη*⁴⁵², καταλήγει στην ύπαρξη δύο διαφορετικών ασύνδετων κόσμων⁴⁵³, όπως παρουσιάζεται διαυγέστερα στον μύθο του σπηλαίου⁴⁵⁴. Στην προσπάθεια ψηλάφησης αυτών των δύο πόλων σχεδιάζει στο τέλος του έκτου βιβλίου της *Πολιτείας* μια γραμμή, επάνω στην οποία τοποθετεί σε άνιση απόσταση το αισθητό και το νοητό, όπου το τελευταίο λαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα⁴⁵⁵. Έπειτα, διαχωρίζει το αισθητό σε δύο μέρη, στην «εἰκασία» και τη «δόξα» και το νοητό πάλι σε δύο επίπεδα, τη «διάνοια» και τη «νόηση»⁴⁵⁶. Σε καθένα από αυτά κατηγοριοποιεί τμήματα του όντος και αντιστοιχεί ένα είδος γνώσης.

Με τη συγκεκριμένη γραμμική αναπαράσταση των βαθμιαίων επιπέδων γνώσης⁴⁵⁷ μπορεί να κατανοηθεί η θεωρία του Πλάτωνος σχετικά με την αξιοπιστία των αισθήσεων και την ένταξη του κάλλους σε αυτή. Διεξοδικότερα, στην «εἰκασία», την ύστατη εκ των τεσσάρων τάξεων,

⁴⁵¹ Βλ. A. Jeannière, *Πλάτων*, σ. 145.

⁴⁵² Βλ. Πλάτων, *Παρμενίδης*, 130d, 131e. Πβ. Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, σσ. 270-271.

⁴⁵³ Κατά την J. Annas, ο Πλάτων επανεξετάζοντας το ζήτημα του αισθητού και νοητού κόσμου ανακαλύπτει μια αμφίδρομη συμπληρωματική σχέση μεταξύ των αισθήσεων και του νου. Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 281.

⁴⁵⁴ Βλ. J. L. Vieillard-Baron, G. W. F. Hegel, *Παραδόσεις Πλατωνικής Φιλοσοφίας (1825-1826)*, μτφρ. Α. Κελεσίδου, πρόλογος Ε. Μουτσόπουλος, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1991, σ. 87.

⁴⁵⁵ Βλ. Κ. Γεωργούλης, «Εισαγωγή», στο: *Πλάτωνος, Πολιτεία*, σ. 50.

⁴⁵⁶ Ο Ν. Αυγελής διακρίνει ότι «αυτή η παρομοίωση ήθελε να τονίσει το γεγονός ότι ένα τμήμα της γραμμής έχει μεγαλύτερη σημασία για τον Πλάτωνα από ότι το άλλο», εννοώντας ότι το τμήμα των νοητών φαίνεται να υπερέχει της αξίας. Βλ. Ν. Αυγελής, *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, Θεσσαλονίκη, Αρχ. Κουτσούρης, 2005, σ. 211.

⁴⁵⁷ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 509d – 511e. Πβ. Α. Jeannière, *Πλάτων*, σσ. 134-139. Θ. Παρισάκη, «Τέχνη και φύση, η πλατωνική και αριστοτελική εκδοχή», σ. 136.

κατατάσσει τα φαινόμενα, εικόνες δηλαδή που προέρχονται από αντανάκλαση σε λείες και γυαλιστερές επιφάνειες, όπως όσα έβλεπαν οι δεσμώτες του σπηλαίου⁴⁵⁸ και σε αυτά ταξινομεί και τα έργα τέχνης ως έχοντα την ασαφέστερη και λιγότερο αληθινή γνώση⁴⁵⁹. Στην «εἰκασία» θα μπορούσε να συγκαταλεχθεί ακόμη οτιδήποτε υπάρχει στη φαντασία⁴⁶⁰. Τα έμψυχα όντα, συμπεριλαμβανομένων των ζώων, ό,τι προέρχεται από τη φύση και όλων των κατασκευασμένων από τον άνθρωπο αντικείμενα, ανήκουν στην τάξη της πίστης, στη σφαίρα δηλαδή των αισθητών. Σε αυτό το επίπεδο των καθ' έκαστων πραγμάτων και των πράξεων⁴⁶¹, δηλαδή της «δόξας»⁴⁶², στο οποίο «διασώζονται ορισμένες δυνατότητες»⁴⁶³, ο Πλάτων ασκεί κριτική λέγοντας ότι υστερεί καθώς ο «λογισμός τῆς αἰτίας»⁴⁶⁴ είναι το στοιχείο εκείνο που εκλείπει και συνεπώς τίθεται εν αμφιβάλω η εγκυρότητά της.

Θεμελιώδης αρχή για τη μετάβαση από τον αισθητό κόσμο σε εκείνον της νόησης αποτελούν «τα μεταξύ»⁴⁶⁵, δηλαδή τα μαθηματικά⁴⁶⁶, τα οποία έχουν μια «διφυή»⁴⁶⁷ υπόσταση, καθώς εκκινούν από τα ορατά αλλά αποβλέπουν στα ιδεατά σχήματα, σύμφωνα με τα οποία έχουν προέλθει

⁴⁵⁸ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 514a – 517a.

⁴⁵⁹ Η εἰκασία συγκεκριμένα, έπεται της νόησης, της διάνοιας και της πίστης. Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 511 d-e· Πλάτων, *Φαῖδρος* 248e.

⁴⁶⁰ Βλ. Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 159.

⁴⁶¹ Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 271.

⁴⁶² Πλάτων, *Πολιτεία*, 477e – 479d. Για τη διάκριση μεταξύ γνώσης, δόξας και άγνοιας βλ. Θ. Σκαλτσάς, «Η διάκριση μεταξύ γνώσης και δόξας κατά την *Πολιτεία* του Πλάτωνα», *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, 2 (1985), σσ. 267-278.

⁴⁶³ Ο Κ.Θ. Πέτσιος στο ίδιο σημείο περιγράφει το στάδιο της δόξας «έν μέσω» γνώσης και άγνοιας. Βλ. Κ.Θ. Πέτσιος, *Φιλοσοφία και Ρητορική στην κλασική σκέψη*, σ. 52.

⁴⁶⁴ Πλάτων, *Μένων*, 98a. Βλ. Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 161.

⁴⁶⁵ Βλ. Πλάτων, *Σοφιστής*, 253e. Δεν είναι η πρώτη φορά που ο Πλάτων χρησιμοποιεί τα «ενδιάμεσα» προς γεφύρωση ενός χάσματος, όπως για παράδειγμα ο έρως που ως δαίμων διαμεσολαβεί ανάμεσα στο θνητό και θεϊκό αλλά και ο φιλόσοφος έρχεται να ανοίξει διαύλους επικοινωνίας μεταξύ του αισθητού και του νοητού κόσμου. Πβ. Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, σ. 272.

⁴⁶⁶ Για τη σημαίνουσα θέση που κατέχει η μαθηματική επιστήμη στην πλατωνική σκέψη, βλ. Ε. Σταμάτης, *Μαθηματικά εις τους διαλόγους του Πλάτωνα*, Αθήναι, χ.ό., 1976.

⁴⁶⁷ Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, σ. 215.

τα πρώτα, προσφέροντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη συλλογιστική γνώση⁴⁶⁸. Η αριθμητική θεωρείται επομένως το «μάθημα ψυχῆς όλκὸν ἀπὸ τοῦ γιγνομένου ἐπὶ τὸ ὄν»⁴⁶⁹ και μαζί με τη λογιστική αποτελούν «ἀγωγὰ πρὸς ἀλήθειαν»⁴⁷⁰ και λόγω αυτού η γνώση τους καθίσταται αναγκαία. Επιπλέον, τα μαθηματικά συνιστούν τον προθάλαμο που οδηγεί στη διαλεκτική⁴⁷¹.

Στη συνέχεια, στο επίπεδο της διάνοιας⁴⁷² αναγνωρίζεται η δυνατότητα της ψηλάφησης, της επίλυσης και της προσπέλασης ζητημάτων, καθώς και η εξαγωγή πορισμάτων, όπως αναδεικνύονται μέσω της «φιλοσοφικής ερωτηματοθεσίας»⁴⁷³. Αναλυτικότερα, η διαλεκτική μέθοδος⁴⁷⁴, η «τέχνη του διαλόγου»⁴⁷⁵, η οποία «μόνη ταύτη πορεύεται, τὰς ὑποθέσεις ἀναιρουῖσα», τα αξιώματα δηλαδή τα οποία η γεωμετρία και η αριθμητική θέτουν ως αρχές, «ἵνα βεβαιώσῃται καὶ τῷ ὄντι ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ τινι τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον ἡρέμα ἔλκει καὶ ἀνάγει ἄνω»⁴⁷⁶. Πρόκειται για μια φιλοσοφική διαδικασία, η οποία είναι εσωτερική και χάρη σε αυτή η ψυχή μεταβαίνει από διάφορα στάδια έως ότου φτάσει στις Ἰδέες⁴⁷⁷,

⁴⁶⁸ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 510c. Για τη σημασία των μαθηματικών κατά τον Πλάτωνα, η A. Jeannière καταλήγει ότι «συντελούν στην πιο αποτελεσματική επιτυχία τεχνικών προγραμμάτων και εμπειρικών κατασκευών, αλλά πριν απ' όλα, επειδή παρουσιάζονται σαν διανοητικές θεωρίες, που μόνο στον εαυτό τους μπορούν να βρουν την τελειότητά τους». Βλ. A. Jeannière, *Πλάτων*, σ. 131.

⁴⁶⁹ Πλάτων, *Πολιτεία*, 521d.

⁴⁷⁰ *Ο.π.*, 525a-b.

⁴⁷¹ Βλ. *ό.π.*, 534 e και 536 d· *Εὐθύδημος*, 290 b-c.

⁴⁷² Η διαφορά μεταξύ πίστεως και διανοίας ἐγκείται στο γεγονός πως μόνο η δεύτερη έχει αποδεικτική αξία. Βλ. Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 160.

⁴⁷³ Κ.Θ. Πέτσιος, *Φιλοσοφία και Ρητορική στην κλασική σκέψη*, σσ. 55-56.

⁴⁷⁴ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 524a· *Φαίδων*, 101d-e· *Φαῖδρος*, 265d-e· *Σοφιστής*, 253d-e. Η διαλεκτική σε συνδυασμό με τη νόηση αποτελούν βασικές λειτουργίες της γνώσης. Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 518c. Πβ. Γ. Κουμάκης, *Φιλοσοφικά Ρεύματα και Παιδεία*, σ. 264: «Ο Πλάτων χρησιμοποιεί τη διαλεκτική του, δηλαδή τη μέθοδο δε της σύνθεσης και της διαίρεσης, για να ανακαλύψει κάτι και να προσεγγίσει έτσι τη γνώση».

⁴⁷⁵ J. Chateau – J. S. Brubacher κ.ά., *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, σ. 40.

⁴⁷⁶ Πλάτων, *Πολιτεία*, 533c-d.

⁴⁷⁷ Βλ. Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 159.

αναλαμβάνοντας συνεπώς, την «ψυχαγωγία»⁴⁷⁸ με τελικό προορισμό «τὸ ἀνυπόθετον»⁴⁷⁹.

Την ανώτερη βεβαίως βαθμίδα γνώσης αποτελούν οι Ιδέες, οι οποίες είναι οι μόνες αληθινές⁴⁸⁰. Ο Πλάτων τοποθετεί τις ιδέες⁴⁸¹, δηλαδή τις «έννοιες, όπου ο Σωκράτης είχε βρει την ουσία της επιστήμης»⁴⁸² σε έναν ξεχωριστό άυλο κόσμο, διότι δεν γίνονται αντιληπτές μέσω των αισθήσεων⁴⁸³. Εισάγει το «εἶδος» ή διαφορετικά την «ιδέα» για να εκφράσει τις καθολικές γενικότερες έννοιες⁴⁸⁴, τα αντικείμενα γνώσης⁴⁸⁵ και κατ' ουσίαν περιγράφει τις «ηθικές αξίες»⁴⁸⁶, χάρη στις οποίες διαμορφώνονται οι κρίσεις για τα γήινα. Η ύπαρξη των Ιδεών για την πλατωνική σκέψη είναι καίριας σημασίας, καθώς χωρίς εκείνες θα ήταν αδύνατη η κατανόηση του εμπειρικού κόσμου⁴⁸⁷. Κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι η ιδέα πάντοτε είναι μία⁴⁸⁸, εν αντιθέσει με τα αισθητά που είναι ή μπορεί να είναι ένα και πολλά λόγω της μεταβλητότητας των περιστάσεων στις οποίες αναδύεται η μοναδική

⁴⁷⁸ Πλάτων, *Πολιτεία*, 521c.

⁴⁷⁹ Β. Τατάκης, «Ιδέες του Πλάτωνος για την τέχνη. Ένα μεγάλο ερώτημα και πρόβλημα», σ. 99.

⁴⁸⁰ Πλάτων, *Πολιτεία*, 480a.

⁴⁸¹ Για τον ορισμό της Ιδέας στη φιλοσοφική σκέψη βλ. Μ. Vegetti, *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας*, μτφρ. Γ. Δημητρακόπουλος, Αθήνα, Τραυλός, 2000, σ. 159. Πιο συγκεκριμένα, για τον Πλάτωνα οι ιδέες είναι η ουσία των αντικειμένων, το κοινό τους χαρακτηριστικό, τα τέλεια πρότυπα, βάσει των οποίων δημιουργούνται τα αισθητά και είναι προσβάσιμες μόνο χάριν της διάνοιας. Βλ. και το σχετικό λήμμα στο *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου*, τ. 1, σ. 2058. Οι ιδέες, συμπληρώνει ο Γεωργούλης παρουσιάζονται ως θεμέλιοι λίθοι πάνω στους οποίους οικοδομείται στέρεα η ύπαρξη. Βλ. Κ. Γεωργούλης, «Εισαγωγή», στο: *Πλάτωνος, Πολιτεία*, σ. 12.

⁴⁸² W. Wiendelband – H. Heimsöeth, *Εγχειρίδιο ιστορίας της φιλοσοφίας*, τ. Α', μτφρ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1986, σ. 137.

⁴⁸³ Η J. Annas διευκρινίζει ότι «ο Πλάτων δεν έχει κατά νου έναν στενά βιολογικό ορισμό των αισθήσεων, αλλά μάλλον την ευρύτερη έννοια του να συναντάμε κάτι στην εμπειρία μας, μάλλον σχετιζόμενοι παθητικά με τον κόσμο, παρά παρωθούμενοι να σκεφτούμε και να θέσουμε ερωτήματα γύρω από αυτόν». Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 280.

⁴⁸⁴ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 476a – 476d. Πβ. Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, σ. 156.

⁴⁸⁵ Βλ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 271.

⁴⁸⁶ P. Hadot, *Τι είναι η αρχαία ελληνική φιλοσοφία*, μτφρ. Άντα Κλαμπατσέα, Αθήνα, Ίνδικτος, 2002, σ. 109.

⁴⁸⁷ Βλ. D.W. Hamlyn, «Περί της ιδέας κατά τον Πλάτωνα», μτφρ. Κ. Βουδούρης, *Ανθολόγιον αναλυτικών φιλοσόφων*, Αθήνα, 1980, 89-107, σ. 106. Πβ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 300.

⁴⁸⁸ Το παράδειγμα που χρησιμοποιεί ο Πλάτων για να υποστηρίξει την αποκλειστικότητα της μίας και μοναδικής ιδέας αντλείται από το 10^ο βιβλίο της *Πολιτείας*, όπου περιγράφει την περίπτωση του τεχνίτη ο οποίος σχεδιάζει ένα ανάκλιτρο κατά την ιδέα του που είναι σαφώς ανώτερη. Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 597c. Πβ. J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 289.

ιδέα⁴⁸⁹. Σε πολλά σημεία, αναφέρεται μια «αναγωγή έως τις Ιδέες ως εμφορούμενη από έρωτα και πόθο»⁴⁹⁰ για όποιον έχει τη νοητική δυνατότητα. Η αντίθεση αυτή μεταξύ αισθητού και νοητού εκφράζει συλλήβδην την αρχαία και μεσαιωνική αντίληψη ότι το κάλλος συλλαμβάνεται ως «ένα γνωσιακό επίτευγμα του νου»⁴⁹¹, καθώς «μόνο η νόηση εξάγει αφαιρετικά μέσα από πολλές παρατηρήσεις εκείνο που ανήκει αποκλειστικά σε ένα πράγμα και το συναρμόζει σε μια ενιαία μορφή»⁴⁹², ενώ η αίσθηση δεν μπορεί να προσδιορίσει την ταυτότητα των αντικειμένων⁴⁹³.

Στον *Φαίδωνα* αναφέρεται ότι υπάρχουν δύο είδη των όντων, τα ορατά, τα οποία είναι ευμετάβλητα και τα αόρατα, τα οποία μένουν σταθερά και αναλλοίωτα και μπορούν να κατανοηθούν μόνον με τη λογική σκέψη⁴⁹⁴. Όταν η ψυχή υπακούει σε κάποια αίσθηση, όπως είναι η όραση ή η ακοή «τότε μὲν ἔλκεται ὑπὸ τοῦ σώματος εἰς τὰ οὐδέποτε κατὰ ταῦτ' ἔχοντα, καὶ αὐτὴ πλανᾶται καὶ ταράττεται καὶ εἰλιγγιᾷ ὥσπερ μεθύουσα, ἅτε τοιούτων ἐφαπτομένη»⁴⁹⁵, καθώς όπως εξηγεί «οὐτ' ἀκούομεν ἀκριβὲς οὐδὲν οὔτε ὀρῶμεν»⁴⁹⁶. «Με οδηγὸ τα μάτια, το σύμπαν των αισθητῶν παρουσιάζει ἀπειρες ὅψεις, καθώς ἀπειρες εἶναι και οι εμφανίσεις ὅλων των πραγμάτων»⁴⁹⁷. Θεωρεῖ ότι «ἢ διὰ τῶν ὁμμάτων σκέψις... ἀπάτης μὲν μεστή... ἀπάτης δὲ ἢ διὰ τῶν ὠτῶν καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων»⁴⁹⁸, καθιστώντας σαφές ότι εάν εμπιστευτεί τις αισθήσεις, θα εξαπατηθεί. Παρότι, ορίζεται για

⁴⁸⁹ Βλ. D.W. Hamlyn, «Περὶ της ιδέας κατὰ τον Πλάτωνα», σ. 99.

⁴⁹⁰ J. Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 300.

⁴⁹¹ A. Schmitt, «Η θεωρία του ωραίου τον 18ο αιώνα και στον Πλάτωνα», *Φιλοσοφία*, 17-18 (1987-1988), 293-296, σ. 294.

⁴⁹² *Ο.π.*, σ. 296.

⁴⁹³ *Ο.π.*, σ. 295. Πβ. Α. Μπαγιόνας, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους Προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*, σ. 160: «η εννοιατική γνώση συμπληρώνει ή ολοκληρώνει τη συλλογιστική γνώση».

⁴⁹⁴ Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 78e – 79a.

⁴⁹⁵ *Ο.π.*, 79c.

⁴⁹⁶ *Ο.π.*, 65b.

⁴⁹⁷ Κ. Παπαγιώργης, *Ο νομοθέτης που αυτοκτονεί. Μια πολιτική ανάγνωση του πλατωνικού έργου*, σ. 54.

⁴⁹⁸ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 83a. Βλ. Κ. Παπαγιώργης, *Ο νομοθέτης που αυτοκτονεί. Μια πολιτική ανάγνωση του πλατωνικού έργου*, σ. 61: «υπεροπτική απομάκρυνση από τις “φυσικές” αισθήσεις που συμφωνεί πέρα για πέρα με τη συνολική οικονομία της πλατωνικής φιλοσοφίας».

πρώτη φορά ότι «οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν ἐπιστήμη ἢ αἴσθησις»⁴⁹⁹, ο Πλάτων δηλώνει κατηγορηματικά ότι ο εμπειρισμός «οὐδὲ γινῶσιν εἶναι...εἰ μεταπίπτει πάντα χρήματα καὶ μηδὲν μένει»⁵⁰⁰. Δεν διστάζει να ἐρθῃ σε ρήξη στον διάλογό του με τον νεαρό Θεαίτητο, του οποίου η αισθητηριακή σύλληψη της γνώσης⁵⁰¹ ταυτίζεται με τη ρήση του σοφιστῆ Πρωταγόρα ότι «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος»⁵⁰², ισχυριζόμενος ότι όσοι αξιοποιούν τις αισθήσεις ἐξάγουν διαφορετικά συμπεράσματα γιατί στηρίζονται σε ευμετάβλητα ἀρα και αναξιόπιστα στοιχεία⁵⁰³.

Ταυτίζεται πάρα ταύτα, με τον Αναξαγόρα ότι ο «νοῦς ἐστὶν ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος»⁵⁰⁴. Στο *Συμπόσιον*, αναφέρεται ότι ἐκεῖ που παύουν τα μάτια του σώματος να ἔχουν ορατότητα, «ἢ τοι τῆς διανοίας ὄψις ἄρχεται ὁξὺ βλέπειν»⁵⁰⁵, ἐξηγώντας την πορεία των αναβαθμῶν για την κατάκτηση της αληθινῆς ομορφιάς⁵⁰⁶. Τα επιμέρους μετατρέπονται σε ὁμορφα, ὅχι ἐπειδὴ τα καθιστοῦν ως τέτοια οἱ αισθήσεις μας ἀλλὰ ἐπειδὴ μετέχουν στην Ἰδέα του ωραίου⁵⁰⁷. Ἡ ἀντίθεση μεταξύ της ὁράσης των

⁴⁹⁹ Πλάτων, *Θεαίτητος*, 151e.

⁵⁰⁰ Πλάτων, *Κρατύλος*, 440a.

⁵⁰¹ Επί της αισθητηριακῆς ἀντίληψης στον πλατωνικό *Θεαίτητο* βλ. Κ. Καλαχάνης, «Ἡ κριτικὴ των αισθήσεων στον *Θεαίτητο* του Πλάτωνος», *Φιλοσοφεῖν: ἐπιστήμη, εὐνοια, παρρησία*, 10 (2014), σσ. 115-125.

⁵⁰² Πρωταγόρας, DK, B 1. Βλ. Πλάτων, *Θεαίτητος*, 152a. Πβ. Γ. Αλατζόγλου-Θέμελη, *Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος, ἡ πλατωνικὴ καὶ ἡ ἀριστοτελικὴ μαρτυρία*, Αθήνα, Παρνασσός, 1976, σ. 53. Αναλυτικότερα για τον σοφιστικὸ ἐξυποκειμενισμό βλ. Α. Κελεσίδου, *Σπουδὲς Ψυχῆς, Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Φιλοσοφικὴ Ψυχολογία*, σσ. 71-77.

⁵⁰³ Κατὰ τον D.W. Hamlyn, ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ πως ὁ Πλάτων ἔχει ἐνστερνιστεῖ την ἡρακλείτεια θεωρία ὅτι «τὰ πάντα ῥεῖ» για τὸν κόσμον των αισθήσεων. Βλ. D.W. Hamlyn, «Περὶ τῆς ιδέας κατὰ τον Πλάτωνα», σ. 92.

⁵⁰⁴ Πλάτων, *Φαῖδων*, 97d.

⁵⁰⁵ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 219a.

⁵⁰⁶ Βλ. Ν. Μακρῆς, «Ἡ ἐρωτικὴ διάσταση τοῦ κόσμου καὶ τῆς ψυχῆς στὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα», *Ἑλληνικὴ Φιλοσοφικὴ Ἐπιθεώρηση*, 2 (1985-1986), 178-188, σ. 182. Ἡ ἴδια ἀπόψη για τὴ μὴ ικανοποιητικὴ σύλληψη τοῦ κάλλους ἀπὸ τὶς αισθήσεις ἀλλὰ κατ' ἀποκλειστικότητα ὡς «ἐνα γνωσιακὸ ἐπίτευγμα τοῦ νοῦ» συναντᾶται ἐν γένει τόσο στὴν ἀρχαία ὅσο καὶ στὴ μεσαιωνικὴ αισθητικὴ, βλ. Αr. Schmitt, «Ἡ θεωρία τοῦ ωραίου τὸν 18ο αἰῶνα καὶ στον Πλάτωνα», σσ. 293-294.

⁵⁰⁷ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδων*, 100c-d· *Παρμενίδης*, 132b κ.ε. Ἡ θεωρία τοῦ ἀπηχεῖται στα διδάγματα των Νεοπλατωνικῶν καὶ ἐιδικότερα στὴν πλωτινικὴ ἐκροή για τὸ «ὑπέρκαλον». Βλ. σχετικὰ Πλωτίνος, *Ἐννεάδες*, 6, 7, 32. Πβ. Θ. Βορέας, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν*, Αθήνα, Οργανισμός Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων, 1972, σ. 353.

ματιών και της ψυχής⁵⁰⁸ επιβεβαιώνεται για άλλη μια φορά στον αλληγορικό μύθο, όπου οι δεσμώτες κοιτάζουν τις αντανάκλασεις των πραγματικών όντων εντός του σπηλαίου, το οποίο συμβολίζει τον κόσμο των αισθήσεων, ενώ όταν δραπετεύσουν και εξέλθουν, τα μάτια τους τυφλώνονται από το εκτυφλωτικό φως του Αγαθού και τότε πια ενεργοποιείται η όραση του νου⁵⁰⁹.

Όπως μαρτυρείται και στον *Φαῖδρο*, η «ἀχρώματός τε καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀναφῆς οὐσία»⁵¹⁰ των πραγματικών όντων είναι ορατή μόνο με «ένα βλέμμα μεταφυσικής υφῆς»⁵¹¹ του νου και σε καμία περίπτωση με τα μάτια του σώματος. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός πως παρότι τονίζει ότι υπάρχει μόνο ένας τρόπος θέασης των μοναδικών αληθινών όντων, δηλαδή των ιδεών και αυτός είναι με την αμιγή νόηση⁵¹², γίνεται λόγος για ένα «όραμα»⁵¹³. Όσοι όμως επαναπαύονται στα δεδομένα των αισθήσεων «ἀλλοτριονομοῦντες παρορῶσί τε καὶ παρακούουσι καὶ παρανοοῦσι πλεῖστα»⁵¹⁴ και επομένως, «το ιδεατό, η καθαρή μορφή, η αιώνια ειδή γίνεται το κριτήριο για κάθε αισθητό, κάθε ενυπόστατη μορφή»⁵¹⁵. Ο άνθρωπος, προικισμένος από τη φύση χάρη στη διαφορά του από τα υπόλοιπα έμβια όντα, όχι μόνο αισθάνεται, αλλά και «συνίησι»⁵¹⁶, αλλά προσπαθεί και

⁵⁰⁸ Η όραση των οφθαλμών και της ψυχής είναι ευρέως γνωστή στην αρχαία ελληνική σκέψη και αποτυπώνεται στην πλατωνική θεωρία περί οράσεως βλ. σχετικά Στ. Ράμφος, *Ιλαρόν φως του κόσμου*, Αθήνα, Αρμός, 2006, σσ. 30-33.

⁵⁰⁹ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 516a. Ο Πλάτων περιγράφει, ειδικά στις αλληγορικές εικόνες της τετμημένης γραμμής και του σπηλαίου, μια «ανιούσα φωτοκλίμακα: από το αρχικό σκιδόφως ως την τελική φεγγοβολή». Βλ. Σπ. Παυλίδης, *Η έννοια του φωτός στην Πολιτεία του Πλάτωνος και οι ερμηνευτικές διασαφηνίσεις του Πρόκλου*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2017, σσ. 76-77.

⁵¹⁰ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 247c.

⁵¹¹ Π. Δόικος, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Φαῖδρος*, σ. 28.

⁵¹² Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 247c-d.

⁵¹³ Aloys De Marignac, *Imagination et dialectique: essai sur l'expression du spirituel par l'image dans les dialogues de Platon*, Paris, Les Belles Lettres, 1951, p. 13. Πβ. Π. Δόικος, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Φαῖδρος*, 33-147, σ. 29.

⁵¹⁴ Πλάτων, *Θεαίτητος*, 195a.

⁵¹⁵ Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 221.

⁵¹⁶ Αλκμαίων ο Κροτωνιάτης, DK, B 24. Ο Αριστοτέλης (*Πολιτικά*, A, 3, 1253a 7-19) αποδέχεται επίσης την υπεροχή του ανθρώπου, ο οποίος ως το μοναδικό έλλογο ον διαθέτει τον έναρθρο λόγο, δηλαδή την ομιλία και τη λογική. Κατά συνέπεια, μόνον εκείνος μπορεί να αντιληφθεί και να εκφέρει άποψη για το καλό, το κακό, το δίκαιο, το άδικο, το όμορφο και το άσχημο και για άλλα,

είναι σε θέση να τις προσεγγίσει. Η συγκεκριμένη θέση αντικατοπτρίζεται πλήρως, ιδίως στα έργα της ώριμης πλατωνικής περιόδου, όπου παρουσιάζονται «τα όντα του κόσμου ως ποθούντα το αγαθό»⁵¹⁷.

Μολονότι στα έργα της ακμής του ο Πλάτων επιχειρηματολογεί υπέρ της ηρακλείτειας θέσης ότι «ὥσπερ σάρμα εἰκὴ κεχυμένων ὁ κάλλιστος [ὁ] κόσμος»⁵¹⁸, σε έναν διάλογο της όψιμης συγγραφικής περιόδου του φιλοσόφου, τον *Φίληβο*⁵¹⁹, για πρώτη φορά στα πλατωνικά γραπτά, αναγνωρίζονται αισθητά πράγματα ως απόλυτα ωραία κατά την ουσία τους⁵²⁰. Η συγκεκριμένη διαπίστωση είναι αδιαμφισβήτητη διότι η αναγνώριση ορισμένων αντικειμένων κάλλους, τα οποία προέρχονται είτε από την όραση είτε από την ακοή και είναι ευμετάβλητα, οφείλεται στις διαβαθμίσεις του κάλλους, το οποίο περιλαμβάνει πλήθος αντικειμένων, όχι όμως ίσης αξίας⁵²¹. Επομένως, η σύλληψη του κάλλους επιτυγχάνεται «μέσα από την αφθονία και την ποικιλία των ειδώλων της ομορφιάς»⁵²².

Εξάλλου, «δεν είναι αδύνατο (...) στον κόσμο των αισθήσεων να βρούμε αντικείμενα που μετέχουν τόσο πλούσια στην Ομορφιά, ώστε να είναι πολύ κοντά στην απόλυτη ουσία της»⁵²³, καθώς «στη δια μέσου του αισθητού κόσμου πορεία θα αντιληφθούμε την παρουσία της σε όσα

εν αντιθέσει, με τα έτερα άλογα αγελαία ζώα, τα οποία ως άλογα όντα μπορούν να νιώσουν και να εκφράσουν μόνο το λυπηρό και το ευχάριστο. Όπως άλλωστε επισημαίνει ο Κ.Θ. Πέτσιος η διάκριση του ανθρώπου από τα άλλα όντα οφείλεται στον λόγο, χάρη στον οποίο επιτυγχάνεται «ο μετασχηματισμός της βιολογικότητας σε ορίζοντα διυποκειμενικού πράττειν και διαμορφώνεται το πεδίο της πολιτικής παρ-ουσίας του ανθρώπου». Βλ. Κ.Θ. Πέτσιος, «Λόγος και Πόλις στην κλασική σκέψη», σ. 148.

⁵¹⁷ D.W. Hamlyn, «Περί της ιδέας κατά τον Πλάτωνα», σ. 100.

⁵¹⁸ Ηράκλειτος, DK B 124. Βλ. Κ. Γεωργούλης, «Προλεγόμενα», στο: *Πλάτων, Συμπόσιον*, σ. 13.

⁵¹⁹ Για τη χρονολόγηση του διαλόγου βλ. Μ. Ανδρόνικος (επιμ.), «Εισαγωγή», στο: *Πλάτων, Φίληβος*, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, χ.χ., 3-16, σ. 3.

⁵²⁰ Η συγκεκριμένη διατύπωση οφείλεται στο γεγονός ότι ο ώριμος Πλάτων παύει να έχει αυτή την «περιοριστική αντίληψη περί των Ιδεών». Βλ. D.W. Hamlyn, «Περί της ιδέας κατά τον Πλάτωνα», σ. 90.

⁵²¹ Βλ. Ε. Μαραγγιανού, «Ο έρωτας στον Πλάτωνα σαν αντικείμενο μύησης», σ. 346. Πβ. W. Charlton, «Plato and the Concept of Beauty», σσ. 48-49. Τη διαβάθμιση του κάλλους αλλά και άλλων ηθικών και αισθητικών εννοιών συγκριτικά με άλλες δέχεται και ο D.W. Hamlyn, «Περί της ιδέας κατά τον Πλάτωνα», σ. 95.

⁵²² Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 162.

⁵²³ Μ. Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η Τέχνη, Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, σ. 43.

μεταβαίνουν απ' αυτήν»⁵²⁴. Το κάλλος ενός σώματος, το ίδιο και καθετί όμορφο, δοσμένο από τις ατελείς αισθήσεις, αποτελεί «αισθητικό προοίμιο»⁵²⁵ και αφορμή για την αναζήτηση πολλών ωραίων σωμάτων και έπειτα των ωραίων ψυχών. Ο ίδιος ο Πλάτων αντιλαμβάνεται ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να ιδωθεί διαφορετικά παρά ως ένα «ξυναμφότερον»⁵²⁶, μια αδιάσπαστη συνύφανση δηλαδή ύλης και πνεύματος. Επομένως, η σωματικότητα δεν παραγκωνίζεται αλλά αντιθέτως αποτελεί αρχή για την αλήθεια. Ο Πλάτων προτρέπει στην υιοθέτηση ενός μεικτού βίου⁵²⁷, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως «αίρετὸς ἅμα καὶ ἀγαθὸς»⁵²⁸ και «στον οποίο αντανακλάται το απόλυτο αγαθό, αποτελεί έργο τέχνης και ο τρόπος ζωής σύμφωνα με αυτόν παρέχει πλήθος απολαύσεων διαφορετικής προέλευσης, σωματικής, πνευματικής και ψυχικής»⁵²⁹.

Συγκεκριμένα, στην πλατωνική προσπάθεια διερεύνησης του ευδαίμονος βίου, το αισθητό κάλλος φανερά υπερτιμάται. Αναλυτικότερα, στον μεταγενέστερο *Φίληβο*, το κάλλος κατατάσσεται στην κατηγορία των «μεικτῶν»⁵³⁰ ή διαφορετικά των όντων της «γεγεννημένης ουσίας»⁵³¹, όπως όλες οι αρμονικές οντότητες, οι οποίες έχουν δημιουργηθεί από τη σύγκραση

⁵²⁴ Αυτόθι.

⁵²⁵ Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, σ. 132.

⁵²⁶ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 209b. Ο ίδιος όρος «ξυναμφότερον» συναντάται αργότερα στην πατερική παράδοση, όπως στο έργο του Μάξιμου του Ομολογητή. Βλ. Χ. Καψιμαλάκου, *Σπουδή στον Μάξιμο τον Ομολογητή: Η διαλεκτική αντίθεση ελευθερίας και αναγκαιότητας*, Αθήνα, Έννοια, 2016, σσ. 368-379. Ωστόσο, ο Πλάτων στον ύστερο *Αλκιβιάδη* (129c - 130c) αναιρεί την άποψη για την ολότητα ύλης και πνεύματος, καθιστώντας το σώμα ως ένα απλό εργαλείο της ψυχής.

⁵²⁷ Βλ. Μ. Ανδρόνικος (επιμ.), «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Φίληβος*, επιμ., Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, χ.χ., 3-16, σ. 9.

⁵²⁸ Πλάτων, *Φίληβος*, 22d.

⁵²⁹ Βλ. Β. Σολωμού-Παπανικολάου, *Ανθρώπινος βίος και ηδονή κατά τον Πλάτωνα*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2003, σ. 223.

⁵³⁰ Ο Ν. Μπούσουλας αναγνωρίζοντας τη σημαντικότητα της «θεωρίας της μίξεως», επισημαίνει ότι «η πλατωνική φιλοσοφία των Ιδεών και του Αγαθού δεν είναι, κατά βάθος, παρά μια ολοκληρωμένη οντολογική ενόραση που εναρμονίζει, χάρη στη θεωρία της μίξεως, τον αισθητό κόσμο του γίνεσθαι και το ακατάλυτο πλήρωμα των Ιδεών». Βλ. Ν. Μπούσουλας, «Φυσική και οντολογία στην τελευταία Πλατωνική Διαλεκτική», σ. 85.

⁵³¹ Στην κατηγορία των «μεικτῶν» συγκαταλέγεται η υγεία, η μουσική, οι εποχές, η δύναμη και όσα συμβαίνουν στις ψυχές και είναι «πάμπολλα ἕτερα καὶ πάγκαλα». Εν συνεχεία, προστίθεται η αρμονία, όλα τα έμψυχα όντα και οι έμμετρες και λιγότερο έντονες ηδονές. βλ. Πλάτων, *Φίληβος*, 26b, 31c, 32b, 52d.

αντιθέτων⁵³². Η συγκεκριμένη ομάδα των μεικτών και όσα περιέχει που συμβαίνουν εντός της ψυχής⁵³³, η αρμονία⁵³⁴, όλα τα έμψυχα όντα⁵³⁵, οι έμμετρες και οι λιγότερο έντονες ηδονές⁵³⁶, προκύπτει έπειτα από την πρόσμεξη των δύο βασικών κατηγοριών, του πέρατος⁵³⁷ και του απείρου⁵³⁸. Ο έρως εμφανίζεται ως θεός – δημιουργός των μεικτών και μάλιστα είναι έρωτας για το όμορφο, οπότε το κάλλος εμφανίζεται ως μια γενεσιουργός αρχή⁵³⁹. Ο Πλάτων απαριθμεί τα «ἀεὶ καλὰ καθ' αὐτὰ πεφυκέναι»⁵⁴⁰, τα οποία είναι πραγματικά όμορφα κατά την ουσία τους, όχι αναφορικά με οτιδήποτε άλλο και προσφέρουν σύμφυτες και καθαρές ηδονές⁵⁴¹, χωρίς να συνοδεύεται η έλλειψή τους από τη λύπη⁵⁴².

Σε αυτά προσμετρώνται οι τόνοι των φθόγων που είναι λείοι, λαμπεροί και παράγουν καθαρούς ήχους και προστίθενται επίσης τα άμικτα χρώματα⁵⁴³, όπως παραδείγματος χάριν ένα μικρό κομματάκι αμιγούς λευκού⁵⁴⁴. Είναι προφανές ότι ο Πλάτων δεν ενδιαφέρεται για το πλήθος των αισθητών «καλών», καθώς κατά την αξιολογική του θεώρηση τα ποιοτικά χαρακτηριστικά υπερέχουν της ποσότητας⁵⁴⁵. Επιπροσθέτως, τα

⁵³² *Ο.π.*, 25e.

⁵³³ *Ο.π.*, 26b.

⁵³⁴ *Ο.π.*, 31c.

⁵³⁵ *Ο.π.*, 32b.

⁵³⁶ *Ο.π.*, 52d.

⁵³⁷ Στην κατηγορία του πέρατος περιλαμβάνονται όσα όντα διαθέτουν την ακρίβεια, τη σταθερότητα και την ακινησία. Βλ. Πλάτων, *Φίληθος*, 25a-b.

⁵³⁸ Στο άπειρο εντάσσεται ό,τι είναι ποσοτικά ή ποιοτικά ασαφές, συγκεχυμένο και ό,τι κινείται ατέρμονα. Βλ. Πλάτων, *Φίληθος*, 24d.

⁵³⁹ Ο Ν. Μπούσουλας αναφέρεται στον λειτουργικό ρόλο του Καλού για την «ευφορία του ψυχικού μείγματος» υπερθεματίζει για το κάλλος, το οποίο θεωρεί ζωογόνο δύναμη για την ψυχή, «πηγή κάθε δημιουργικότητας [...] και φύσεως». Βλ. Ν. Μπούσουλας, «Φυσική και οντολογία στην τελευταία πλατωνική διαλεκτική», σ. 85.

⁵⁴⁰ Πλάτων, *Φίληθος*, 51c. Για την πλατωνική «καθαρή ομορφιά» βλ. εκτενώς Γ. Διζικιρίκης, *Η τέχνη και οι Έλληνες: η αισθητική σκέψη των αρχαίων Ελλήνων πέρα από τη νεκρή θάλασσα των λέξεων*, σσ. 114-116.

⁵⁴¹ Πλάτων, *Φίληθος*, 51c-d.

⁵⁴² *Ο.π.*, 51e· πβ. Μ. Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η τέχνη*, σσ. 43-45, 264-265. Ο βίος των μέγιστων δυνατών απολαύσεων και των λιγότερο πιθανών πόνων θεωρείται ο απόλυτα καλός. Βλ. G. Santas, «Socratic Goods and Socratic Happiness», σ. 110.

⁵⁴³ Πλάτων, *Φίληθος*, 51c-d.

⁵⁴⁴ *Ο.π.*, 53a-b.

⁵⁴⁵ *Ο.π.*, 53b: «σμικρὸν ἄρα καθαρὸν λευκὸν μεμειγμένον πολλοῦ λευκοῦ λευκότερον ἅμα καὶ κάλλιον καὶ ἀληθέστερον». Πβ. Μ. Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η τέχνη*, σ. 45.

γεωμετρικά σχήματα, όπως η ευθεία, η καμπύλη, τα επίπεδα και τα στερεά, τα οποία σχεδιάζονται με τη βοήθεια τόρνου, τριγώνου ή χάρακα και εντοπίζονται στον επίγειο κόσμο, λαμβάνονται ως απόλυτα όμορφα⁵⁴⁶.

Αντίστοιχα, και στο κοσμολογικό κείμενο του *Τίμαιου* δεν παύει να εξυμνείται το κάλλος των γεωμετρικών μορφών, όπου το τετράεδρο, το οκτάεδρο, το εικοσάεδρο και ο κύβος αποτελούν τα τέσσερα «κάλλιστα» σώματα, τα οποία διαφέρουν από τα άλλα και σχετίζονται άμεσα με τη φύση⁵⁴⁷. Επιπλέον, στη γη δίνεται η μορφή κύβου και αναλύεται η σταθερότητα των πλευρών του τριγώνου⁵⁴⁸. Όλα τα παραπάνω λογίζονται ως όμορφα επειδή ο Θεός σχεδίασε τις αναλογίες, τις κινήσεις και τις δυνάμεις των γεωμετρικών αυτών σχημάτων με βάση την αρμονία, κατά τον ίδιον τρόπο που δημιούργησε το σύμπαν⁵⁴⁹. Είναι προφανές πως τα μαθηματικά, κατά τον Πλάτωνα, είναι πιο ορθός δρόμος για την αντικειμενική αλήθεια⁵⁵⁰ και το εφελτήριο για τον νοητό κόσμο⁵⁵¹.

Γι' αυτόν τον λόγο ίσως η τέχνη δεν μετέχει στη διαδικασία για το καθ' εαυτό Ωραίο, διότι κατά τον Πλάτωνα η σύλληψη αυτού αποδίδεται στον νου, υπονομεύοντας την αξιοπιστία των αισθήσεων, οι οποίες «μὴ ἀκριβεῖς εἰσὶν μηδὲ σαφεῖς»⁵⁵². Είναι αντιληπτό πως μολονότι ο Πλάτων θεμελιώνει μια νοησιοκρατική θεωρία για τη σύλληψη του ωραίου, προσαρτημένη στις Ιδέες⁵⁵³, ωστόσο οι καλοσχηματισμένες μορφές, τα καθαρά

⁵⁴⁶ Πλάτων, *Φίλητος*, 51c.

⁵⁴⁷ Πλάτων, *Τίμαιος*, 53e – 55d.

⁵⁴⁸ *Ο.π.*, 55e – 56c.

⁵⁴⁹ *Ο.π.*, 56c.

⁵⁵⁰ Βλ. A. Jeannière, *Πλάτων*, σ. 126: «Αν η αριθμητική και η γεωμετρία είναι επιστήμες απαραίτητες για τους μέλλοντες άρχοντες της πολιτείας, αυτό συμβαίνει δίχως άλλο, επειδή συντελούν στην πιο αποτελεσματική επιτυχία τεχνικών προγραμμάτων και εμπειρικών κατασκευών, αλλά πριν απ' όλα, επειδή παρουσιάζονται σαν διανοητικές θεωρίες, που μόνο στον εαυτό τους μπορούν να βρουν την τελειώσή τους».

⁵⁵¹ Πλάτων, *Πολιτεία*, 511c.

⁵⁵² Ο Πλάτων θεωρεί ότι τις υπέρτατες αξίες, όπως το ωραίο, δεν είναι ικανή καμία αίσθηση να τις προσλάβει, παρά μόνο με τη σκέψη, όταν δηλαδή η ψυχή είναι απαγκιστρωμένη από το σώμα. Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 65b, 75 d.

⁵⁵³ Βλ. Θ. Βορέας, *Εισαγωγή εις την Φιλοσοφίαν*, σ. 353.

χρώματα, οι ωραίες μυρωδιές και οι όμορφες μελωδίες⁵⁵⁴, όσα δηλαδή αποτελούν τα αληθινά «καλά», γίνονται αντιληπτά μόνο μέσω των αισθήσεων. Παρότι, πολλάκις αναφέρεται στην επιτακτική ανάγκη αφύπνισης από τον «αισθητηριακό λήθαργο»⁵⁵⁵, δεν μπορεί να παραληφθεί το αισθητικό επίπεδο γιατί λειτουργεί ως «ένας αναβαθμός προς το επέκεινα της ουσίας»⁵⁵⁶. Η αξιοπιστία των αισθήσεων που σε ορισμένους διαλόγους τίθεται εν αμφιβόλω, καθώς υποστηρίζεται ότι όταν το σώμα δεν ηγεμονεύεται από την ψυχή⁵⁵⁷ αλλά από τις αισθητηριακές ηδονές η ζωή μετατρέπεται σε αβίωτη⁵⁵⁸, αξιολογείται εντούτοις θετικά σε πλείστα πλατωνικά χωρία⁵⁵⁹. Αναγνωρίζεται η σημασία της ακοής και της όσφρησης, αλλά η όραση τίθεται σε μια ανώτερη αξιολογική κλίμακα⁵⁶⁰, εν αντιθέσει, με την αίσθηση της αφής, η οποία αποκλείεται καθώς σχετίζεται άμεσα με τα τρία ήδη ακολασίας, την άκρατη ηδονή για ποτά, γαστριμαργικές και σεξουαλικές απολαύσεις⁵⁶¹.

Η όραση συγκεκριμένα θεωρείται ως μία εκ των σπουδαιότερων αισθήσεων, δηλώνεται ότι «πολυτελεστάτην τὴν τοῦ ὁρᾶν τε καὶ ὁρᾶσθαι

⁵⁵⁴ Βλ. Πλάτων, *Φίληθος*, 51b.

⁵⁵⁵ Κ. Παπαγιώργης, *Ο νομοθέτης που αυτοκτονεί. Μια πολιτική ανάγνωση του πλατωνικού έργου*, σ. 81.

⁵⁵⁶ Γ. Ζωγραφίδης, *Εικαστική Φιλοσοφία. Μελετήματα για τη φιλοσοφία, τη θρησκεία και την τέχνη*, σ. 68.

⁵⁵⁷ Βλ. Πλάτων, *Αλκιβιάδης*, 130a.

⁵⁵⁸ Βλ. Πλάτων, *Κρίτων*, 47d-e- *Γοργίας*, 505a.

⁵⁵⁹ Τη σπουδαιότητα των αισθήσεων επισημαίνει και ο Ηράκλειτος. Βλ. Ηράκλειτος, DK B 55: «ὅσων ὄψις ἀκοή μάθησις, ταῦτα ἐγὼ προτιμέω», καθώς και ο Πρωταγόρας, ο οποίος αναφέρει ότι «μηδὲν εἶναι ψυχὴν παρὰ τὰς αἰσθήσεις, καθὰ καὶ Πλάτων φησὶν ἐν Θεαιτήτῳ». Βλ. Διογένης Λαέρτιος, DK, A 80, όπως επίσης και ο Αριστοτέλης. Βλ. Αριστοτέλης, *Μετὰ τὰ Φυσικά*, 980a 1-7: «Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει. σημεῖον δ' ἡ τῶν αἰσθήσεων ἀγάπησις· καὶ γὰρ χωρὶς τῆς χρείας ἀγαπῶνται δι' αὐτάς, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ἢ διὰ τῶν ὁμμάτων. οὐ γὰρ μόνον ἵνα πράττωμεν ἀλλὰ καὶ μηθὲν μέλλοντες πράττειν τὸ ὁρᾶν αἰρούμεθα ἀντὶ πάντων ὥς εἰπεῖν τῶν ἄλλων. αἴτιον δ' ὅτι μάλιστα ποιεῖ γνωρίζειν ἡμᾶς αὕτη τῶν αἰσθήσεων καὶ πολλὰς δημοῖ διαφοράς. Βλ. επίσης την αριστοτελική πραγματεία *Περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν*, 437a και *Ρητορική*, 1364b. Πβ. Γ. Ζωγραφίδης, *Εικαστική Φιλοσοφία. Μελετήματα για τη φιλοσοφία, τη θρησκεία και την τέχνη*, σ. 31.

⁵⁶⁰ Ο Πλάτων δεν είναι ο μόνος φιλόσοφος που διακρίνει την όραση από τις υπόλοιπες αισθήσεις. Ενδεικτικά βλ. Ηράκλειτος, DK 22 B 101a, I 173, 15D και Αριστοτέλης, *Μετὰ τὰ Φυσικά*, 980a, 21-24.

⁵⁶¹ Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 64d – 65a. Ο Αριστοτέλης φαίνεται να συμφωνεί καταδικάζοντας την αφή ως μια θηριώδη αίσθηση. Πβ. Αριστοτέλης, *Ἠθικά Εὐδήμεια*, Γ', 1231a: «ὥστε περὶ τὰ ἀπτόμενα, ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν, θετέον τὴν ἀκολασίαν».

δύναμιν»⁵⁶², κάνοντας λόγο στην «τιμιωτέρω»⁵⁶³ αυτή σύζευξη. Τα μάτια είναι τα πρώτα αναγκαία όργανα της όρασης⁵⁶⁴, προήλθαν από το «πῦρ» και έπειτα δόθηκαν από τους θεούς στον άνθρωπο κατά τη δημιουργία του⁵⁶⁵. Η όραση και συγκεκριμένα το όργανό της το μάτι, χαρακτηρίζεται ως «ἡλιοειδέστατόν»⁵⁶⁶ συγκριτικά με τα άλλα αισθητήρια όργανα. Στον εσχατολογικό μύθο της ψυχής του Φαίδρου, τα ωραία πράγματα στη γη, που δεν είναι τίποτα άλλο παρά ομοιώματα της Ιδέας του Κάλλους, γίνονται αντιληπτά «διὰ τῆς ἐναργεστάτης αἰσθήσεως τῶν ἡμετέρων» όρασης, επειδή ακτινοβολούν⁵⁶⁷. Η «προνομιακή βλεμματική επαφή»⁵⁶⁸ λειτουργεί κατ' αυτόν τον τρόπο ως αφύπνιση για την αναμνησιακή σύλληψη της γνώσης. Χάρη στην όραση, εξάλλου, γίνεται αντιληπτή η ομορφιά, η μοναδική ιδέα που συναντάται και στους δύο κόσμους και την οποία ο Πλάτων μελετά στα έργα του της μέσης περιόδου⁵⁶⁹. Καταλήγει επομένως ο Αθηναίος φιλόσοφος ότι «δὴ τοῦτο ὁμμάτων μέγιστον ἀγαθόν»⁵⁷⁰, ως ένα θεόσταλτο δώρο του οποίου η ωφέλεια είναι η δυνατότητα παρακολούθησης των κινήσεων των ουρανίων σωμάτων αλλά και η προσαρμοστικότητα των περιφορών της διανοίας μας, με τις οποίες συνδέεται άμεσα και η φιλοσοφία. Τέλος, στον ύστερο Αλκιβιάδη Ι αναγνωρίζει τη σημασία της αίσθησης των ματιών ως αναγκαία προϋπόθεση για την κατάκτηση της αυτογνωσίας⁵⁷¹, μιας βασικής έννοιας στη σωκρατική διδασκαλία.

⁵⁶² Πλάτων, *Πολιτεία*, 507c, 477c, 532a. Ο Σπ. Παυλίδης παρατηρεί ότι η χρήση του επιθέτου σε υπερθετικό βαθμό δηλώνει ευθαρσώς την άποψη ότι η όραση «αξιολογείται a priori ως βαρύτιμος». Βλ. Σπ. Παυλίδης, *Η έννοια του φωτός στην Πολιτεία του Πλάτωνος και οι ερμηνευτικές διασαφηνίσεις του Πρόκλου*, σσ. 50-51.

⁵⁶³ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 508a.

⁵⁶⁴ *Ό.π.*, 352a.

⁵⁶⁵ Πλάτων, *Τίμαιος*, 45a-b.

⁵⁶⁶ Πλάτων, *Πολιτεία*, 508b. Διευκρινιστικά, ο Πλάτων ήδη επισημαίνει τη σημασία του Ηλίου ως «τὸν τόκον τε καὶ ἔκγονον αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ»· βλ. *Πολιτεία*, 506d – 507a.

⁵⁶⁷ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 249d – 250d.

⁵⁶⁸ Π. Δόικος, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Φαῖδρος*, 33-147, σσ. 35-36.

⁵⁶⁹ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 250b, d.

⁵⁷⁰ Πλάτων, *Τίμαιος*. 47a-b.

⁵⁷¹ Βλ. Πλάτων, *Αλκιβιάδης Ι*, 133b.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

«Τόκος ἐν καλῷ»:

Η ανιούσα όδευση προς την Ιδέα του κάλλους

Στους μέσους πλατωνικούς διαλόγους, όπως στον *Φαίδωνα*, ο Πλάτων εκδιπλώνοντας τη θεωρία των Ιδεών⁵⁷² αναφέρεται επίσης στην «παρουσία» του κάλλους⁵⁷³ στον γήινο κόσμο, καθώς τα αισθητά πράγματα μιμούνται την ομορφιά των υπερουράνιων Ιδεών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αποκτούν την ταυτότητά τους και μπορούν να χαρακτηριστούν και ως ωραία. «Η θεωρία των ιδεών, σαν αρμονικό αντάμωμα της σωκρατικής ηθικής και της μαθηματικής θεωρίας των πυθαγορείων, μολονότι η πολιτική τη θέλει πάγια, δεν παρουσιάζεται οριστική και αμετάκλητη στα πλατωνικά κείμενα», όπως κριτικά σχολιάζει ο Παπαγιώργης.

Η «μέθεξις»⁵⁷⁴ ή διαφορετικά η «μίμησις»⁵⁷⁵ συναντάται και στον εσχατολογικό μύθο⁵⁷⁶ του *Φαίδρου*⁵⁷⁷, όπου ο Πλάτων καταφάσκει ότι οι ψυχές

⁵⁷² Βλ. Κ. Γεωργούλης, «Προλεγόμενα», στο: *Πλάτων, Συμπόσιον*, σ. 56. Κατά τον Π. Δρανδάκη, ο Πλάτων δυσανεχόμενος από το κοινωνικό γίνεσθαι της εποχής του συνθέτει τη θεωρία του για τις Ιδέες για να υποστηρίξει την ύπαρξη της αδιαμφισβήτητης και αληθινής γνώσης, η οποία πηγάζει από σταθερές έννοιες. Βλ. Π. Δρανδάκης, *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, σ. 306-308. Για να καταλήξει σε αυτή τη θεωρία αξιοποιεί τον συγκερασμό της προγενέστερης θεωρίας του περί αθανασίας της ψυχής του *Μένωνα* αλλά και τη θεωρία της γνώσης ως ανάμνησης, πολύ γνωστής από τον διάλογο *Φαίδων*. Βλ. Ε. Νταλιάνη, *Ανθρωπολογία και Γνωσιοθεωρία στη Λογική του Ευγένιου Βούλγαρη: η αξιοποίηση της αρχαίας ελληνικής ιατρικής και φιλοσοφίας*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2015, σ. 37. Σχετικά με τη θεωρία των Ιδεών όπως διαμορφώθηκε από τον Πλάτωνα βλ. W.D. Ross, *Plato's Theory of Ideas*, Oxford, Clarendon Press, 1951 (rpt. 1963), pp. 22-36.

⁵⁷³ Βλ. Πλάτων, *Φαίδων*, 100 d-e· *Συμπόσιον*, 211b· *Παρμενίδης*, 130e – 131a, 132d-e. Η ουσία πλατωνικά μετατρέπεται σε παρουσία, η οποία ενυπάρχει ανά πάσα στιγμή εντός των αντικειμένων. Πβ. Κ. Γεωργούλης, «Εισαγωγή», στο: *Πλάτωνος, Πολιτεία*, σ. 12.

⁵⁷⁴ Πλάτων, *Φαίδων*, 66a, 100c-e, 101c, 103c-d, 104b-c.

⁵⁷⁵ Ο Πλάτων ως γνώστης της πυθαγόρειας διδασκαλίας και φανερά επηρεασμένος από εκείνη υιοθετεί τη θεωρία των όντων ως μιμήσεις των αριθμών αλλά αντικαθιστά τους τελευταίους με τις Ιδέες. Βλ. Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, σ. 158.

⁵⁷⁶ Για τη φιλοσοφική μυθολογία και μυθοποιία σχετικά με το έργο του Πλάτωνος βλ. ενδεικτικά F. Graf, *Εισαγωγή στη μελέτη της ελληνικής μυθολογίας*, μτφρ. Αγγελική Λέλλου, επιμ. Άγγελος Χανιώτης, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2013, σσ. 223-232. Πβ. T. Szlezák, *Πώς να διαβάσουμε τον Πλάτωνα*, σσ. 171-179.

⁵⁷⁷ Πλάτων, *Φαίδρος*, 250a-b· *Παρμενίδης*, 132d· *Τίμαιος*, 48e.

κατά την προ της ενσωμάτωσής τους κατάσταση παρατηρούν το «λαμπρὸν» φῶς που εκ φύσεως μόνο το κάλλος διαθέτει και στη συνέχεια γοητεύονται από αυτό καθώς είναι «ἐκφανεστάτον» και «ἐρασμιώτατον»⁵⁷⁸. Όταν επέλθει η πτώση των άπτέρων ψυχών στον επίγειο κόσμος, συναντούν τα ομοιώματα των Ιδεών του κάλλους, τα οποία αναγνωρίζουν επειδή λαμπυρίζουν και «πρὸς τὴν τοῦ κάλλους φύσιν ἠνέχθη, καὶ πάλιν εἶδεν αὐτὴν μετὰ σωφροσύνης ἐν ἀγνῶ βάθρῳ βεβῶσαν»⁵⁷⁹. Με το έναυσμα αυτό, πυροδοτείται η διανοητική διαδικασία της ανάμνησης⁵⁸⁰, όπου η ψυχή ανακαλεί στη μνήμη της όλες εκείνες τις Ιδέες που είχε πρωτοδεί⁵⁸¹ στον «ὑπερουράνιον τόπον»⁵⁸², ενθυμούμενη «πολύτιμα αποσπάσματα από την χαμένη εκείνη γνώση»⁵⁸³. Η επιθυμία για προσέγγιση του ιδεατού κάλλους προσφέρει στις ψυχές και πάλι φτερά σημειώνοντας μια ερωτική πορεία προς τα άνω⁵⁸⁴.

Ο άνθρωπος ποθεί το κάλλος διότι μόνον δια των αισθητικών του αξιών επιθυμεί να κατακτήσει και πάλι τη θεϊκή του υπόσταση⁵⁸⁵. Η ψυχή ενσώματη ή μη⁵⁸⁶, παρασυρόμενη από μια θεόσταλτη μανία, η οποία είναι «το πάθος του λόγου»⁵⁸⁷, κινείται ερωτικά προς το κάλλος «ἐπ' εὐτυχίᾳ τῇ

⁵⁷⁸ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 249b-c, 250b-d. Το φῶς παρουσιάζεται ως ένα στοιχείο που συναντάται τόσο στην ουράνια όσο και στην γήινη σφαίρα. Βλ. Σπ. Παυλίδης, *Η έννοια του φωτός στην Πολιτεία του Πλάτωνα και οι ερμηνευτικές διασαφηνίσεις του Πρόκλου*, σ. 52. Η λαμπρότητα της ομορφιάς που αναλύεται σχολαστικά στους πλατωνικούς διαλόγους αποτελεί πηγή έμπνευσης για τη νεοπλατωνική σκέψη. Βλ. και Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, σ. 50.

⁵⁷⁹ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 254b.

⁵⁸⁰ *Ό.π.*, 246e κ.ε.. Η ανάμνηση συναντάται σε διάφορους διαλόγους, με αφετηρία την ανάκληση της γεωμετρικής γνώσης του Σωκράτους σε έναν δούλο, τον Μένωνα. Βλ. Πλάτων, *Μένων*, 80d – 86c, 98a· *Φαῖδων*, 72e – 77d· *Θεαίτητος*, 48c – 151d· *Πολιτεία*, Ζ, 518b-d.

⁵⁸¹ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 248d – 250d.

⁵⁸² *Ό.π.*, 247c.

⁵⁸³ Γ. Βλαστός, *Σωκράτης: Ειρωνευτής και Ηθικός Φιλόσοφος*, σ. 134.

⁵⁸⁴ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 249d – 250e. Π. Δόικος, «Η μορφή της ψυχής και η λογική της ενσωμάτωσης», *Φιλοσοφεῖν: ἐπιστήμη, εὐνοια, παρησία*, 10 (2014), 83-90, σ. 85.

⁵⁸⁵ Βλ. Ε. Παπανούτσος, *Φιλοσοφία και Παιδεία*, σ. 125. Πβ. Π. Δόικος, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Φαῖδρος*, 33-147, σ. 13: «η σχέση του αισθησιασμού με την ορμή για την υπερβατική ομορφιά αποδίδεται στη μεταφυσική του ωραίου».

⁵⁸⁶ Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος*, 246b – 249d.

⁵⁸⁷ G. Santas, *Plato and Freud: Two Theories of Love*, Oxford, B. Blackwell, 1988, p. 69.

μεγίστη»⁵⁸⁸. Οτιδήποτε όμορφο δημιουργείται στον κόσμο γεννιέται με την ελπίδα «να ανευρεθεί ακόμη ένα κομμάτι της θρυμματισμένης ολοκληρίας του»⁵⁸⁹. Το όμορφο επομένως, το οποίο η ψυχή «θεῖ δὲ ποθοῦσα ὅπου ἂν οἴηται ὄψεσθαι»⁵⁹⁰, όπως όλα «τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ μανίας, θεῖα μέντοι δόσει διδομένης»⁵⁹¹, είναι αδύνατον να μην προσελκύσει το βλέμμα είτε με τα μάτια του σώματος είτε με τα μάτια της ψυχής⁵⁹².

Οι ερωτικές διαβαθμίσεις, τις οποίες η Διοτίμα επεξηγεί στον Σωκράτη, εκκινούν από τις ωραίες μορφές, δηλαδή τα όμορφα σώματα⁵⁹³ και μεταβαίνουν σε ένα επόμενο στάδιο, στις ωραίες ψυχές⁵⁹⁴. Ο εραστής στο πρώτο στάδιο αναζητεί την ομορφιά στην εξωτερική εμφάνιση, η οποία είναι ίδια για κάθε μορφή⁵⁹⁵ και εν συνεχεία, αφού διαπαιδαγωγηθεί ορθά, θα ανακαλύψει την ύπαρξη του κάλλους που βρίσκεται εσωτερικά. Όταν αντιληφθεί ότι «τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς κάλλος τιμιώτερον ἡγήσασθαι τοῦ ἐν τῷ σώματι»⁵⁹⁶, τότε είναι σε θέση να προχωρήσει στο επόμενο στάδιο.

Σε αυτόν τον δεύτερο αναβαθμό, ο εραστής ενθουσιάζεται με μια «ψυχῇ καλῇ καὶ γενναίᾳ καὶ εὐφυεῖ»⁵⁹⁷ ακόμη και εάν το άνθος του

⁵⁸⁸ *Ο.π.*, 245b – 246a. Για τη δύναμη της αυτοκίνητης ψυχής βλ. Τ. Αρβανιτάκης, *Πλάτων, Περί της κινήσεως: η κίνηση στο έργο του Πλάτωνα*, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 1999, σ. 57 κ.ε..

⁵⁸⁹ Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, σ. 140.

⁵⁹⁰ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 251e.

⁵⁹¹ *Ο.π.*, 244a: «τῆς δὲ θεῖας τετάρων θεῶν τέτταρα μέρη διελόμενοι, μαντικὴν μὲν ἐπίπνοιαν Ἀπόλλωνος θέντες, Διονύσου δὲ τελεστικὴν, Μουσῶν δ' αὖ ποιητικὴν, τετάρτην δὲ ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτος, ἐρωτικὴν μανίαν ἐφήσαμεν τε ἀρίστην εἶναι, καὶ οὐκ οἶδ' ὅπῃ τὸ ἐρωτικὸν πάθος ἀπεικάζοντες, ἴσως μὲν ἀληθοῦς τινος ἐφαπτόμενοι, τάχα δ' ἂν καὶ ἄλλοσε παραφερόμενοι, κεράσαντες οὐ παντάπασιν ἀπίθανον λόγον» βλ. καὶ *Φαῖδρος*, 255b.

⁵⁹² βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 211e. Πβ. Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, σ. 41.

⁵⁹³ βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 210a-b.

⁵⁹⁴ Πλωτίνος, *Ἐννεάδες*, V, 8: «Καὶ στ' ἀλήθεια δεν ὑπάρχει ἀνώτερη ωραιότητα ἀπὸ τῆς φρόνησης που μπορεῖς νὰ δεις μέσα σὲ κάποιον καὶ νὰ γοητευτεῖς ὅχι ὅσον ἀφορὰ τὸ πρόσωπό του – διότι αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀσχημο–, ἀλλὰ παραβλέποντας κάθε ἐξωτερικὴ μορφή, νὰ καταδιώξεις τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ωραιότητα. Εἴαν ἀκόμα δεν σε παρακινεῖ νὰ χαρακτηρίσεις ωραῖο ἕναν τέτοιου εἶδους ἄνθρωπο, τότε δεν μπορεῖς νὰ χαρεῖς, εἴαν κοιτάζοντας μέσα στα ἐνδότερά σου ἀντικρίσεις κάτω ωραῖο». βλ. Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της Ομορφιάς*, σ. 184.

⁵⁹⁵ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 210a-b. Πβ. Η Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, σ. 133: «ἡ ομορφιά δεν ἐνυπάρχει στο συγκεκριμένο υλικὸ σῶμα μόνο τοῦ ἐνός ἀτόμου, ἀλλὰ στὴν ωραία μορφή, που ἐκφράζεται ὡς γενικὴ ἐννοια».

⁵⁹⁶ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 210b.

⁵⁹⁷ *Ο.π.*, 209b.

σώματος είναι μικρό⁵⁹⁸. Το ίδιο πράττει και ο «ἀρτιτελής» του Φαίδρου, ο οποίος δεν εξαπατάται όταν αντικρίζει το «κάλλος εὖ μεμιμημένον»⁵⁹⁹ ενός θεόμορφου προσώπου ή σώματος. Συντελείται ο έρωτας για τη γνώση⁶⁰⁰, για τις όμορφες ανθρώπινες δραστηριότητες και τις διανοητικές προσπάθειες, όπως είναι οι νόμοι, η επιστήμη και τα έργα τέχνης, τα οποία συνιστούν την ομορφιά στην πολιτεία. Δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι καθετί στην πλατωνική σκέψη διαμορφώνεται με γνώμονα την ορθή σχέση του ατόμου με την πολιτεία⁶⁰¹, ώστε «ο αληθινός έρωτας για την πολιτεία πρέπει να υπερβαίνει τα συγκεκριμένα χωροχρονικά πλαίσια, την ορατή της μορφή, και να επιζητεί τη γνώση της εσωτερικής της δύναμης, ακριβώς όπως ο παιδαγωγικός έρωτας του εραστή δεν μένει προσκολλημένος στην ωραία εξωτερική μορφή αγνοώντας την ποιότητα της ψυχής»⁶⁰².

Όταν η ψυχή επέλθει στο σημείο όπου «ἐπὶ τὸ πολὺ πέλαγος τετραμμένος τοῦ καλοῦ»⁶⁰³, τότε είναι σε θέση να δημιουργεί πλήθος όμορφων λόγων, μεγαλοπρεπών νόμων, αλλά και διανοημάτων «ἐν φιλοσοφία ἀφθόνῳ»⁶⁰⁴. Η ψυχή χάρη στην διανοητική και ηθική της διάσταση συναντά «τοὺς λόγους... τοὺς καλοὺς», οι οποίοι έχουν ως απόληξη την ευδαιμονία⁶⁰⁵, αφού πρώτα κατακτηθεί η σωφροσύνη⁶⁰⁶. «Αν ο παιδαγωγός με τη γενικότερη έννοια –ποιητής, καλλιτέχνης, νομοθέτης– δεν εμφορείται από

⁵⁹⁸ Ό.π., 210b.

⁵⁹⁹ Πλάτων, Φαῖδρος, 251a.

⁶⁰⁰ L. Robin, *La théorie platonicienne de l'Amour*, p. 109, 161-164.

⁶⁰¹ Πλάτων, Πολιτικός, 302d κ.ε. Η «πόλις ως ψυχοσωματική οντότητα «αἰσθάνεται», χορηγεί αξιώματα, διαθέτει «φρόνημα» και διακρίνεται για την «καλοκαγαθίαν», την «ἀνδρείαν», καθώς και την «σωφροσύνην» της». Βλ. Κ.Θ. Πέτσιος, *Φιλοσοφικές έννοιες ως τρόπος επιχειρηματολογίας στους Αττικούς Ρήτορες*. Διδακτορική Διατριβή. Ιωάννινα, 1993, σ. 192. Πβ. Κ.Θ. Πέτσιος, «Λόγος και Πόλις στην κλασική σκέψη», σ. 158.

⁶⁰² Βλ. Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, σ. 139. Πβ. Μ. Ανδρόνικος, *Παιδεία ή υπνοπαιδεία;*, Αθήνα, Ίκαρος, 1976, σ. 48.

⁶⁰³ Πλάτων, Συμπόσιον, 210d 4.

⁶⁰⁴ Ό.π., 210d 6. Βλ. αντιστοίχως, ο νεοπλατωνικός Πλωτίνος, *Περὶ Διαλεκτικῆς, Ἐννεάς Α΄*, 2 (8-10), ο οποίος παρατηρεί ότι: «ἐν ἄλλοις μᾶλλον, οἷον ἐπιτηδεύματα καλὰ καὶ νόμους καλοὺς δεικνύντα – ἐν ἄσωμάτοις γὰρ ὁ ἔθισμός τοῦ ἐρασμοῦ ἤδη». Η διπλή σύλληψη του έρωτα σε θεϊκό και ηθικό αναζωπυρώνει την αντιπαράθεση μεταξύ των συμποσιαστών. Πβ. C. Calame, *Ο έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Α. Στέφος, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2006, σ. 223.

⁶⁰⁵ Πλάτων, Αλκιβιάδης, 134a. Βλ. επίσης Πλάτων, Γοργίας, 499e. Συμπόσιον, 205a.

⁶⁰⁶ Πλάτων, Χαρμίδης, 157a.

έρωτα για το αντικείμενό του και δεν είναι έμπλεος ενθουσιασμού για το έργο που επιτελεί, αν δεν διαθέτει ιδιαίτερα αισθήματα αγάπης για εκείνους που διδάσκει, πολύ περισσότερο αν ο ίδιος δεν πραγματώνει την ύπαρξή του σύμφωνα με ανώτερα ιδανικά, δεν μπορεί να οδηγήσει τους μαθητές του στην κάρπωση των βαθύτερων και σωστικών σκοπών της αρετής»⁶⁰⁷. Ο Πλάτων επομένως δεν παραβλέπει τη ζωή, αλλά συμπεριλαμβάνει σε αυτή τη φιλοσοφία, συναρμολογώντας τον έρωτα και τον λόγο στην «αποστολή της φιλοσοφίας»⁶⁰⁸.

Στον ύψιστο αναβαθμό αυτής της ανιούσας κλιμάκωσης, η οποία οδηγεί στην ερωτική μακαριότητα⁶⁰⁹, η ψυχή θεάται το «ἀεὶ ὄν»⁶¹⁰, το «μονεῖδές»⁶¹¹, το «εἰλικρινές, καθαρὸν, ἄμεικτον, ἀλλὰ μὴ ἀναπλέων σαρκίων τε ἀνθρωπίνων καὶ χρωμάτων καὶ ἄλλης πολλῆς φλυαρίας θνητῆς»⁶¹² κάλλος. Καθοριστικός είναι ο ρόλος του φιλοσόφου, ο οποίος έχει χρέος να αντιληφθεί την πολλαπλότητα του αισθητού κόσμου και να την μετατρέψει σε «νοητική ενότητα»⁶¹³. Η Ιδέα του αληθινά ωραίου⁶¹⁴ διαφέρει από όλες τις άλλες καθώς είναι διαχρονική, δεν υφίσταται καμία μεταβολή στο

⁶⁰⁷ Βλ. Ν. Γεωργοπούλου, *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, σ. 128.

⁶⁰⁸ Βλ. Π. Ηλιόπουλος, «Πλατωνικός Έρως και Παιδεία: Η διεγερτική κατίσχυση του Ωραίου», 51-60, σ. 51· πβ. Κ.Γ. Νιάρχος, *Πλάτωνος Συμπόσιον. Διοτίμας έρωτος Αποκάλυψις*, Αθήνα, Ρώμη, 2003, σ. 113.

⁶⁰⁹ Στην *Πολιτεία* (519b-d) γίνεται αναφορά στους «ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες», δηλαδή σε όσους διάγουν έναν ενάρετο βίο, αποτελώντας πρότυπο για τους συμπολίτες τους και κατά τον θάνατό τους μεταφέρονται στα νησιά των Μακάρων, ώστε να τιμώνται ισάξια με ήρωες.

⁶¹⁰ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 211a.

⁶¹¹ *Ό.π.*, 211b· πβ. *Πολιτεία*, Ε', 493e - 494a.

⁶¹² Πλάτων, *Συμπόσιον*, 211e· πβ. *Φαῖδρος*, 100 b6· *Πολιτεία*, Ε' 476 b10-11, ΣΤ' 507b.

⁶¹³ ΚΙ. Ioannides, *Le philosophe et le musicien dans l'oeuvre de Platon*, p. 184.

⁶¹⁴ Επομένως, απορρίπτεται ό,τι είχε προηγουμένως υποστηριχθεί (205 e - 206) ότι ο έρως είναι μια διαρκής αναζήτηση του άλλου μισού, αλλά πρόκειται για μια ατέρμονη βαθιά επιθυμία κατάκτησης του *άγαθοῦ*. Ουδόλως, όπως επισημαίνει η Ε. Παππά, «ακολουθώντας το ρεύμα της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας, το "άγαθόν" γίνεται έννοια όλο και πιο υπερβατική, ώσπου, με το νεοπλατωνισμό, φτάνει στην πλήρη θεοποίηση». Βλ. Ε. Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, σ. 222.

πέραςμα του χρόνου⁶¹⁵, δεν υπόκειται στη σχετικότητα και δεν εξαρτάται από την ιδιότητα κάποιας άλλης ουσίας⁶¹⁶.

Το κάλλος διακρίνεται για τη λαμπρότητά του, η οποία δεν συγκρίνεται με καμία του γήινου κόσμου και παρότι δεν δεσμεύεται με κάποιο αντικείμενο, έχει τη δυνατότητα να διαχέεται παντού⁶¹⁷. Ο δεσμότης της Πολιτείας έχει ένα κοινό χαρακτηριστικό με τον μειούμενο του Συμποσίου, την κοπιώδη ανάβαση μέχρι την κορυφή⁶¹⁸, αντικρίζοντας εν τέλει το εκτυφλωτικό Φως της αλήθειας⁶¹⁹. Εκείνο το «ἐκφανεστάτον» και «ἐρασμιώτατον»⁶²⁰ φως είναι ορατό σε όποιον φτάνει στον ανώτατο βαθμό της ερωτικής μυσταγωγίας και «ἐξαίφνης»⁶²¹ κατόψεται τι θαυμαστόν τὴν φύσιν καλόν»⁶²². Εν κατακλείδι το νόημα της ερωτικής μύσεως, το οποίο στην Πολιτεία αναγνωρίζεται ως «μέγιστον μάθημα»⁶²³, είναι η προετοιμασία της

⁶¹⁵ Η πρώτη εικόνα για το αμετάβλητο της Ιδέας διατυπώνεται στον πλατωνικό διάλογο *Παρμενίδης*, 8.38-41· πβ. *Πολιτεία*, Ε', 485b: «τῆς αὐσίας τῆς αἰεὶ οὐσης μὴ πλανωμένης ὑπὸ γενέσεως καὶ φθορᾶς». *Κρατύλος*, 402a: Εν αντιθέσει με τις ιδέες που βρίσκονται στον νοητό κόσμο και είναι αμετάβλητες, οτιδήποτε βρίσκεται στον γήινο κόσμο και συλλαμβάνεται μέσω των αισθήσεων «λέγει που Ἡράκλειτος ὅτι 'πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει,' καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς 'δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης». Βλ. και Κ. Bormann, *Πλάτων*, σ. 66. Ο ορισμός της απόλυτης Ιδέας της ομορφιάς συμπυκνώνεται από έναν φιλόσοφο του μεσαιωνικού στοχασμού, τον Θωμά τον Ακινάτη ο οποίος περιγράφει τις προϋποθέσεις της αντικειμενικής ομορφιάς που συνίστανται στην ακεραιότητα ή τελειότητα, την αναλογία ή αρμονία, καθώς και τη φωτεινότητα ή διαύγεια. Βλ. Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*. Accurante et denuo recognoscante J.-P. Migne, Tomus Primus. Excudebatur et venit apud J.-P. Migne Editorem, nunc vero intra Moenia Parisina, 1862, q. XXXIX, art. VIII, pp. 942-943: "Nam ad pulchritudinem tria requiruntur. Primo quidem integritas, sive perfectio; quae enim diminuta sunt, hoc ipso turpia sunt, et debita proportio, sive consonantia; et iterum claritas, unde quae habent colorem nitidum, pulchra esse dicuntur."· Πβ. Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, σ. 88.

⁶¹⁶ Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 211a.

⁶¹⁷ Βλ. Ουμπέρτο Έκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, σ. 50.

⁶¹⁸ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, ΣΤ', 514a – 517a.

⁶¹⁹ Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 212a. Για την έννοια του φωτός στον αλληγορικό μύθο της *Πολιτείας* βλ. Στ. Ράμφος, *Μύηση στο φως. Το όραμα της αλήθειας*, Αθήνα, Κέδρος, 1978, σσ. 20-23. Πβ. Ε. Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλατωνικά Θέματα: συστηματική προσέγγιση των κυριοτέρων θεμάτων της πλατωνικής φιλοσοφίας*, σ. 31, 37.

⁶²⁰ Πλάτων, *Φαῖδρος*, 250d-e. Κατά την επισήμανση της Β. Σολωμού-Παπανικολάου, «το ιδεατό κάλλος πρωτοαντίκρισε, λόγω της λαμπρότητάς του, στον υπερουράνιον τόπον η ψυχή και ένιωσε ακατανίκητη έλξη, προς αυτό. Την ίδια έλξη προς το κάλλος νιώθει και εδώ στη γη». Βλ. Β. Σολωμού-Παπανικολάου, «Ο έρωτας στη θεώρηση του Πλάτωνα», *Δωδώνη* (Μέρος Τρίτο), 28 (1999), 129-146, σ. 134.

⁶²¹ Πλάτων, *Πολιτεία*, 515c. Για το νόημα του «ἐξαίφνης» βλ. Ν. Μπούσουλας, «Φυσική και οντολογία στην τελευταία πλατωνική διαλεκτική», *Ευρετήρια Επιστημονικής Επετηρίδας Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.*, 13 (1974), 85-136.

⁶²² Πλάτων, *Συμπόσιον*, 210e.

⁶²³ Πλάτων, *Πολιτεία*, 504e.

ψυχής «προς θεωρία και απόλαυση του παραδείσιου κάλλους των ιδεών των κορυφούμενων στην ιδέα του Αγαθού»⁶²⁴.

Αναμφίβολα, η Ωραιότητα είναι αλληλένδετη με το Αγαθό, καθώς το τελευταίο αποτελεί πρωταρχική πηγή δημιουργίας όλων⁶²⁵. Εξάλλου, στην αρχαιότητα η αισθητική δεν νοείται πέραν της ηθικής⁶²⁶. Μάλιστα στον διάλογο *Ιππίας Μείζων*, ο Σωκράτης εστιάζει στην ιδέα της ομορφιάς ως «τοῦ καλοῦ τὸ ἀγαθόν»⁶²⁷ και αναπόδεικτα διαπιστώνει ότι συγγενεύει περισσότερο από κάθε άλλη με την έννοια του Αγαθού⁶²⁸. Τόσο στον *Φαίδωνα* όσο και στον *Παρμενίδη* ο Πλάτων αναγάγει την ομορφιά στο ύψος του «ἀγαθοῦ» δημιουργώντας σχεδόν μια εξισωτική σχέση⁶²⁹. Η Διοτίμα του *Συμποσίου* τολμά να αντικαταστήσει το ωραίο με το αγαθό για να κατανοήσει το ερώτημά της ο Σωκράτης και να επιτευχθεί ευκολότερα η διαλεκτική⁶³⁰. Δηλώνεται ότι «τὰγαθὸν καλὸν εἶναι»⁶³¹ και μεταγενέστερα, στην *Πολιτεία*⁶³² αλλά και στον *Τίμαιο* καταλήγει ότι «πᾶν δὴ τὸ ἀγαθὸν καλόν»⁶³³. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι «τὸ καλὸν ἐστὶν αἷτιον ἀγαθοῦ»⁶³⁴, κυρίως για τον ώριμο Πλάτωνα, όπου κατά το τέλος της συγγραφικής πορείας, η ταυτότητα μεταξύ «καλοῦ» και «ἀγαθοῦ» παύει να υφίσταται και

⁶²⁴ Κ. Κουραβέλος (επιμ.), «Εισαγωγή», στο: *Πλάτων, Ἀπολογία Σωκράτους*, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, 1939, 11-22, σ. 17. Ο έρωτας δεν αποτελεί ένα σαρωτικό συναίσθημα, το οποίο προκαλεί έκρηξη, ούτε έναν τρόπο κατάκτησης κάποιου είδους γνώσης, ούτε μια δυνατότητα ορθολογικής επιβεβαίωσης ενός άλλου αλλά έχοντας έναν αποκαλυπτικό χαρακτήρα φανερώνεται ως ένα εφελτήριο για ανεύρεσης της κρυμμένης ομορφιάς και της αρμονίας που ενυπάρχει σε αυτή, με τελικό προορισμό το τέλειο, δηλαδή το Αγαθό. Πβ. Ρ. Eliopoulos, «The Political Dimension of Eros in Plato's Philosophy», σ. 103.

⁶²⁵ Βλ. Μ. Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η Τέχνη, Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, σ. 32.

⁶²⁶ Βλ. Α. Jeannière, *Πλάτων*, σ. 150: Η ομορφιά λειτουργεί ως μια κανονιστική πυξίδα τόσο σε κοινωνικό όσο και σε προσωπικό επίπεδο.

⁶²⁷ Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 297b. Βλ. Ν.Σ. Μελισσίδης, *Πλάτων, Ιππίας μείζων: Δοκιμή φιλοσοφικής ερμηνείας*, σ. 83: «το ηθικό κάλλος χαρακτηρίζει το σωκρατικό βίωμα ως συνολική παρουσία και αυτό θα αποτελέσει το βασικό υπόστρωμα για το ύψιστο μάθημα της πλατωνικής οντολογίας».

⁶²⁸ Βλ. Ε. Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλατωνικά θέματα: συστηματική προσέγγιση των κυριότερων θεμάτων της πλατωνικής φιλοσοφίας*, σ. 37.

⁶²⁹ Βλ. W. Charlton, «Plato and the Concept of Beauty», *Χρονικά Αισθητικής*, 35 (1995), 45-53, σ. 51.

⁶³⁰ Βλ. Πλάτων, *Συμπόσιον*, 204d.

⁶³¹ Πλάτων, *Λύσις*, 216d.

⁶³² Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 509a.

⁶³³ Πλάτων, *Τίμαιος*, 87c.

⁶³⁴ Βλ. Πλάτων, *Ιππίας Μείζων*, 297a.

προτεραιότητα δίδεται στο Αγαθό έναντι του κάλλους⁶³⁵, όπως αποδεικνύεται στον *Φίληβο*, όπου η προσέγγιση του αγαθού παρουσιάζεται ως μια ακατόρθωτη σύλληψη. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να το αγγίξει παρά μόνον με τη τρισπόστατη μορφή που εμφανίζεται, κατακτώντας δηλαδή το δίκαιο, την αναλογία και το ωραίο⁶³⁶.

Ο Σωκράτης, όπως παραδέχεται ο Επίκτητος «πάντας ἔπειθε τοὺς προσιόντας ἐπιμελεῖσθαι ἑαυτῶν»⁶³⁷, εισάγοντας ένα εσωτερικό ηθικό κίνητρο, ταυτίζει την «ἐπιμέλειαν τῆς ψυχῆς» με την «ἐπιμέλεια εαυτοῦ», και συνδέει την αυτογνωσία με τις αρετές ως πρόκριμα ενός αγαθού βίου⁶³⁸. Ο μαθητής του, Πλάτων, έχοντας επίγνωση της ανικανοποίητης ανθρώπινης φύσης δεν προσλαμβάνει τη ζωή ως μια τετελεσμένη, στατική κατάσταση ύπαρξης, αλλά ως μια αέναη προσπάθεια συνεχούς αυτοβελτίωσης⁶³⁹. Στην πλατωνική φιλοσοφία διασφαλίζεται το δικαίωμα της ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου⁶⁴⁰, το οποίο τον καθιστά απόλυτο ρυθμιστή των επιλογών του και των συνεπειών τους. Ο Πλάτων περιγράφει μια «ασκητική» της ψυχῆς⁶⁴¹, κυρίως στους μέσους διαλόγους του, μια κατάσταση στην οποία το εγώ εκχέεται στον κόσμο ως μια υπαρκτική ανάδυση στη βέλτιστη μορφή του μέσω μιας διαρκούς πνευματικής αλλά και σωματικής καλλιέργειας που μολονότι φαίνεται να είναι υποκειμενική, εν τέλει πραγματώνεται ως μια οικουμενική προοπτική. Ο Αθηναίος φιλόσοφος με ρεαλισμό

⁶³⁵ Βλ. Δ. Ανδριόπουλος, *Αμητός : Ομόκεντρα ιστορικο-κριτικά δοκίμια Αισθητικής, Φιλοσοφίας της Τέχνης και Κριτικής* / Πρώτη χαρτογράφηση προσφοράς της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Αθήνα, Παπαδήμα, 2015, σ. 140.

⁶³⁶ Βλ. Πλάτων, *Φίληβος*, 65a· Πβ. Α. Jeannière, *Πλάτων*, σσ. 150-151.

⁶³⁷ Επίκτητος, *Διατριβαί*, Γ', α', 19.

⁶³⁸ Βλ. W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Vol. III. The Fifth – Century Enlightenment*, Cambridge, Cambridge University Press, 1969, pp. 458-469.

⁶³⁹ Βλ. Β. Καλογεράς, *Ανάλυση "Φαίδωνος" και "Κρίτωνος": διαλογική, διαλεκτική, ηθική, φιλοσοφική, αισθητική, ανθρωπιστικών αξιών, συνθέσεως κλπ. από διδακτική άποψη*, Θεσσαλονίκη, χ.ό., 1959, σσ. 115-116.

⁶⁴⁰ Βλ. Ν. Μακρής, «Η ερωτική διάσταση του κόσμου και της ψυχῆς στη φιλοσοφία του Πλάτωνα», σ. 184.

⁶⁴¹ Ι. Συκουτρής, «Εισαγωγή», στο: Πλάτων, *Συμπόσιον*, σ. 32. Ο Παπανούτσος αναφέρει ειδικότερα για το *Συμπόσιον* ότι «είναι στο βάθος θρησκευτικός ασκητισμός ελληνικής μορφής, εξαϋλωση και λατρεία της αγνής ομορφιάς που είναι ένα με τη θεότητα». Βλ. Ευ. Παπανούτσος, *Φιλοσοφία και Παιδεία*, Αθήνα, Ίκαρος, 1977, σ. 129.

αναγνωρίζει το φθαρτό της ανθρώπινης οντότητας και τις ατέλειές της, αλλά την εξυμνεί αναδεικνύοντας τις δυνατότητες που διαθέτει⁶⁴². Τόσο για τον Σωκράτη όσο και για τον Πλάτωνα, η φιλοσοφία «δεν είναι μόνο λόγος είναι και βίος»⁶⁴³, γι' αυτό και πέρα από κάθε θεωρητική γνώση, η κάθαρση συνίσταται στην αποδοχή του κριτικού «ἐλέγχου» για να αποδειχθεί «ἂ καθαρώτατον καὶ κάλλιστον ἔπρεπε τὸν ὄντως ἐσόμενον εὐδαίμονα εἶναι»⁶⁴⁴, καθώς «αφετηρία για τη στοχαστική αυτοαναφορά είναι ο τρόπος με τον οποίον υπάρχει ο άνθρωπος»⁶⁴⁵.

Η πλατωνική πρόταση συνίσταται επομένως σε μια φιλοσοφία ως τρόπο ζωής που απαλλάσσει τον άνθρωπο από τα πάθη του⁶⁴⁶. Ο φιλόσοφος της τέχνης του βίου, όπως χαρακτηρίζεται ο Πλάτων «είναι ο μόνος με ρητά οικουμενικό ιδεώδες: χρησιμοποιεί διάφορους τρόπους που έχει ήδη στη διάθεσή του και άλλους ακόμη που τους επινοεί γι' αυτόν το σκοπό — τη λογική, τη μεταφυσική, τη γνωσιολογία, καθώς και την ηθική, αισθητική και πολιτική θεωρία—» με αφετηρία και τελικό προσορισμό τον βέλτιστο τρόπο ζωής για κάθε ανθρώπινη ύπαρξη⁶⁴⁷. Όταν ο Σωκράτης, αναφέρει ότι έρχεται η «ῥα ἀπιέναι», αναδεικνύοντας ότι ο θάνατος ως αναπόφευκτο γεγονός «δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως κατίσχυση του πεπρωμένου, αλλά ως ευκαιρία για να καταδειχθεί η ανωτερότητα εκείνων που η ζωή τους διέπεται από αξίες που νοηματοδοτούν τον ανθρώπινο βίο»⁶⁴⁸, εστιάζει στο desideratum της ανθρώπινης ύπαρξης, την αέναη προσπάθεια, την

⁶⁴² Βλ. Πλάτων, Συμπόσιον, 204a. Πβ. Ε. Παπανούτσος, *Φιλοσοφία και Παιδεία*, σ. 112.

⁶⁴³ Κ. Γεωργούλης, «Προλεγόμενα», στο: Πλάτων, *Συμπόσιον*, σ. 33.

⁶⁴⁴ Πλάτων, *Σοφιστής*, 230d-e. Πβ. Α. Reble, *Ιστορία της παιδαγωγικής*, σ. 41.

⁶⁴⁵ Γ. Αποστολοπούλου, «Ο Σωκράτης, η αυτογνωσία και η αυτοσυνειδησία», σ. 106.

⁶⁴⁶ Βλ. Κ. Βουδούρης, «Φιλοσοφία και Ιατρική: μια αμφίδρομη και γόνιμη σχέση ή μια παράταιρη συζυγία; », στο: Κ. Βουδούρη (επιμ.), *Φιλοσοφία και Ιατρική*, Ιωνία, Αθήνα 1998, 37-51, σ. 46. Στην πλατωνική θεώρηση η νίκη επί των παθών αποτελεί επιτακτική ανάγκη, για την οποία δεν αρκεί μόνο το άτομο να φροντίζει αλλά και η πόλη ως σύνολο, προκειμένου να διασφαλίσει την εύρυθμη λειτουργία της και η ομαλή συνέχειά της. Βλ. P. Eliopoulos, «The Political Dimension of Eros in Plato's Philosophy», σ. 101.

⁶⁴⁷ Α. Νεχαμάς, *Η τέχνη του βίου: Σωκρατικοί στοχασμοί από τον Πλάτωνα στον Φουκώ*, σ. 247.

⁶⁴⁸ Κ.Θ. Πέτσος, *Φιλοσοφία και ρητορική στην κλασική σκέψη*, σ. 180.

κίνηση, την εξέλιξη ακόμη και εάν «όποτεροι δὲ ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον
πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ πλήν ἢ τῷ θεῷ»⁶⁴⁹.

⁶⁴⁹ Πλάτων, *Απολογία*, 42a.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι ο Πλάτων συστηματοποιεί τη σκέψη του διανυγάζοντας στο έργο του ότι με τον διανοητικό κυρίως μόχθο επέρχεται η γνωστική ωρίμανση και αναπτύσσοντας τον συλλογισμό του, αναγάγει το κάλλος ως την ύψιστη Ιδέα. Συνθέτοντας ορισμένες από τις βασικές θέσεις των πλατωνικών (μέσων) διαλόγων, σχηματίζεται μια διαδρομή, κατά την οποία η ψυχή, με πρωτοστάτη το λογιστικόν μέρος της κινείται προς την καλλιέργεια πνεύματος αλλά και σώματος, με τερματικό σταθμό την θέαση της εντυπωσιακής πανανθρώπινης Ιδέας. Επιπλέον, προάγει ότι καθήκον για την αναζήτηση και την αναγνώριση της απόλυτης Ιδέας είναι η «ἐπιμέλεια ψυχῆς», για την οποία βασική προϋπόθεση κρίνεται κυρίως η αυτογνωσία.

Η φιλοσοφική παιδεία είναι απαραίτητη για την ψυχική καλλιέργεια, λειτουργεί ως εφαλτήριο, αφού αφοπλίζει τον εκάστοτε άνθρωπο. Οι παιδαγωγοί αξιοποιώντας μια ευρεία κλίμακα γνώσεων διαφορετικών επιστημονικών πεδίων και κυρίως μέσω της γυμναστικής και της μουσικής, καλλιεργούν εξωτερικά και εσωτερικά και επιχειρούν να οδηγούν κάθε μαθητή στην αυτοπραγμάτωση της βέλτιστης εκδοχής του. Αυτομάτως, η παιδεία του Πλάτωνος αποτελεί έναν κοινωνικό θεσμό που διαπλάθει πολίτες με μόρφωση, ήθος και αξίες.

Ύψιστης σημασίας είναι το περιεχόμενο της παιδείας, στο οποίο συμπεριλαμβάνει μεταξύ άλλων και τις τέχνες. Στο μεγαλύτερο μέρος των διαλόγων του ασκεί δριμεία κριτική, κατακρίνοντας τις τέχνες για τον μιμητικό τους χαρακτήρα. Μολονότι παρουσιάζεται επιφυλακτικός με τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα ως ψευδαισθήσεις του αληθινά ωραίου, ωστόσο ανατιμά υπό όρους τη σημασία της τέχνης και τη συνδέει με την παιδεία. Αναφέρεται στην αρμονία, στον ρυθμό και στη συμμετρία ως

απαραίτητες προϋποθέσεις, διευρύνοντας τη σημασία τους, ακόμη και για τον ανθρώπινο βίο. Εξετάζοντας το έργο ενός προικισμένου καλλιτέχνη, ενός ικανού φιλοσόφου και ακόμη ενός σωστού παιδαγωγού, ίσως να δυσκολευόμασταν να εντοπίσουμε τα σαφή τους όρια, αφού κοινός παρονομαστής αποτελεί η σύλληψη του κάλλους σε κάθε του έκφανση.

Διεξερχόμενοι το πλατωνικό corpus διαπιστώνουμε τη σπουδαιότητα του κάλλους ως αποκορύφωμα της φιλοσοφικής παιδείας, καθώς ο αρχαίος φιλόσοφος αναπτύσσει τη γνωσιολογική, αισθητική και μεταφυσική θεωρία του σε συνάρτηση με τη συγκεκριμένη έννοια, ισχυριζόμενος ότι ο φιλοσοφικός έρως συναρτάται με την παιδεία και εξεικονίζεται στο ύψιστο επίπεδο τελειότητας, στο απόλυτο ωραίο. Η σχέση μεταξύ του δασκάλου και του μαθητή έχει σημείο αναφοράς τον παιδαγωγικό έρωτα, ως μια μορφή μύησης, μέσω του οποίου η ερωτόφωτη ψυχή ωριμάζει και σταδιακά κινείται ολόένα και πιο κοντά στην κατάκτηση του αντικειμενικού αγαθού.

Το «καλόν» είτε είναι στο σώμα, είτε είναι στις τέχνες, είτε στους νόμους, είτε στην ψυχή είναι δηλωτικό της τελειότερης μορφής του είδους στο οποίο ανήκει και συνομιλεί αιώνια με το αγαθό. Στην πλατωνική θεώρηση απεμπολούνται οι πιθανές δογματικές απόψεις περί αποκλειστικής τοποθέτησης του κάλλους ως Ιδέα σε έναν υπερουράνιο τόπο και ανασκευάζεται η συγκεκριμένη άποψη κυρίως στα έργα της ώριμης συγγραφικής περιόδου. Η θεωρία περί μίμησης αναιρείται και διαψεύδοντας την όποια υπόνοια περί αντινομίας μεταξύ των πλατωνικών διαλόγων, διαφαίνεται ότι οι αισθήσεις και κυρίως η όραση, δεν είναι θεραπεαινίδες του νου αλλά αρωγοί και ότι το αισθητό κάλλος δεν μιμείται το ιδεατό αλλά εμπεριέχεται σε αυτό.

Η απόσταση ανάμεσα στον αισθητό και νοητό κόσμο αδιαμφισβήτητα εμμένει, ωστόσο δια της διαδικασίας της ανάμνησης οι διαφορετικές οντότητες παρουσιάζουν σημεία σύγκλισης. Ο διακαής και απαιτητικός

πόθος του νόστου στο αρχέγονο κάλλος, που με γλαφυρότητα και ακρίβεια περιγράφεται στους πλατωνικούς διαλόγους ως απώτερος σκοπός, καταρρίπτεται, σημειώνοντας μια κυκλική πορεία στους κόλπους της ωραιότητας. Το κάλλος προβάλλεται ως η μία και μοναδική Ιδέα που συναντάται τόσο στο ιδεατό επίπεδο, όσο και στη γήινη σφαίρα, επιχειρώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη συναρμογή του αισθητού και του υπεραισθητού κόσμου. Εν κατακλείδι, ο Πλάτων στην τετραλογία των έργων της μέσης περιόδου, επισημαίνει ότι ο προσορισμός του ανθρώπου είναι η Ιδέα του κάλλους και η πυξίδα που θα τον οδηγήσει σε αυτή είναι η ίδια του η ψυχή, την οποία οφείλει να επιμελείται αέναα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Πηγές

Aristotelis Opera ex recensione Immanuelis Bekkeri. Edidit Academia Regia Borussica. Vol. I-IV. Vol. quintum: *Index Aristotelicus*. Ed. H. Bonitz. Editio altera quam curavit Olof Gigon, Berolini, 1960-1961 (1831-1836, 1870).

Αριστοτέλης, *Ἠθικὰ Εὐδήμεια*, πρόλ. Δ. Λυπουρλής, εισαγ.-μτφρ.-σχόλια Β. Μπετσάκος, επίμετρο Π. Κοτζιά, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 2017.

—, *Ἠθικὰ Νικομάχεια*, επιμ. Δ. Λυπουρλής, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 2006.

—, *Μετὰ τὰ Φυσικά*, Βιβλίο Α', εισαγ.-μτφρ.-σχόλια Β. Κάλφας, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 2014.

—, *Περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν*, μτφρ. Π. Γρατσιατός, Αθήνα, εκδ. Φέξη, 1912.

—, *Περὶ ζώων μορίων*, επιμ. Pierre Louis, Paris, Les Belles Lettres, 1956.

—, *Ποιητική*, επιμ. Στ. Δρομάζος, Αθήνα, Κέδρος, 1982.

—, *Πολιτικά*, βιβλία Α' και Γ', μτφρ. Δ. Παπαδής, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2006.

—, *Ρητορική*, Α', εισαγ.-μτφρ.-σχόλια Δ. Λυπουρλής, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 2006.

—, *Ρητορική*, Β'-Γ', εισαγ.-μτφρ.-σχόλια Δ. Λυπουρλής, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 2004.

—, *Φυσικά*, Ε'-Θ', εισαγ.-μτφρ.-σχόλια Β. Μπετσάκος, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 2016.

- Δημοσθένης [Απολλόδωρος], *Κατά Νεαίρας*. Εισαγωγή - Αρχαίο Κείμενο - Ερμηνευτικά Σχόλια, Κωνσταντίνος Κάππαρης, Αθήνα, Στιγμή, 2008.
- Επίκτητος, *Διατριβή (Α' – Δ') – Εγχειρίδιον*, Τόμοι 1–4, μτφρ. Ι.Σ. Χριστοδούλου κ.ά., Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 1997.
- Hesiodi Theogonia, Opera et Dies, Scutum*, edidit F. Solmsen· *Fragments Selecta*, ediderunt R. Merkelbach et M.L. West Oxonii, E Typographeo Clarendoniano, 1970.
- Ησίοδος, *Θεογονία*, επιμ. Π. Λεκατσάς, Αθήνα, Πάπυρος, 1938.
- Ισοκράτης, *Άπαντα*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Σωκράτης Παπαϊωάννου, επιμέλεια Βασίλειος Μανδηλαράς, Αθήνα, Κάκτος, 1993.
- Ξενοφών, *Απομνημονεύματα: ο βίος και η φιλοσοφία του Σωκράτους*, εισαγωγή-μετάφρασις-σημειώσεις Εμμ. Γ. Παντελάκη, Αθήναις, Πάπυρος, 1939.
- , *Λακεδαιμονίων Πολιτεία*, II, εισαγωγές Dominique Colas, μετάφραση, επιμέλεια σημειώσεων Αλόη Σιδέρη, Αθήνα, Άγρα, 2000.
- Όμηρος, *Ιλιάς*, πρόλ.-μτφρ. Δ.Ν. Μαρωνίτης, επιμ. Στ. Πετσόπουλος, Αθήνα, εκδ. Άγρα, 2012.
- Platonis Opera*. Ed. Ioannes Burnet. Vol. I-IV. Oxford, 1967-1968 (1900-1907).
- Πλάτων, *Άλκιβιάδης*, μτφρ. Ε. Λιακάκος, επιμ. Γ. Κορδάτος – Ε. Παπανούτσος, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, 1940.
- , *Άλκιβιάδης*, επιμ. Ν. Μπαξεβανάκης, Αθήνα, Πάπυρος, 1938.
- , *Άπολογία Σωκράτους*, επιμ. Κ. Κουραβέλος, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, 1939.

- , *Γοργίας*, μτφρ. Στ. Τζουμελέας, επιμ. Γ. Κορδάτος, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, 1939.
- , *Ευθύδημος*, επιμέλεια, Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, χ.ό., 1987.
- , *Θεάγης, Περί δικαίου, Περί αρετής*, μετάφρασις Σ. Λιμπερόπουλου, Αθήναις, Εκδοτικός οίκος Γεωργίου Δ. Φέξη, 1911.
- , *Θεαίτητος*, επιμ. Β. Τατάκης, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, 1955.
- , *Ίππαρχος, Θεάγης, Χαρμίδης*, επιμ. Φιλολογική ομάδα κάκτου, Αθήνα, Κάκτος, 1993.
- , *Ίππίας Μείζων*, επιμ. Ν.Σ. Μελισσίδης, Θεσσαλονίκη, Σύγχρονη Παιδεία, 1995.
- , *Ίων*, εισαγωγή: Παύλος Καλλιγάς, μετάφραση: Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, Αθήνα, Εκκρεμές, 2002.
- , *Κρατύλος, ή περί ορθότητος ονομάτων, λογικός*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Γιώργος Κεντρωτής, Αθήνα, Πόλις, 2001.
- , *Κρίτων, Λάχης, Μενέξενος, Χαρμίδης*, επιμ. Γ. Μιστριώτου, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο Π.Δ. Σακελλαρίου, 1910.
- , *Λάχης, Μένων*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Β. Τατάκης, επιμέλεια έκδοσης Ευάγγελος Παπανούτσος, Αθήναι, Ι.Ν. Ζαχαρόπουλος, 1954.
- , *Λύσις*, εισαγωγή, μετάφραση και ερμηνευτικά σημειώματα Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1981.
- , *Μένων*, επιμ. Ι. Πετράκης, Αθήνα, Πόλις, 2008.
- , *Νόμοι*, επιμ. Β. Αναστασοπούλου, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 1992.

- , *Παρμενίδης: οντολογία του ενός στην πλατωνική θεωρία των ιδεών, Πλάτων, μετάφραση - εισαγωγή - σχόλια: Μάρκος Δενδρινός - Άννα Γρίβα, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Ζήτηρος, 2021.*
- , *Πολιτεία, επιμ. Κ. Γεωργούλης, Αθήνα, Σιδέρης, 1963.*
- , *Πολιτεία, επιμ. Ν. Σκουτερόπουλος, Αθήνα, Πόλις, 2002.*
- , *Πολιτικός, επιμ. Η. Λάγιος, Αθήνα, «Δαίδαλος» - Ι. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.*
- , *Πολιτικός, πρόλογος Κώστας Ζουράρις, εισαγωγή – φιλοσοφική ερμηνεία - σχόλια Ηλίας Βαβούρας, Θεσσαλονίκη, Ζήτηρος, 2010.*
- , *Πρωταγόρας, επιμ. Η. Σπυρόπουλος, Θεσσαλονίκη, Ζήτηρος, 1992.*
- , *Σοφιστής, επιμ. Δ. Γληνός, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, 1990.*
- , *Πλάτων, Συμπόσιον, προλεγόμενα Κ. Γεωργούλης, εισαγωγή – μτφρ. – σχόλια Β. Δεδούσης, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, χ.χ.*
- , *Συμπόσιον, τ. Α', επιμ. Η. Σπυρόπουλος, Θεσσαλονίκη, Ζήτηρος, 2004.*
- , *Συμπόσιον, επιμ. Ι. Συκουτρής, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2004.*
- , *Τίμαιος, επιμ. Β. Κάλφας, Αθήνα, Πόλις, 1995.*
- , *Φαῖδρος, επιμ. Ν. Αχείμαστος, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος, 1939.*
- , *Φαῖδρος, επιμ. Ι. Θεοδωρακόπουλος, Αθήνα, Εστία, 1971.*
- , *Φαῖδρος, επιμ. Π. Δόικος, Αθήνα, Ζήτηρος, 2001.*
- , *Φαίδων, επιμ. Ε. Παπανούτσος, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, 1966.*
- , *Φίληβος, επιμ. Μ. Ανδρόνικος, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, 1957.*

—, *Χαρμίδης*, επιμ. Ν. Σκουτερόπουλος, Αθήνα, Εκκρεμές, 2014.

Plutarch's Moralia in Fifteen Volumes, Vol. XIV, With an English Translation by B. Einarson and P.H. De Lacy, 'The Loeb Classical Library', London / Cambridge, Mass.: W. Heinemann / Harvard University Press, 1967.

Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Περικλής – Φάβιος Μάξιμος*, επιμ. Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα, Κάκτος, 1993.

—, *Έρωτικός*, επιμ. Μ. Γ. Μερακλής, Αθήνα, Γνώση, 1985.

Πλωτίνος, *Εννεάδες*, Αθήνα, Κάκτος, 2000.

B. Άλλες Πηγές

Aquinas Thomas, *Summa Theologiae*. Accurante et denuo recognoscente J.-P. Migne, Tomus Primus. Excudebatur et venit apud J.-P. Migne Editorem, nunc vero intra Moenia Parisina, 1862.

Γ. Αποσπάσματα αρχαίων συγγραφέων

Diels, H., Kranz, W., *Die Fragmente der Vorsokratiker Griechisch und Deutsch* von H. Diels, hrsg. von W. Kranz, 3 Bde (Bd. III: *Wortindex* von W. Kranz, *Namen – und Stellenregister* von H. Diels ergänzt von W. Kranz) (Dublin/Zürich: Weidmann, I-II 1972¹⁶, III 1971¹³ [= unveränderter Nachdruck der 6. Auflage (1951-1952)· 1903-1906¹]. [H. Diels-W. Kranz, *Οἱ Προσωκρατικοί. Οἱ μαρτυρίες καὶ τὰ ἀποσπάσματα*, τόμ. Α'-Γ', (Τόμ. Α'-Β': Απόδοση στὰ Νέα Ἑλληνικὰ καὶ Ἐπιμέλεια: Β.Α. Κύρκος, Φιλολογικὴ ἐποπτεία: Γ.Α. Χριστοδούλου· τόμ. Α', Συνεργασία: Δ.Γ. Γεωργοβασίλης. Τόμ. Γ', Ἐπιμέλεια: Β.Α. Κύρκος, Μεταγραφή καὶ ἐπεξεργασία: Β.Α. Κύρκος καὶ Εὐτέρπη Σ. Φλόκα) (Ἀθήνα: Ἐκδ. Παπαδήμα, 2005-2010 [Α' = 2007 [2005¹], Β' = 2007, Γ' = 2010]).

Δ. Λεξικά

Astius, D. F., *Lexicon Platonicum sive Vocum Platoniarum Index*, Vol. I– III (Lipsiae: In Libraria Weidmanniana, 1835–1838· unveränderter Nachdruck, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1956).

Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου, Ἀθήνα, Εκδόσεις Εγκυκλοπαίδειας του Ἡλίου, 1980.

Ε. Μελέτες

Ελληνόγλωσσες

Αλατζόγλου-Θέμελη Γ., *Πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος, η πλατωνική και η αριστοτελική μαρτυρία*, Αθήνα, Παρνασσός, 1976.

Annas J., *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, μτφρ. Χ. Γραμμένου, επιμ. Χ. Ζαφειρόπουλος – Π. Μπουρλάκης, Αθήνα, Καλέντης, 2006.

—, *Πλάτων: όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε*, μτφρ. Ελένη Λεοντοίνη, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2006.

Ανδριόπουλος Δ., *Αμητός: Ομόκεντρα ιστορικο-κριτικά δοκίμια Αισθητικής, Φιλοσοφίας της Τέχνης και Κριτικής / Πρώτη χαρτογράφηση προσφοράς της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Αθήνα, Παπαδήμα, 2015.

Ανδρόνικος Μ., *Ο Πλάτων και η Τέχνη, Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, Νεφέλη, ³1986.

—, *Παιδεία ή υπνοπαιδεία;*, Αθήνα, Ίκαρος, 1976.

Anton J., «Φιλοσοφία, ιατρική και πολιτική παθολογία» στο: *Φιλοσοφία και Ιατρική*, επιμ. Κ. Βουδούρη, Αθήνα, Ιωνία, 1998, 13-24.

Αποστολοπούλου Γ., «Ο Σωκράτης, η αυτογνωσία και η αυτοσυνειδησία» στο: *Ξανά για τον Σωκράτη*, Αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή Νίκο Κ. Ψημμένο, Τομέας Φιλοσοφίας, Επιστημονική Επετηρίδα Δωδώνη Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 2004, 95-109.

Αρβανιτάκης Τ., *Πλάτων, Περί της κινήσεως: η κίνηση στο έργο του Πλάτωνα*, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 1999.

Αυγελής Ν., *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, Θεσσαλονίκη, Αρχ. Κουτσούρης, 2005.

Barnes J., *Αριστοτέλης, Όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε*, μτφρ. Ε. Λεοντοίνη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006.

- Beardsley M., *Ιστορία των αισθητικών θεωριών: από την κλασική αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, μτφρ. Δ. Κούρτοβικ – Π. Χριστοδουλίδης, Αθήνα, Νεφέλη, 1989.
- Βέικος Θ., *Οι Προσωκρατικοί*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998.
- Βλαστός Γρ., *Σωκράτης: Ειρωνευτής και Ηθικός Φιλόσοφος*, μτφρ. Π. Καλλιγάς, επιμ. Α. Νεχαμάς, Αθήνα, Εστία, 1993.
- Βορέας Θ., *Εισαγωγή εις την Φιλοσοφίαν*, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 1972.
- Bormann K., *Πλάτων*, μτφρ. Ι. Καλογεράκος, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 2006.
- Βουδούρης Κ., «Φιλοσοφία και Ιατρική: μια αμφίδρομη και γόνιμη σχέση ή μια παράταιρη συζυγία;», στο: Κ. Βουδούρη (επιμ.), *Φιλοσοφία και Ιατρική*, Ιωνία, Αθήνα 1998, 37-51.
- Βουρβέρης Κ., «Παιδιά και Παιδεία (Σωκράτη - Πλάτων - Αριστοτέλης)», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, Περίοδος Β', Αφιέρωμα εις Γεώργιον Χατζιδάκιν, 6 (1955-1956), 469-526.
- Brun J., *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, μτφρ. Α. Τεγοπούλου, Αθήνα, «Δαίδαλος» - Ι. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.
- Calame C., *Ο έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Α. Στέφος, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2006.
- Chateau J. – Brubacher J. S. κ.ά., *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, μτφρ. Κ. Κίτσος, επιμ. Γ. Κ. Μαυριά κ.ά., Αθήνα, Κένταυρος, 1958.
- Châtelet Fr., «Πλάτων», στο: Fr. Châtelet (επιμ.), *Η Φιλοσοφία*, τ. Α': Από τον Πλάτωνα ως τον Θωμά Ακινάτη, μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα, Γνώση, 1984, 27-96.
- Γιανναράς Χρ., *Σχεδιάσμα Εισαγωγής στη Φιλοσοφία*, τόμ. Α', Αθήνα, Δόμος, 1980.
- Γιαννικόπουλος Α., *Η εκπαίδευση κατά τον 4^ο αιώνα και κατά την αρχαιότητα*, Αθήνα, 1983.

- Γεωργοπούλου Ν., *Ο Πλατωνικός Μύθος της Διοτίμας*, Αθήνα, Βιβλιογονία, 1999.
- Γυλίκου Ι., *Γνωσιολογικές και ηθικές αντιλήψεις στο έργο του Γαληνού ότι ο ἄριστος ἰατρός καὶ φιλόσοφος*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2019.
- Δεσποτόπουλος Κ., «Δομή της ορθής πολιτείας», *Πλάτων: οντολογία, γνωσιοθεωρία, ηθική, πολιτική φιλοσοφία, φιλοσοφία της γλώσσας, αισθητική*, τ. 1, Αθήνα, Παπαδήμας, 2002.
- Δεσποτόπουλος Κ., *Φιλοσοφία του Πλάτωνα*, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας, 1997.
- Δήμος Ρ., «Ἡ φιλοσοφία τοῦ ὠραίου κατὰ Πλάτωνα», *Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν*, 9/2 (1938), 177-234.
- Διζικιρίδης Γ., *Ἡ κληρονομία του κλασικού ελληνισμού: δοκίμιο κριτικής της αρχαίας αισθητικής*, Αθήνα, Αιγόκερως, 1999.
- , *Ἡ τέχνη καὶ οἱ Ἕλληνες: ἡ αισθητικὴ σκέψη των αρχαίων Ἑλλήνων πέρα από τη νεκρὴ θάλασσα των λέξεων*, Αθήνα, Φιλιππότη, 1992.
- Διοματάρη Ο., *Ἡ γυναίκα στον Πλάτωνα*, Αθήνα, Σιδέρη, 1975.
- Δόικος Π., «Ἡ μορφή της ψυχῆς καὶ ἡ λογικὴ της ενσωμάτωσης», *Φιλοσοφείν: ἐπιστήμη, εὐνοία, παρρησία*, 10 (2014), 83-90.
- Dover K., *Ἡ Ομοφυλοφιλία στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Π. Χιωτέλλη, Αθήνα, εκδ. Χιωτέλλη, 1990.
- Δρανδάκης Π., *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, Αθήναι, Πυρσός, 1927–1934, τ.
- Έκο Ουμπέρτο, *Ιστορία της ομορφιάς*, μτφρ. Δήμητρα Δότση, Χρίστος Ρομποτής, επιμ. Ανταίος Χρυσοστομίδης, Αθήνα, Καστανιώτης, 2005.
- Ευτυχιάδης Α., *Αρχές φιλοσοφίας καὶ ιστορίας της ιατρικής*, Αθήνα, Βήτα, 2001.
- Ζιώγου-Καραστεργίου Σ., *Ἡ παιδαγωγικὴ σκέψη από τον Πλάτωνα ως τη Μ. Montessori*, Αθήνα, Κυριακίδη, 2005.

- Ζωγραφίδης Γ., *Εικαστική Φιλοσοφία. Μελετήματα για τη φιλοσοφία, τη θρησκεία και την τέχνη*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998.
- Graf F., *Εισαγωγή στη μελέτη της ελληνικής μυθολογίας*, μτφρ. Αγγελική Λέλλου, επιμ. Άγγελος Χανιώτης, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2013.
- Guthrie W.K.C., *Σωκράτης*, μτφρ. Τ. Νικολαΐδης, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2005.
- Hadot P., *Τι είναι η αρχαία ελληνική φιλοσοφία*, μτφρ. Άντα Κλαμπατσέα, Αθήναι, Ίνδικτος, 2002.
- Hamlyn D. W., «Περί της ιδέας κατά τον Πλάτωνα», μτφρ. Κ. Βουδούρης, *Ανθολόγιον αναλυτικών φιλοσόφων*, Αθήνα, 1980, 89-107.
- Hunter R., *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφρ. Δ. Κουκουζικά, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2007.
- Ηλιόπουλος Π., «Πλατωνικός Έρως και Παιδεία: Η διεγερτική κατίσχυση του Ωραίου», *Celestia*, 2 (2009), 51-60.
- Jaeger W., *Παιδεία. Η Μόρφωσις του Έλληνοσ Ανθρώπου*, μτφρ. Γ. Βερρόης, τ. Β', Αθήνα, Φιλοθέη, 1971.
- Jeannière A., *Πλάτων*, μτφρ. Στ. Βλοντάκη, Αθήνα, Παπαδήμα, 1995.
- Θεοδωρακόπουλος Ι., *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2002.
- Ιωαννίδης Κλ., *Ρυθμός και Αρμονία: Η ουσία της μουσικής και του χορού στην Πλατωνική παιδεία*, Λευκωσία, Αυγή, 1978.
- Kahn C.H., *Ο Πυθαγόρας και οι Πυθαγόρειοι*, μτφρ.: Μαριάννα Σταυροπούλου, Αθήνα, Ενάλιος, 2005.
- Καλαχάνης Κ., «Η κριτική των αισθήσεων στον Θεαίτητο του Πλάτωνος», *Φιλοσοφείν: έπιστήμη, εϋνοια, παρρησία*, 10 (2014), 115-125.
- Καλογεράκος Ι., «Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι. Οι απαρχές της φιλοσοφίας», στο: Σ. Βιοβιδάκης - Κ. Ιεροδιακόνου (επιμ.), *Ελληνική φιλοσοφία και επιστήμη. Από την αρχαιότητα έως τον 20^ο αιώνα*, τ. Α',

- Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, 2000, 31-54.
- Καλογεράς Β., *Ανάλυση «Φαίδωνος» και «Κρίτωνος» : διαλογική, διαλεκτική, ηθική, φιλοσοφική, αισθητική, ανθρωπιστικών αξιών, συνθέσεως κλπ. από διδακτική άποψη*, Θεσσαλονίκη, χ.ό., 1959.
- Κατσιμάνης Κ., *Πρακτική φιλοσοφία καί πολιτικό ήθος του Σωκράτους*, Αθήνα, Νικόδημος, 1979.
- , «Το “γνώθι σαυτόν” και ο πλατωνικός Αριστοτέλης», *Φιλοσοφία*, 7 (1977), 291-304.
- Καψιμαλάκου Χ., *Σπουδή στον Μάξιμο τον Ομολογητή: Η διαλεκτική αντίθεση ελευθερίας και αναγκαιότητας*, Αθήνα, εκδ. Έννοια, 2016.
- Κελεσίδου Α., *Σπουδές Ψυχής, Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφική Ψυχολογία*, Αθήνα, Ιδεοθέατρον, 1999.
- Κελεσίδου-Γαλανού Α., *Η έννοια της σωτηρίας στην πλατωνική πολιτική φιλοσοφία*, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας, 1982.
- Κονιδιτσιώτης Δ., *Μαιευτική Παιδαγωγική*, Αθήνα, χ.ό, 1961.
- Κουσουλάκος Γ., «Μεσότης καὶ μέτρον ἐν τῇ ἐλληνικῇ διανοήσει. Μετ’ ἐξαιρέσεως τῆς περὶ μεσότητος διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους», στο: *Ξένιον. Festschrift für Panajotes Zepos*. Hrsg., von E. Von Caemmerer – J. H. Kaiser – G. Kegel – W. Müller-Freienfelds – H. J. Wolff. Unter Mitarbeit von Th. J. Panagopoulos. Bd. A, Athen - Freiburg – Köln, 1973, 203-265.
- Κουμάκης Γ., *Φιλοσοφικά Ρεύματα και Παιδεία*, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1998.
- Koyré A., *Φιλοσοφία και Πολιτεία: εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα*, μτφρ. Λ. Κασίμη, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1993.
- Κύρκος Β., *Αρχαίος ελληνικός διαφωτισμός και σοφιστική*, Αθήνα, Παπαδήμας, 1992.

- Λιολίτσα Σ., *Φιλοσοφικὲς συνιστῶσες στὸ ἵπποκρατικὸ ἔργο Περί ἀέρων, ὑδάτων, τόπων καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ*. Μεταπτυχιακὴ διπλωματικὴ ἐργασία, Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, 2019.
- Μακρὴς Ν., «Ἡ ἐρωτικὴ διάσταση τοῦ κόσμου καὶ τῆς ψυχῆς στὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα», *Ελληνικὴ Φιλοσοφικὴ Επιθεώρηση*, 2 (1985-1986), 178-188.
- Μαραγγιανού Ε., «Ιατρικὴ καὶ θεραπεία στὸν Πλάτωνα» στο: Κ. Βουδούρης (ἐπιμ.), *Φιλοσοφία καὶ Ἰατρικὴ*, Αθήνα, Ἰωνία, 1998, 129-136.
- , *Πλατωνικά θέματα: συστηματικὴ προσέγγιση τῶν κυριότερων θεμάτων τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας*, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1994.
- , «Ὁ ἐρώτας στὸν Πλάτωνα σαν ἀντικείμενο μύησης», *Παρνασσός* 29 (1987), 335-347.
- Μαρκέτος Σ., *Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς*, Αθήνα, Ζήτα, ³1996.
- Marrou H.I., *Ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσης στὴν ἀρχαιότητα, ὁ ἐλληνικὸς κόσμος*, Αθήνα, Δαίδαλος – Ζαχαρόπουλος, τ. 2, 2009.
- Μιχαηλίδης Κ., *Ὁ Σωκρατικὸς λόγος: μιὰ ἀπόπειρα ἐρμηνείας τῆς διαλογικῆς παρουσίας*, Αθήναι, χ.ό., 1965.
- Mossé C., *Ἡ γυναίκα στὴν Ἀρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Α. Στεφαννής, Αθήνα, Παπαδήμα, 1991.
- Μοσχάκης Ι., «Ἡ ἰδέα τοῦ καλοῦ παρὰ Πλάτωνι», *Εθνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους*, 1891, 33-39.
- Μουτσόπουλος Ε., *Ἡ μουσικὴ στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος*, μτφρ. Ν. Ταγκούλης, Αθήνα, Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, 2010.
- , «Ὀικονομία ἐν τῇ δημιουργίᾳ παρὰ Πλάτωνι», *Επιστημονικὴ Ἐπετηρίς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, τ. Β', 24.1 (1973-1974), 301-308.
- Μπαγιόνας Α., *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἠθικῆς ἀπὸ τοὺς Προσωκρατικοὺς ὡς τὴν ἀρχαία Ακαδημία*, Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ., 1978.

- Μπούσουλας Ν., «Φυσική και οντολογία στην τελευταία πλατωνική διαλεκτική», *Ευρετήρια Επιστημονικής Επετηρίδας Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.*, 13 (1974), 85-136.
- Νεχαμάς Α., *Η τέχνη του βίου: Σωκρατικοί στοχασμοί από τον Πλάτωνα στον Φουκώ*, μτφρ. Βαρβάρα Σπυροπούλου, επιμ. Στέλιος Βιρβιδάκης, Αθήνα, Νεφέλη, 2001.
- Νιάρχος Κ. Γ., *Πλάτωνος Συμπόσιον. Διοτίμας έρωτος Αποκάλυψις*, Αθήνα, εκδ. Ρώμη, 2003.
- Νικολάου Ε., «Η μουσική ως θεραπεία στην ελληνική αρχαιότητα», *Approaches: Ένα Διεπιστημονικό Περιοδικό Μουσικοθεραπείας*, 10 (2), 2018, 204-21.
- , *Οι φιλοσοφικές και παιδαγωγικές διαστάσεις της μουσικής σύμφωνα με τον Αριστείδη Κοϊντιλιανό. Διδακτορική Διατριβή*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2015.
- , «Η μουσική παιδεία στην Πολιτεία του Πλάτωνα», *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 8 (2010), 26-41.
- Νταλιάνη Ε., *Ανθρωπολογία και Γνωσιοθεωρία στη Λογική του Ευγένιου Βούλγαρη: η αξιοποίηση της αρχαίας ελληνικής ιατρικής και φιλοσοφίας. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2015.
- Παπαγιώργης Κ., *Ο νομοθέτης που αυτοκτονεί. Μια πολιτική ανάγνωση του πλατωνικού έργου*, Αθήνα, Νεφέλη, 1980.
- Παπαϊωάννου Κ., *Η «Πολιτεία» του Πλάτωνα: η παιδαγωγική του φιλοσοφία και πρακτική, η αξία και η σημασία των ιδεών του από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Αυτοέκδοση, 2018.
- Παπανούτσος Ε., *Φιλοσοφία και Παιδεία*, Αθήνα, Ίκαρος, 1977.
- Παππά Ε., *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, Αθήνα, Κέδρος, 1981.
- Παρισάκη Θ., «Τέχνη και φύση, η πλατωνική και αριστοτελική εκδοχή», *Φιλοσοφία*, 42 (2012), 135-144.

- , «Ο Πλάτων και η ζωγραφική», στο: Κ. Βουδούρης (επιμ.), *Ελληνική Φιλοσοφία και Καλές Τέχνες*, Αθήνα, 2000, 227-236.
- Παυλίδης Σπ., *Η έννοια του φωτός στην Πολιτεία του Πλάτωνος και οι ερμηνευτικές διασαφηνίσεις του Πρόκλου*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2017.
- Πέτσος Κ.Θ., *Φιλοσοφία και Ρητορική στην κλασική σκέψη*, Αθήνα, Gutenberg, 2017.
- , «Φιλοσοφική έννοιολογία καὶ Ἱατρικὴ σκέψη στὸ Βυζάντιο», στο: Μαργαρίτα Τζαφλίδου – Κωνσταντῖνος Ι. Σουέρεφ. (επιμ.), *Υγεία, Νόσος, Ἱαση. Ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα στὸν 20ο αἰῶνα*. Πρακτικὰ Συνεδρίου, Ἰωάννινα, 2017, 55-79.
- , «Λόγος και Πόλις στην κλασική σκέψη», *Φιλοσοφείν*, 14 (2016), 147-159.
- , *Φιλοσοφικές έννοιες ως τρόπος επιχειρηματολογίας στους Αττικούς Ρήτορες*. Διδακτορική Διατριβή. Ἰωάννινα, 1993.
- Πρώμος Κ., «Ο γέλωτας της ιέρειας. Κωμικοτραγική ποίηση και έρωτας στο Συμπόσιο του Πλάτωνα», *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, 28 (2011), 241-258.
- Ράμφος Στ., *Ιλαρόν φως του κόσμου*, Αθήνα, Αρμός, 2006.
- , *Φιλόσοφος και θεῖος έρωας: ἀπὸ το Συμπόσιον του Πλάτωνος στους Ὕμνους θεῶν ερώτων του αγίου Συμεών*, Αθήνα, Τήνος, 1989.
- , *Μύηση στο φως. Το όραμα της αλήθειας*, Αθήνα, Κέδρος, 1978.
- Reble A., *Ιστορία της παιδαγωγικής*, μτφρ. Θ. Χατζηστεφανίδης – Σ. Χατζηστεφανίδου-Πολυζώη, Αθήνα, Παπαδήμα, 2008.
- Robinson D. – Groves J., *Πλάτων*, μτφρ. Φανή Γαῖδατζή, Αθήνα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2012.
- Rousseau J.-J., *Αιμίλιος ή περί αγωγής*, μτφρ. Στ. Βουρδούμπα, Αθήνα, Δαρεμά, 1963.

- Schmitt A., «Η θεωρία του ωραίου τον 18ο αιώνα και στον Πλάτωνα», *Φιλοσοφία*, 17-18 (1987-1988), 293-296.
- Small C., *Μουσική – Κοινωνία – Εκπαίδευση*, μτφρ. Μ. Γρηγορίου, Αθήνα, Νεφέλη, 1983.
- Σκαλτσάς Θ., «Η διάκριση μεταξύ γνώσης και δόξας κατά την Πολιτεία του Πλάτωνα», *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, 2 (1985), 267-278.
- Σολωμού-Παπανικολάου Β., «Η σωκρατική θεώρηση για τον άνθρωπο», *Ενδικία*, 9 (2009), 51-62.
- , *Ανθρώπινος βίος και ηδονή κατά τον Πλάτωνα*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2003.
- , «Ο έρωτας στη θεώρηση του Πλάτωνα», *Δωδώνη* (Μέρος Τρίτο), 28 (1999), 129-146.
- Σταμάτης Ε., *Μαθηματικά εις τους διαλόγους του Πλάτωνος*, Αθήναι, χ.ό., 1976.
- Szlezák T., *Πώς να διαβάσουμε τον Πλάτωνα*, μτφρ. Π. Κοτζιά, Θεσσαλονίκη, Θύραθεν, 2004.
- Τατάκης Β., «Ιδέες του Πλάτωνος για την τέχνη. Ένα μεγάλο ερώτημα και πρόβλημα», *Ευθύνη*, 159 (1985), 97-101.
- Taylor A., *Πλάτων: ο άνθρωπος και το έργο του*, μτφρ. Ι. Αρζόγλου, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 2003.
- Τέζας Χρ., «Δυνατότητα και όρια της γνώσης κατά τον Σωκράτη», στο: *Ξανά για τον Σωκράτη*, Αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή Νίκο Κ. Ψημμένο, Τομέας Φιλοσοφίας, Επιστημονική Επετηρίδα Δωδώνη, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 2004, 59-94.
- Τσούνα Β., «Μεταφυσική και αυτογνωσία στον Φαίδρο του Πλάτωνος», *Νεύσις*, 17 (2008), 46-63.
- Vegetti M., *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας*, μτφρ. Γ. Δημητράκόπουλος, Αθήνα, Τραυλός, 2000.

- Vieillard-Baron J. L., G. W. F. Hegel, *Παραδόσεις Πλατωνικής Φιλοσοφίας* (1825-1826), μτφρ. Α. Κελεσίδου, πρόλογος Ε. Μουτσόπουλος, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1991.
- White N. P., *Ο Πλάτων για τη γνώση και την πραγματικότητα*, επιμέλεια Γιώργος Καραμανώλης, μετάφραση Χρυσούλα Γραμμένου, Αθήνα, Gutenberg, ³2012.
- Wiendelband W. – Heimsoeth H., *Εγχειρίδιο ιστορίας της φιλοσοφίας*, τ. Α', μτφρ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, Αθήνα, MIET, 1986.
- Χουρδάκης Α., «Παιδεύεσθαι πρὸς τάς πολιτείας». Θέματα παιδείας και πολιτικής από την εκπαίδευση των αρχαιοελλήνων, Αθήνα, Γρηγόρης, 1990.
- Ξενόγλωσσες*
- Adam J., *The Republic of Plato*, Edited with critical notes, commentary and appendices, introduction D.A. Rees, Cambridge, Cambridge University Press, ²1963.
- Alexander S., *Beauty and Other Forms of Value*, London, Macmillan, 1933.
- Benson H.H., «Plato's method of dialectic», στο: H.H. Benson (ed.), *A Companion to Plato*, Wiley, Blackwell Publishing, 2006, 85-100.
- Blackburn S. *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford, Oxford University Press, 1996.
- Bredin H., «Plato, the Poets and the Education of Children», *Χρονικά Αισθητικής*, 35 (1995), 145-160.
- Brisson L., *Platon Le banquet*, Paris, Flammarion, 2007.
- , *Plato the Mythmaker*, μτφρ. G. Nadaff, Chicago, University of Chicago Press, 1998.

- Brumbaugh R.S., *Plato's Mathematical Imagination: The Mathematical Passages in the Dialogues and Their Interpretation*, Bloomington, Indiana University Press, 1954.
- Chaignet A.E., *La vie et les écrits de Platon*, Paris, Didier et Cie, 1871.
- Charlton W., «Plato and the Concept of Beauty», *Χρονικά Αισθητικής*, 35 (1995), 45-53.
- Chevrolet T., «L'Éros de Diotime comme mythe intertextuel: lectures néoplatoniciennes d' un passage du *Banquet*», *Bibliothèque de l' Humanisme et de la Renaissance*, 51/2 (1989), 311-330.
- Crombie I.M., *An Examination of Plato's doctrines*, London, Routledge and Kegan Paul, 1963.
- Cropsey, J., «Virtue and Knowledge: On Plato's *Protagoras*», *Interpretation*, 19 (1991-92), 137-155.
- Detienne M., *De la pensée religieuse à la pensée philosophique: la notion de daïmôn dans le pythagorisme ancien*, Paris, Les Belles Lettres, 1963.
- Dodds E.R., *Plato Gorgias: A Revised Text with Introduction and Commentary*, Oxford at the Clarendon Press, 1959.
- Dover K., *Plato: Symposium*, Cambridge University Press, 1980.
- Duhot J., «Platon et l' art: un malentendu? », *Φιλοσοφία*, 39 (2009), 115-128.
- Edelstein L., «The Function of the Myth in Plato's Philosophy», *Journal of the Ideas*, 10 (1949), 463-481.
- Eliopoulos P., «The Political Dimension of Eros in Plato's Philosophy», στο: Phillip Mitsis - Heather Reid (eds.), *The Poetry in Philosophy: Essays in Honor of Christos C. Evangeliou*, Parnassus Press (Fonte di Aretusa), Sioux City- Iowa 2021, 99-116.
- Evangeliou C., «Eros and Immortality in the Symposium of Plato», *Diotima*, 13 (1985), 199-211.
- Foshay R., «Mimesis in the Republic: Dialectic and Poetics», *International Journal of the Humanities*, 5/2 (2007), 97-108.

- Griswold C., *Self-knowledge in Plato's Phaedrus*, New Haven, Yale University Press, 1986.
- Gagarin, M., «The Purpose of Plato's Protagoras», *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 100 (1969), 133-164.
- Joly H., *Le Renversement platonicien*, Logos, Épistimé, Polis, Paris, Vrin, 1974.
- Ioannides Kl., *Le philosophe et le musicien dans l'oeuvre de Platon*, Nicosie, Centre de recherche de Kykkos, 1990.
- Irwin T., *Plato's Moral Theory. The Early and Middle Dialogues*, Oxford, Clarendon Press, 1977.
- Karayannis G., *L'amour pédagogique dans la Grèce antique*, Paris, sans nom d'éditeur, 1978.
- Kato S., "The Role of *Paradeigma* in the *Statesman*", στο: C.J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*. Proceedings of the 3rd Symposium Platonicum, Sankt Augustin, Academic Verlag, 1995, 162-172.
- Laborderie J., *Le Dialogue platonicien de la maturité*, Paris, Belles Lettres, 1978.
- Marignac A. D., *Imagination et dialectique: essai sur l'expression du spirituel par l'image dans les dialogues de Platon*, Paris, Les Belles Lettres, 1951.
- Murphy D.J., *Plato's 'Charmides': Text and Commentary*. Dissertation. Columbia University, 1986.
- Murray P., "What is a *Muthos* for Plato?", στο: R. Buxton (ed.), *From Myth to Reason: Studies in the Development of Greek Thought*, Oxford, Oxford University Press, 1999, 251-262.
- Nehamas A., "Plato on Imitation and Poetry in *Republic* 10", στο: A. Nehamas, *Virtues of Authenticity: Essays on Plato and Socrates*, Princeton, Princeton University Press, 1999, 251-278.
- Paisse J. M., «La métaphysique de l'âme humaine dans le "*Phèdre*" de Platon», *Bulletin de l'Association Guillaume Budé, Lettres d'humanité*, 31/4 (1972), 469-478.

- Pentassuglio F., "Paideutikos eros: Aspasia as an 'alter Socrates'", *Archai*, 30/3 (2020), 1-22.
- , «Socrates Erotikos: Mutuality, Role Reversal and Erotic Paideia in Xenophon's and Plato's Symposia» στο: G. Danzig, D. Johnson and D. Morrison (eds.), *Plato and Xenophon: Comparative Studies*, Brill, Leiden 2018, 365-390.
- , «Duplice Afrodite, duplice Eros: un caso di intertestualità nei Simposi socratici, *Elenchos*», 33/2 (2012), 335-356.
- Robin L., *La théorie platonicienne de l' Amour*, Paris, Félix Alcan, 1908.
- Robinson R., *Plato's Earlier Dialectic*. Ithaka, New York, Cornell University Press, 1941.
- Ross W.D., *Plato's Theory of Ideas*, Oxford, Clarendon Press, 1951.
- Russell D., *Plato on Pleasure and the Good Life*, Oxford, Clarendon Press, 2005.
- Santas G., «Socratic Goods and Socratic Happiness» στο: K.J. Boudouris (ed.), *The Philosophy of Socrates. Volume 2: Elenchus, Ethics and Truth*. Studies in Greek Philosophy/Meletes sten Hellenike philosophia, no. 8. Athens: International Center for Greek Philosophy and Culture/Kardamitsa, 1992, 99-116.
- , *Plato and Freud: Two Theories of Love*, Oxford, B. Blackwell, 1988.
- Scott D., *Recollection and Experience: Plato's Theory of Learning and Its Successors*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- Schuhl P. M., *Platon et l' Art de son temps (arts plastiques)*, Paris, Alcan, 1933.
- Sheffield F. C., *Plato's Symposium: The Ethics of Desire*, Oxford, University Press, 2006.
- Souilhé J., *La notion platonicienne d'intermédiaire dans la philosophie des dialogues*, Paris, F. Alcan, 1919.
- Tarrant H., *Thrasyllan Platonism*, Ithaca-London, Cornell University Press, 1993.
- Thesleff H., *Studies in Platonic Chronology. Commentationes humanarum litterarum*, 70, Helsinki, Societas Scientiarum Fennica, 1982.

- Tsouana V., «Socrate et la connaissance de soi: quelques interprétations», *Philosophie Antique* I (2001), 37-64.
- , «Socrates' Attack on Intellectualism in the Charmides», *Apeiron*, 30/4 (1997).
- Verdenius W.J., *Mimesis. Plato's Doctrine of Artistic Imitation and Its Meaning to Us*, Leiden. E.J. Brill, 1972.
- Vlastos Gr., *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*, Cambridge, University Press, 1991.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εστιάζει στους μέσους πλατωνικούς διαλόγους, με στόχο την ανάδειξη της σημασίας της «ἐπιμέλεια ψυχῆς» για την επίτευξη του κάλλους. Με αφετηρία τη φιλοσοφική σημασιολόγηση του Πλάτωνος αναφορικά με το ζήτημα του «ἐαυτοῦ ἐπιμελεῖσθαι» αναλύεται ο λειτουργικός ρόλος της ιδανικής παιδείας για την καλλιέργεια της ανθρώπινης ύπαρξης ως ολότητα και, παρά την πλατωνική καταδίκη για τον μιμητικό χαρακτήρα των τεχνών, αναγνωρίζεται η συμβολή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι, όταν συμπορεύονται με την αρμονία και το μέτρο. Υπό το πρίσμα ορισμένων ανθρωπολογικών και γνωσιολογικών συνιστωσών, καταδεικνύεται η αγλαόκαρπη σύζευξη του ωραίου με τον έρωτα, η οποία λειτουργεί ως συνεκτικός αρμός μεταξύ του νοητού και του αισθητού κόσμου. Καταληκτικά αποτυπώνεται η θέαση της Ιδέας του κάλλους σε μια ανιούσα όδευση με κρηπίδωμα την αέναη επιμέλεια του εαυτού ως αίρεση βίου.

Λέξεις κλειδιά: *Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία, Πλάτων, Ηθική, Αισθητική, κάλλος, επιμέλεια ψυχῆς*

Résumé

Le présent mémoire met l'accent sur les dialogues platoniques moyens, ayant comme but de mettre en évidence l'importance de la «prise en charge de l'âme» («epimelia psyché») afin d'atteindre la beauté ultime («kállos»). À partir de la sémantique philosophique de Platon sur la question de la «préoccupation de soi», nous analysons le rôle fonctionnel de l'éducation idéale pour la culture de l'existence humaine dans son ensemble et, malgré la condamnation platonique du caractère imitatif des arts, leur contribution à l'émergence sociale est reconnue lorsqu'elles se rejoignent à l'harmonie et à la mesure. À la lumière de certaines composantes anthropologiques et cognitives, nous démontrons la coordination efficiente du beau avec l'amour, qui agit comme un lien cohérent entre le monde imaginaire et le monde sensoriel. Au bout du compte, l'Idée de la beauté ultime («kállos») est imprégnée d'une voie ascendante, couronnée par le soin perpétuel de soi comme choix de vie.

Mots-clés: Philosophie de la Grèce antique, Platon, Éthique, Esthétique, beauté ultime («kállos»), prise en charge de l'âme («epimelia psyché»)